

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce

Téma: Předpoklady rozvodu manželství

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Mgr. Markéta Lajpertová

12/2006

"Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým."

Supina

OBSAH

1	SPOLEČENSKÁ PROBLEMATIKA MANŽELSTVÍ A JEHO FUNKCE	4
2	HISTORIE ROZVODU	12
3	HMOTNĚPRÁVNÍ PŘEDPOKLADY ROZVODU MANŽELSTVÍ	19
3.1	Předpoklady rozvodu v České republice ve srovnání s cizinou	27
3.2	ROZVRAT MANŽELSTVÍ	32
3.3	Právní úprava rozvodu manželství de lege lata	35
3.3.1	ROZVOD PODLE § 24 ZOR (SPORNÝ ROZVOD)	36
3.3.2	ROZVOD PODLE § 24a ZOR (rozvod smluvený neboli rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství)	37
3.3.2.1	Vzájemné majetkové vztahy	42
3.3.2.2	Smlouvy o vypořádání práv a povinností společného bydlení	64
3.3.2.3	Dohoda o plnění výživného pro dobu po rozvodu	67
3.3.2.4	Platnost a účinnost dohod	69
3.3.2.5	Pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu	71
3.3.3	ROZVOD PODLE § 24b ZOR (Ztížený rozvod)	72
3.4	Statistika - příčiny rozvodů na straně mužů a žen	75
3.5	Vybrané subjektivní příčiny rozvratu manželství z hlediska sociologie	81
3.5.1	Neshoda povah a zájmů	81
3.5.2	Nevěra	82
3.5.2.1	Historie nevěry	82
3.5.2.2	Definice nevěry	84
3.5.2.3	Typologie nevěry	85
3.5.2.4	Motivy nevěry	85
3.5.2.5	Příznaky nevěry	86
3.5.2.6	Reakce při ohrožení nevěrou	86
3.5.3	Žárlivost	88
3.5.3.1	Příčiny žárlivosti	88
3.5.4	Alkoholismus	89
3.5.4.1	Alkohol jako častá příčina rozvratu manželství	90
3.5.5	Zásahy třetích osob	91
3.5.5.1	Vztahy s širší rodinou	92
3.5.5.2	Bydlení s rodiči	92
3.5.5.3	Komunikace s příbuznými	93
3.6	Činitelé ovlivňující rozvodovost a její předpoklady	94
3.7	Právní následky rozvodu manželství	101
3.8	ÚPRAVA POMĚRŮ K NEZLETILÝM DĚTEM PRO DOBU PO ROZVODU	104
4	PROCESNĚ PRÁVNÍ PŘEDPOKLADY ROZVODU	110
4.1	Žaloba o rozvod manželství a jeho obsahové náležitosti	110
4.2	Věcně příslušný soud	111
4.3	Místně příslušný soud	112
4.4	Procesní způsobilost účastníků řízení	112
4.5	Zastupování v řízení o rozvod manželství	113

4.6	Příprava jednání o rozvod manželství.....	114
4.7	Dokazování.....	115
4.8	Rozhodnutí ve věci rozvodu manželství.....	116
4.9	Odvolání.....	117
5	PRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODU DE LEGE FERENDA.....	118
6	ROZVODOVÉ PORADENSTVÍ.....	123
7	ZÁVĚR.....	125
7.1	Volba trendové funkce.....	127
8	PŘÍLOHY.....	130
8.1	PŘÍČINY ROZVODU NA STRANĚ MUŽE V ROCE 2004.....	130
8.2	PŘÍČINY ROZVODU NA STRANĚ ŽENY V ROCE 2004.....	131
8.3	VÝVOJ ROZVODŮ V LETECH 1963-2004.....	132
8.4	ROZVODY DLE PŘÍČIN V ČR V ROCE 2004.....	133
8.5	METODICKÝ POSTUP PRÁCE.....	134
8.6	Analýza časových řad.....	134
9	LITERATURA:.....	135
9.1	SEZNAM ČLÁNKŮ.....	137
9.2	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY Z ASPI.....	138

Láska by se mohla slučovat s manželstvím, pokud bychom byli ochotni přijmout fakt, že v životě lidí bude více než jedna láska a víc než jedno manželství - Constantina Safilios - Rotschild (1977)

1 SPOLEČENSKÁ PROBLEMATIKA MANŽELSTVÍ A JEHO FUNKCE

Předmětem trvalé pozornosti naší společnosti jsou kromě jiných více či méně významných a zásadních otázek i otázky rodiny a manželství. **Manželství** je významným společenským vztahem mezi mužem a ženou. Z pohledu práva je právním vztahem mezi mužem a ženou, trvalým životním společenstvím, které vzniká a zaniká výlučně způsobem stanoveným v zákoně. Právo také chápe manželství jako osobní a majetková společenství muže a ženy.

Dále je možné manželství definovat jako trvalé dobrovolné životní společenství muže a ženy či smlouva na dobu neurčitou, kterou lze v dnešní době kdykoli jednostranně vypovědět. Vzhledem k tomu, že se prodlužuje průměrný věk člověka, prodlužuje se i délka trvání fungujícího manželství. Z tohoto důvodu se mezi námi objevuje stále více manželských párů, které mohou slavit tzv. „zlatou i železnou svatbu“, a to i přes stoupající množství rozvodů.

S prodloužením života se změnily i jednotlivé fáze životního cyklu jedince. Např. doba, po kterou jedinec zůstává svobodný, má vlastní příjem. Tato životní fáze, kdy jedinec žije samostatně a nebo s partnerem mimo manželský vztah, se prokazatelně prodloužila, a to v průměru o pět až deset let. Tato životní fáze se nazývá „LIBERIA“.

Tato skutečnost je způsobena nejen prodloužováním lidského věku, ale i jiným způsobem života lidí (lidé později vstupují do manželství, později zakládají rodinu a zároveň mládež rychleji sociálně dospívá). Díky tomuto trendu se současně posouvá i prarodičovská fáze v rodině. Lze tedy hovořit o tom, že se posouvají celé rodinné cykly.

Druhým významným pojmem, který vyplývá z institutu manželství, je pojem **rodina**. Rodinu je možné charakterizovat jako malou skupinu osob, která je vnitřně propojena manželskými nebo příbuzenskými vztahy a společným způsobem života. *"Z hlediska sociologie představuje rodina určité sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému.*

Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí

*vyrovnává. Vývoj ani pokrok rodina nebrzdí. Naopak: svou stabilitou dynamiku umožňuje a v jistém smyslu i podporuje, protože brání společenský systém před chaosem a zhroutilím."*¹ Už nejstarší etické a morálně normativní spisy poukazují na to, že jakmile lidé přestávají plnit rodinné závazky, společnost ztrácí svou sílu.

*Také Konfucius byl přesvědčen, že by přibylo štěstí a prosperity, kdyby se choval každý řádně ve svém rodinném životě"*².

Na druhé straně i v dobách před našim letopočtem existovaly předpoklady o konci rodiny. Takovéto teorie se objevovaly např. již u **Platóna** (427- 347 př. Kr.) a jeho představy ideálního státu. V tomto duchu na jeho představy navázal i středověký filozof **Thomaso Campanella** (1568 - 1639) ve své knize "O slunečním státě" a další autoři jako např. **Alexandra Michajlovna Kollontajová**, která "hledala svobodu člověka v osvobození se od rodiny a ve "volné lásce"" nebo **S.K. Neumann** v eseji "Monogamie" (1932) a ve svých "Dějinách ženy" (1931,1932). On viděl manželství téměř za zdroj všeho zla.

Ve svém díle S.K.Neumann napsal: "Zastaralá instituce manželská spolu s dnešními poměry hospodářskými, nechť k nuceným svazkům snubním a nemožnost nebo nesnadnost svazků volných, společenská přetvářka lpějící na lživých na konvenčních formách, náboženské a morální pověry - to jsou příčiny obecné pohlavní bída dnešní.... Z této povahy soudobé lásky plynou tyto podmínky pro odstranění soudobé miserie pohlavní, pro osvobození života a zlidštění lásky: 1. Nový řád hospodářský a společenský, odstraňující soukromokapitalistické hospodářství a zrovnoprávňující ženu a mužem jako výrobní činitele....2. Svoboda lásky a svoboda mateřství v tom smyslu, že ani muži, ani ženy nemohou být k lásce nebo snubnímu svazku donucováni nebo v něm násilím drženi, a že ženy nemohou být donucovány k mateřství, nepřejí-li si ho. 3. Nahrazení jednotlivé domácnosti podniky společenskými. 4. Pohlčení

¹ str. 13, Možný I: Sociologie rodiny, SLON, 2002

² str. 14, Možný I: Sociologie rodiny, SLON, 2002

*jednotlivé rodiny sociální pospolitosti ... 5. Pospolitá výchova dětí, plozených eugenicky na účet pospolitosti (státu). Konec "anarchii" rozmnožovací a výchovné ... To je ideál.*³

Přesto rodina do dnešní doby přetrvala. Dokonce se dá říci že svou povahou dlouho odolávala moderní době.

Odnepaměti byly jednotlivé rodinné vztahy uspořádány hierarchicky. Toto hierarchické uspořádání sloužilo jako *"opora a legitimace hierarchických uspořádání vyšších společenských celků a respektování moci hlavy rodiny socializovalo k respektování moci panovníka"*⁴.

V souvislosti se vznikem sociologie rodiny kolem roku 1855 **Frédéric Le Play** rozlišil tři typy rodin: patriarchální velkorodinu, nestabilní rodinu a kmenovou rodinu.

- a) v **patriarchální velkorodině** (famille parentale) všichni členové rodiny pracují bez nároků na odměnu ve prospěch rodiny. Nemají osobní vlastnictví. Rodinné prostředí je tvořeno čtyřmi generacemi s více nukleárními rodinami. Děti i po sňatku zůstávají pod jurisdikcí nejstaršího otce. Stabilita rodiny je velmi vysoká, rodina se řídí tradicí a poskytuje materiální i morální podporu slabším členům rodiny, schopným členům rodiny je však v jejich rozvoji bráněno.
- b) v **nestabilní rodině** (famille instable) žijí naopak pouze rodiče a neprovdané děti. Ty ji po sňatku co nejdříve opouštějí a pak už nepocítují žádné závazky vůči svým rodičům a sourozencům. Otcovská autorita a ochrana tělesně a duševně postižených členů v této rodině mizí. Osoby vychované v tomto typu rodiny pak rodinnou tradici, morálku, sociální autority ani Desatero. Rodiče a neprovdaní členové rodiny jsou ve stáří izolováni a umírají často opuštěni. Pouze několik málo zdatných jedinců se rychle dopracuje k úspěchu a bohatství.
- c) v **rozvětvené rodině** (famille souche) je základem rodinný dům, ve kterém zpravidla zůstává nejstarší syn i poté, co se oženil a má děti. Jeho rodina je

³ str. 200, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁴ str. 15, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

jádrem rozvětvené rodiny a přebírá odpovědnost za udržení kontinuity rodinného života a rodinných tradic. Rodinné jmění přechází nerozděleno do rukou jediného dědice, který má však spíše více povinností než práv, a to jak vůči rodičům do jejich smrti, tak vůči sourozencům. Nerozdělený majetek umožňuje dobrou morálku, pořádek, čistotu, radost z rodinného života, starost o budoucnost, zájem o mír a prospěch společnosti.

S ohledem na tato trojí členění rodin, které vytvořil výše jmenovaný **Frédéric Le Play**, se domnívám, že je v současné době rodina strukturně tak individuální a složitou sociální jednotkou, kterou nelze takto jednoznačně rozdělit. Věřím, že každá dnešní rodina, bez ohledu na to, zda vznikla v souvislosti s uzavřením manželství či bez něj, jistě prvky té které skupiny nese. Většina z nich však nevykazuje pouze jednoznačné znaky té které skupiny. Znaky jednotlivých skupin se vzájemně mísí, čímž vytvářejí řadu nových kombinací, a tím i nové typy rodin.

Podle názoru **Emila Durkheima** dnešní tzv. manželská rodina, tvořena manželem, manželkou a dětmi, vznikla v důsledku vývoje společnosti z někdejšího difuzního klanu přes tzv. rodinu příbuzenskou, nebo - li rodinu patriarchální (*famille paternelle*). Ta se skládala z rodičů, z ženatých synů a z jejich žen a dětí. Tento typ rodiny podle Durkheima převládal u německých národů, a stále je ji tam ještě možno najít. Příbuzenecká rodina pozbyla s postupující dělbou práce a postupnou diferenciací postupně funkce náboženské, ekonomické, politické a vojenské.

Dnešní manželská rodina vzniká podle Durkheimovy koncepce jako *"důsledek vydělení se nukleární rodiny z příbuzenské rodiny. Jakmile již vlastnictví přestalo být vázáno na dům, každý člen rodiny, dokonce i děti, mohl mít svůj vlastní majetek. Autorita a práva otce jsou vlivem státních zásahů stále více omezována, dosažením plnoletosti ztrácí dítě právní závislost na otci a stává se plně autonomním právním subjektem. Protože děti brzy opouštějí dům, zůstávají jedinými trvalými členy rodiny manžel a manželka, který tvoří jádro manželské rodiny. Proto může, na rozdíl od*

předchozí příbuzenské rodiny, vypadnutí jednoho z nich vést k okamžitému rozpadu manželské rodiny"⁵.

Durkheim se domníval, že *"dědění majetku a sociálního státu, které dříve zakládalo pevnost a kontinuitu rodiny, ztrácí stále více na významu. Rodina tím pozbývá svůj základní stabilizátor. Tím, jak se manželská rodina vyděluje z příbuzenských sítí, dochází k personalizaci vztahu v manželském páru, jenž se proměňuje ve výlučnou sociální vazbu. Manželství a rodina jsou akceptovány pouze tehdy, pokud jsou její členové uznáváni pro své osobní hodnoty, nezávisle na své sociální roli. Mezi členy rodiny se ustavují stále více vztahy smluvního typu. Tyto vztahy se stávají stále více výhradně vztahy osobními*"⁶.

Podle **Karla Marxe** se rodina zakládá až narozením prvního dítěte. Na rozdíl od domácnosti, kterou mohou tvořit a často také tvoří také i lidé žijící v páru opačného a stejného pohlaví a jež se zakládá také soužitím jiné, větší skupiny osob, ať již pokrevně spjatých, anebo nikoli, pro rodinu je svazek krve definující vlastností.

Ideálním stavem rodiny je samozřejmě rodina úplná, kterou tvoří manželé (muž a žena) a jejich děti. *"Párová monogamická rodina je instituce, kterou si naše civilizace vybudovala jako svůj způsob ochrany reprodukčního procesu. Hlavním smyslem rodiny je výchova dětí. Děti se rodívala hodně, a i když jejich výsledný počet v rodině redukovala vysoká úmrtnost, péče o ně dokázala naplnit život muže i ženy*"⁷.

Na počátku dvacátého století se objevuje masově dostupná a později i naprosto účinná antikoncepce v kombinaci s legalizací uměle navozených potratů. V důsledku toho od poloviny šedesátých let dvacátého století začala v civilizovaných zemích výrazně klesat porodnost a dnes je v mnoha z nich rodina s jediným dítětem nejčastějším typem rodiny. Rodina nejen že v důsledku těchto zásadních změn ztratila monopol na plození dětí, ona přestala mít z velké části děti vůbec. V Německu téměř čtvrtina manželských párů zůstává ze svého rozhodnutí již dnes celoživotně bezdětná, a také u nás podíl dobrovolně bezdětných výrazně stoupá. Na druhé straně však *"aspirace na*

⁵ str. 28, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁶ str. 28, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁷ str. 20, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

založení trvalého párového vztahu a touha po dětech jako naplnění vlastního osudu zůstávají však pro naprostou většinu lidí kotvou života⁸, neboť se ukázalo, že význam těchto změn byl prvotně přeceněn a že "běžný člověk se v záplavě technických a sociálních změn ještě nerozpustil ... proplovává stále ještě na své sociální kře, doprovázen několika málo skutečně blízkými lidmi s několika desítkami bližších či vzdálenějších známých... "⁹.

Wilson v roce 1975 prohlásil, že *"jádrum lidské rodiny je vztah matka - dítě, nikoli vztah rodičovského páru; vztah matky a otce má v systému lidské rodiny instrumentální charakter; základní pár chrání. Při postupném institucionálním vyvlastňování rodinných funkcí by otec mohl být nakonec nahrazen státem všeobecného sociálního zabezpečení a "mateřskou mzdou"¹⁰. V praxi zatím tato modelová situace doposud nenastala, a to zcela důvodně, neboť chybí uváděný stát všeobecného sociálního zabezpečení i tzv. mateřská mzda.*

Zcela jistě není sporu o tom, že se s vývojem celé společnosti vyvíjí i institut rodiny. V současné době se objevují názory a postoje o tom, že se institut rodiny nachází v krizi. Tento názor se týká zejména rodin založených manželstvím. Jde však zejména o to, že se mění životní styl a formy soužití v lidské společnosti. Manželská rodina tak může mít tradiční podobu, kde muž je živitelem a žena v domácnosti, ale může být pojata i jako rodina dvoupříjmová, dvou kariérová, jako plánovaně bezdětná apod.

Změny které situaci a vývoj rodin postihly nemají jen původ eticko- sociální, ale i ekonomické, neboť „dochází k diferenciaci příjmů obyvatelstva, vzniklo a rozvíjí se soukromé podnikání a rizika s tím spojená, která mohou ve svém důsledku postihnout nejen onoho podnikajícího člena rodiny, nýbrž ze zákona i druhého manžela a tím i rodinu jako celek. Proto narůstá potřeba chránit zájmy rodiny jako celku, zájmy tzv. ekonomicky slabšího partnera nebo majetkové zájmy dítěte apod.

⁸ str. 21, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁹ Keller, 1995:20

¹⁰ str. 205, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

Rodina je postihována i dalšími a to negativními jevy společnosti jako jsou narůstající agresivita jedince, domácí násilí, týrání a zanedbávání a zneužívání dětí či nárůst kriminality dětí.

V tomto směru se objevují názory, že „fenomén domácího násilí v české společnosti souvisí se sklony české rodiny k autoritářství spíše než k toleranci“¹¹.

Jako důvod této skutečnosti je uváděno, že česká rodina zatím plně nevnímá demokratické myšlení, vlídnost a toleranci. S těmito jevy se musí stát prostřednictvím právních norem vypořádat, neboť právě těm, kteří potřebují v rodinném prostředí pomoci, je povinen ji zajistit a poskytnout.

Důvodem právní ochrany rodiny je skutečnost, že rodina je stále považována za základní článek společnosti a dále proto, že se otázky rodiny včetně jejího uspořádání dotýkají i nadále přímo nebo nepřímo každého z nás. Otázkou však stále zůstává, zda právní ochrana rodiny je v našem právním systému ochranou dostatečnou, zda není třeba učinit zásadní změny v právní ochraně rodiny vzhledem k jejímu probíhajícímu vývoji.

Právní ochrana rodiny vychází prvotně z ustanovení ústavního práva, konkrétně z ustanovení čl. 32 odst. 1 z. č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod. Tento článek výslovně stanoví, že „rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona“. Protože se jedná o ustanovení ústavního práva, je nutné, aby byly v souladu s tímto ustanovením veškeré právní předpisy České republiky, jinak je jejich znění zněním protiústavním.

Listina základních práv a svobod odkazuje na zákonnou úpravu. Touto zákonnou úpravou, která se zabývá tématem rodiny a manželství je z. č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, tedy *zákon o rodině*. Tento zákon upravuje nejen vznik rodiny, a to uzavřením manželství, ale i vzájemné vztahy mezi manžely, zánik manželství a další neméně důležitou problematiku týkající se institutu rodiny.

Úprava vztahů mezi manžely a rozvod manželství má význam zejména tam, kde mezi manžely dochází k jistým poruchám vzájemných vztahů. Tyto poruchy mohou být

¹¹ str. 23, Králíčková Z.: Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání, Masarykova univerzita Brno, rok 2003

dokonce takového rozsahu, že manželství přestane plnit svůj společenský účel a stanou se tedy brzdou ve vytváření zdravého rodinného prostředí. V takových případech dává naše právo, konkrétně výše citovaný zákon č. 94/1993 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v ustanoveních § 24 až 24b, možnost zrušit manželství rozvodem.

Rozvodové chování přitahuje teoretiky rodiny, které bychom zařadili ke škole *teorie sociální směny*. Do této skupiny bychom jistě patří jména jako Lewis, Spanier, White, Booth, F.Ivan Nye. Teorie sociální směny byla dosti podrobně popsána ve studii *"Volba, směna a rodina"*, kterou napsal F. Ivan Nye. Ve svém díle vysvětluje skutečnost, proč muži vyhledávají sex usilovněji než ženy. Vyhýbá se biologickému vysvětlení větší sexuální náruživosti mužů. Tvrdí, " že sex je pro muže prostě výnosnější. Je to dáno dvěma skutečnostmi, Za prvé, v naprosté většině kultur péče o děti leží na bedrech žen. Nechtěné těhotenství tedy stojí ženu více než muže. I v moderních společnostech s všeobecně dostupnou a technicky dokonalou antikoncepcí nesou většinu nákladů na tuto antikoncepci opět ženy. Pro ženu je tedy sexuální styk vždycky nákladnější než pro muže. Druhou skutečností je, že slast ze sexuálního styku je pro muže vesměs jistější než pro ženu: orgasmus je pro muže při souloži téměř jistý, ženy častěji zažívají při sexu frustraci. Je tedy jen racionální, že muž, aby získal přístup k sexu, musí ženě nevyváženou bilanci dorovnávat jinou odměnou - nejčastěji je to perspektiva sňatku, jež implikuje budoucí redistribuci nerovných příjmů v páru v její prospěch, anebo peníze či jiné hmotné výhody hned. Cudné zdráhání pak zvyšuje cenu vzdání se v připravované směně."¹²

Lewis a Spanier vysvětlují paradox, že nejvyšší míru rozvodovosti mají manželství do pěti let po sňatku. Zároveň ale poukazují na skutečnost, že jsou to právě mladá manželství, která vykazují nejvyšší míru manželského štěstí. *"Lidé se tedy rozvádějí nejčastěji ve fázi manželského života, kdy jsou v manželství nejšťastnější. Je to tím, že alternativy v té době pro ně otevřené jsou pro ně ovšem také nejprůzračnější."*¹³

¹² str. 61, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

¹³ str. 60, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

White a Booth dodávají, že "důvodem rozvodovosti mladých manželství tkví v tom, že v rodinném cyklu nárok na manželské štěstí v páru s přibývajícím časem klesá a náklady na rozvod naopak stoupají"¹⁴

2 HISTORIE ROZVODU

Pohled na historii rozvodu ukazuje, že již u Hebrejců existovalo, tzv. **zapuzení**.

Ve starověkém Řecku přiznávalo Solónovo zákonodárství (600 př. n. l.) muži i ženě nejen právo zapuzení, nýbrž i právo **rozvodu**.

V Římě bylo původně uznáváno pouze zapuzení. V pozdějších dobách římských dějin byl možný již i rozvod, a to z vůle muže i ženy. Rozvod probíhal tím způsobem, že před sedmi svědky byla roztrhána manželská smlouva, svatební tabulky, na nichž byla zaznamenána věna, a žena odevzdala klíče od domu. Buď sám manžel nebo propuštěný otrok pronesl následně tento výrok: „Vezmi si své věci! Odnes si, co ti patří. Jdi, jdi rychle! Vyjdi odtud ženo, vzdal se z tohoto domu!“ Muž mohl rovněž poslat soudu písemné oznámení se stejnými formulacemi a nemusel být rozvodu ani přítomen. Celý tento akt se jmenoval **zřeknutí se manželství** (matrimonii renunciatio).

Právo doby císařské zavedlo zpřísnění rozvodu, a to ve formě výčtů důvodů, které rozvod ospravedlňovaly. Právo znalo tehdy rozvody neodůvodněné a rozvody zaviněné, za něž byly ukládány majetkové tresty.

Od 4. st. n. l. lze pozorovat, jak na právní úpravu manželství působí křesťanská ideologie, která chápe manželství jako svátost a trvá na jeho nerozlučitelnosti. Justiniánské právo již nemá k tomuto stanovisku daleko. Je zakázáno rozvést se oboustranným souhlasem. Právo povoluje pouze jednostranný rozvod ze zákonného důvodu, na kterém druhý manžel nenese vinu. Těmito důvody bylo tehdy: složení slibu čistoty, mužova impotence, mužovo upadnutí do válečného zajetí nebo je-li po dobu pěti let nezvěstný.

¹⁴ str. 60, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

„Nerozlučitelnost manželství“ není jen záležitost starověku. Naopak. Velkého významu nabývala i v dobách středověku, v dobách učení katolické církve.

V roce 1563 na tzv. Tridentském koncilu byla nerozlučitelnost manželství prohlášena za nevyvratitelné církevní dogma. Sepjetí vládnoucí třídy s katolickou církví pak napomáhalo přímo ovládat osobní život lidí.

Výrazem tohoto vlivu se v moderních dějinách stala encyklika papeže Pia XI. „O křesťanském manželství“ (Casti conubii, 1930). V první kapitole encykliky dává papež trojí požehnání manželství, ve kterém mimo jiné říká, že *„svátostná stránka manželství záleží v nerozlučitelnosti manželství (což se vztahuje na každé pravé manželství a nikoli pouze na křesťanské) a v tom, že manželství je svátostí, a tedy i zdrojem milosti“*.

I právní úprava vzniku a zániku manželství, zakotvená ve Všeobecné občanském zákoníku z roku 1811 (z. č. 946/1811 ř.z.) byla ovlivněna církví. Základním rysem zákoníku byla jeho všeobecnost a výlučnost. Zákoník zrušil starší právní úpravu a platil bez výjimky pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení. Podle tohoto právního předpisu mohlo být manželství zrušeno buď prohlášením za neplatné (§ 94 ABGB), smrtí jednoho z manželů, prohlášením jednoho z manželů za mrtvého nebo rozlukou. Pro katolíky byla podle kanonických předpisů rozluka zakázána, a to až do manželské novely z. č. 320/1919 Sb. Do té doby jim byl povolen rozvod od stolu a lože, po kterém sice manželé společně nemuseli žít, ale neznamenal zánik manželství a zavazoval manžele ke vzájemné věrnosti. Podle tehdejšího židovského práva byla důvodem rozluky vůle manžela, cizoložství manželky či vzájemná dohoda. U evangelíků vzájemná dohoda důvodem rozluky nebyla. Naopak jako důvod mohli uvádět cizoložství, odsouzení do žaláře na pět let a více, zlomyslné opuštění manžela, úklady o jeho život, zlé nakládání či nepřekonatelný odpor (§ 115 ABGB).

Východiskem právní úpravy byly tedy předpisy kanonického práva. Přesto spory manželské, včetně rozvodu a rozluky, náležely do kompetence soudů světských, civilních. K podstatným změnám došlo v období Bachovského absolutismu po zavedení

Konkordátu v roce 1855. Tehdy byla na čas obnovena pravomoc církevních soudů v manželských otázkách. S pádem konkordátu opětovně došlo k obnově soudní pravomoci světských soudů a k zavedení subsidiárních civilních sňatků.

Po první světové válce a vzniku Československa čekalo na rozluku na 100 000 párů. /Klabouch, 1962: 226/. Přispěla k tomu samozřejmě i dlouhodobá absence mužů odvedených k vojsku, děti, které se v jejich nepřítomnosti jejich manželkám narodily a jejichž otcovství bylo připisováno jim, ač tomu bylo ve skutečnosti jinak atd.

První významnou novelou v oblasti rodinného práva v době po vzniku samostatného Československa v roce 1918 byl tzv. Rozlukový zákon z roku 1919, zákon č. 320/1919 Sb. Jednalo se o zákon, který vycházel z právních úprav jiných buržoazních států.

Tato novela setrvala na rozluce manželství. Podářilo se dosáhnout ustanovení rozluky i pro manželství katolíků, a to z taxativně vypočtených důvodů v ustanovení § 13 citovaného zákona. Jednalo se o tyto důvody: cizoložství, kterého se dopustil druhý z manželů, odsouzení do žaláře, zlomyslné opuštění druhého manžela, pokud se nevrátil ani na soudní vyzvání ani do šesti měsíců, úklady o jeho život a zdraví, zlé nakládání či vedení zhýralého života, dlouhotrvající duševní choroba, hluboký manželský rozvrat a nepřekonatelný odpor.

Touto cestou se snažil zákonodárce snižovat počet vyskytujících se tzv. matrikových manželství, která byla tehdy velkým problémem rakouského manželského práva.

Rok 1945 byl historickým mezníkem, který u nás znamenal zásadní obrat ve společnosti i v ekonomice. Události z roku 1945 měly vliv i na rodinné vztahy a tím i na nově se utvářející rodinné právo.

„Manželství uzavíraná po 1.lednu 1950 byla po právní stránce tečkou za manželskými svazky s dominantním postavením muže a s podřízeným, byť relativně

chráněným, postavením ženy a s odvěkou délbou práv a povinností v domácnosti a rodině.“¹⁵

Právní úprava rozvodu manželství byla poměrně přísná. Zákon o právu rodinném, č. 265/1949 Sb. znal jen jediný způsob zrušení manželství za života manželů, a to rozvodem. Vyjadřoval, že pokládá rozvod manželství za jev společensky nežádoucí, a proto se mu snažil v mezích zákona zabránit. „*Toto stanovisko zákona, které znamenalo ztížení vlastního rozvodu, mělo působit výchovně už na snoubence, aby si zamýšlené manželství předem náležitě uvážili a odhodlali se k němu jen tehdy, když u nich již existují reálné podmínky pro založení trvalého svazku, a tím i pevného základu rodiny.*“¹⁶

Zákon o právu rodinném převzal z předchozí úpravy rodinného práva pouze jediný důvod rozvodu, který přetrval až do současnosti. Jedná se o tzv. kvalifikovaný rozvrat, který je vymezen v § 30 citovaného zákona. Kvalifikovaným rozvratem měl zákonodárce na mysli existenci hlubokého a trvalého rozvratu mezi manžely, který nastal z důležitých důvodů a pro který mohl manžel žádat, aby soud zrušil manželství rozvodem. O rozvod manželství ovšem nemohl podle tohoto zákona požádat manžel, který rozvrat mezi manžely výlučně zavinil, ledaže druhý manžel projevil s navrženým rozvodem souhlas. Za předpokladu, že měli manželé nezletilé děti, mohlo být jejich manželství rozvedeno jen, nebylo-li to v rozporu se zájmem těchto dětí. Jestliže se v manželství narodily nezletilé děti, nemohlo být manželství rozvedeno do té doby, dokud nebyla upravena práva a povinnosti rodičů k těmto nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a jejich majetek. Rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu vydával opatrovnický soud. Manželé sami nemohli toto opatrovnické řízení vyvolat. Zákonný postup byl takový, že pokud dospěl rozvodový soud k závěru, že manželství bude třeba rozvést, sám dal opatrovnickému soudu podnět k tomu, aby upravil poměry k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a teprve poté rozvod povolil.

Nová právní úprava zákona o právu rodinném byla oproti předešlému rozlukovému zákonu z roku 1919 úpravou přísnější, neboť hovořila o manželovi, který

¹⁵ str. 50, *Pávek F.*: Rozvody očima soudce, Práce, 1973

¹⁶ str. 5, *Hrušáková M.*: Rozvod a paragrafy, Computer Press, 2001

je „výlučně vinen“. Právní úprava z roku 1919 používala pouze pojem „převážně vinen“. Tato přísnější úprava zákona o právu rodinném ovšem přinesla určitý problém, který negativně ovlivnil rodinné vztahy. V praxi totiž začalo docházet k tomu, že když soud neshledal „výlučnou vinu“ manžela na rozvratu manželství a manželství v důsledku toho nerozvedl, opustil většinou manžel společnou domácnost a založil novou faktickou rodinu i bez rozvodu. Vznikala tak tzv. „mrtvá manželství“. Z tohoto důvodu byl zákon o právu rodinném novelizován zákonem opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu. Tímto opatřením byla možnost rozvést manželství proti vůli „výlučně nevinného“ manžela zmírněna tak, že výjimečně bylo možné povolit rozvod i proti vůli nevinného manžela, jestliže manželství, které bylo hluboce a trvale rozvráceno, již delší dobu neplní svůj společenský účel.

Dne 1. dubna 1964 nabyl účinnosti zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který platil s určitými změnami až do 1. srpna 1998, kdy nabyla účinnosti novela zákona o rodině, zákon č. 91/1998 Sb.

Zákon o rodině ve svém původním znění z roku 1963 umožňoval podle § 24 soudům manželství na návrh některého z manželů rozvést za předpokladu, že byly vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství již nemohlo plnit svůj společenský účel. Jednalo se o tzv. všeobecný důvod rozvodu. Současně musely soudy přihlížet při rozhodování o rozvodu zejména k zájmům nezletilých dětí. Rozhodnutí soudu o rozvodu manželství bylo vázáno i ustanoveními zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, který do roku 1973 upravoval v ustanovení §§ 70 a 71 tzv. obligatorní **smírčí řízení**.

Princip tohoto řízení o smíření manželů spočíval v tom, že pokud se manželé chtěli rozvést, bylo nejprve nutné podat u příslušného soudu návrh na zahájení smírčího řízení. Teprve poté, co toto smírčí řízení skončilo u soudu neúspěšně, bylo možné do jednoho roku podat u příslušného soudu návrh o rozvod manželství. Pokud byl podán návrh po uplynutí této jednoleté lhůty, muselo se smírčí řízení konat znovu. Naopak v případě, že jeden z manželů podal přímo návrh o rozvod manželství, soud s tímto návrhem naložil, jako by šlo o návrh na zahájení smírčího řízení.

Příslušným pro toto smírčí řízení byl soud, který byl příslušný k řízení o rozvod manželství. Smírčí řízení prováděl předseda senátu, nepovažovali vzhledem k okolnostem případu za vhodné, aby je provedl senát. Při smírčím řízení použil soud vhodných prostředků výchovného působení. V případě, že to bylo účelné, mohl vyzvat k součinnosti i společenské organizace nebo projednat případ s kolektivem pracujících na pracovišti nebo v místě.

Přestože bylo smírčí řízení obligatorní podmínkou zahájení řízení o rozvod manželství, bylo možné dle ustanovení § 71 OSŘ od něj upustit, jestliže již jednou bezvýsledně proběhlo v posledním roce před podáním návrhu na rozvod, nebo jestliže soud rozhodl, že se od tohoto řízení upouští. Upustit od řízení o smíření manželů bylo možné na návrh manžela, bylo-li zřejmé, že řízení nelze provést vůbec nebo jen s nepřiměřenými obtížemi. O tom, že upouští od tohoto řízení, vydal soud usnesení, které doručil navrhovateli.

Novelou občanského soudního řádu v roce 1973 bylo smírčí řízení zrušeno. Místo toho vzniklo ustanovení § 100 OSŘ, které uvádí, že se soudce má v každé fázi řízení včetně řízení o rozvod manželství pokusit o smír. S ohledem na vývoj společenské situace se domnívám, že zrušení řízení o smíření manželů mělo své opodstatněné důvody. Rodinné právo je právním odvětvím pojmově zařazeným mezi práva soukromá nikoli veřejná. Manželský svazek je svazkem pouze dvou lidí. Jejich vztah je soukromou záležitostí jich samých. Pouze oni cítí, jak hluboce a trvale je rozvrácen. Pokud již nemají vůli vztah řešit a bojovat za něj oni sami, není v dnešní době na místě, aby do něj zasahovaly organizovaně osoby zvenčí zejména ne společenské organizace nebo kolektiv pracujících na pracovišti. Tím, že existovalo řízení, které obligatorně předcházelo rozvodu manželství, se jen prodlužovala „rozvodová situace“ v rodině, která všechny zúčastněné negativně ovlivňovala a rozvodové situaci nepomohla. Proto se zrušením řízení o smíření manželů souhlasím. Na druhé straně chápu, že toto byl určitý způsob, kterým se společnost snažila cíleně podporovat existenci rodin. I přes vývoj společnosti tento cíl zůstává i nadále. Ovšem projevuje se nyní v jernější podobě ustanovení § 100 OSŘ, což dle mého názoru není na škodu.

Vzhledem k politickému vývoji na přelomu 80. a 90. let začala společnost uvažovat o reformě rodinného práva jako celku. Tyto právní úvahy o reformě se nevyhnuly ani právní úpravě rozvodu, neboť „*dosavadní úprava neodpovídala těm charakteristikám, ke kterým došel vývoj evropského rozvodového zákonodárství v poslední třetině dvacátého století.*“¹⁷ Výsledkem bylo vydání novely zákona o rodině, zákon č. 91/1998 Sb., která nabyla účinnosti k 1. srpnu roku 1998. „*Novelu lze chápat jako pokus přiblížit se evropskému standardu rozvodového zákonodárství.*“¹⁸ Tato novela výrazně změnila dosavadní úpravu možnosti ukončení manželství rozvodem, resp. vycházela z dlouhodobých úvah o nutnosti upřesnění a změn právní úpravy. Cílem této novely bylo rozšíření důvodů rozvodu tak, jak opakovaně zaznívaly z právní praxe i z postoje společnosti k rozvodu manželství obecně. Původní hmotněprávní podmínky rozvodu manželství doposud upravené v ustanovení § 24 zákona o rodině jsou nyní upřesňovány s ohledem na právní úpravy západoevropských států, tj., že nelze očekávat obnovení manželského soužití.

¹⁷ str. 61, Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva, C.H.BECK, 1999

¹⁸ str. 62, Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva, C.H.BECK, 1999

3 HMOTNĚPRÁVNÍ PŘEDPOKLADY ROZVODU MANŽELSTVÍ

Článek č. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., říká, že „rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona“.

Ustanovení § 1 zákona o rodině, zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, stanoví, že „manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Podle ustanovení § 18 ZOR mají mimo jiné muž a žena v manželství stejná práva a stejné povinnosti.

Již z těchto citovaných ustanovení vyplývá, že společnost má stále zájem na tom, aby vztahy mezi manžely byly pevné a nedocházelo mezi nimi k rozporům či dokonce rozpadu jejich vztahů. Společnost se sice stále snaží rodinné vztahy upevňovat, přesto se ale stává, že mezi manžely vzniknou v jejich manželském svazku poruchy, které jsou tak závažného charakteru, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. V takových případech je pak možné, aby soud manželství podáním návrhu o rozvod některým z manželů rozvedl. K tomu je ovšem nutné, aby zde existovaly předpoklady, na základě kterých může soud ze zákona manželství rozvést.

Předpoklady, které jsou nutné ke zrušení manželství rozvodem se dělí na **hmotněprávní** a **procesněprávní** předpoklady rozvodu manželství.

Pokud chceme zjistit hmotněprávní předpoklady rozvodu manželství, musíme v první řadě vycházet z ustanovení § 24 odst. 1 zákona o rodině, který říká: „soud může manželství na návrh některého z manželů manželství rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití“, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.

Právní úprava používá v souvislosti s rozvodem manželství dvou pojmů. Hovoří jednak o rozvratu manželství a jednak o rozvodu manželství.

„**Rozvratem manželství**“ rozumíme „určitý stav osobních vztahů mezi manžely. Tyto osobní vztahy jsou vyjádřeny určitým chováním manželů. Tyto vztahy mezi manžely pak vytvářejí obsah manželství“. ¹⁹

„Určujícím činitelem pro život rodiny jsou vzájemné osobní vztahy manželů. Rozvrat nabývá právního významu v souvislosti s rozvodem manželství“. ²⁰

„**Rozvod manželství**“ je právním prostředkem zrušení manželství za života manželů.

Formulace § 24 odst. 1 ZOR, že „soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést“ především znamená, že společenskou naléhavost zrušení manželství rozvodem zvažuje soud vždy podle objektivních kritérií stanovených v tomto ustanovení. Zda jsou tato kritéria splněna, náleží posoudit soudu. Ani pouhé souhlasné stanovisko obou manželů v otázce splnění kritérií není pro soud rozhodující. Soud si musí vždy náležitě zjistit materiální pravdu (tj. skutečný stav věci), aby z ní mohl vyvodit závěry o tom, zda je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Obnovení manželského soužití lze spatřovat zejména v tom, že se vztahy mezi manžely opětovně upraví tak, že manželství bude opět plnit a využívat **vzájemných manželských práv a povinností**, která jsou upravena v hlavě III. zákona o rodině (§ 18-22 ZOR).

Podle § 18 zákona o rodině mají v manželství muž a žena stejná práva a stejné povinnosti.

Princip rovnosti mužů a žen je principem relativně novým. V Československé republice došlo k zakotvení tohoto principu teprve v Ústavě z roku 1920. Zákon o právu rodinném z roku 1949 pak jako první kodex rodinného práva garantoval rovné postavení mužů a žen ve sféře osobní i majetkové.

K tomuto kroku došlo v historii lidstva po dosti dlouhé době. Přesto je nutné říci, že v porovnání s jinými státy s tzv. tradičním demokratickým vývojem, kde došlo

¹⁹ str. 22, *Radvanová S.*: Rozvod manželství v Československém právu, Univerzita Karlova, Praha, 1966

²⁰ str. 22, *Radvanová S.*: Rozvod manželství v Československém právu, Univerzita Karlova, Praha, 1966

k plnému zrovnoprávnění žen a mužů až v sedmdesátých letech XIX. století, jsme byly v tomto směru státem dosti pokrokovým. Např. v Itálii bylo k tomuto kroku přistoupeno teprve v roce 1975.

Léta byly ženy podřizovány ideji rodiny jako relativně autonomní jednotky. Muž tuto jednotku reprezentoval navenek a byl hlavou rodiny ve vnějších záležitostech. Ovšem ani postavení ženy nebylo uvnitř rodiny svobodné. Historické právní úpravy stavěly ženu do podřízeného postavení ve vztahu k muži, nařizovaly jí poslušnost a povinnost respektovat rozhodnutí manžela. Bylo tomu tak i z důvodu ekonomických a sociálních. Nepochybně k tomu přispívala i náboženská ideologie. Podřízenost a závislé postavení ženy neumožňovalo ženám svobodné vyjádření své vůle a bránilo tak i rozvoji smluvní volnosti a manželů.

Dnešní postavení partnerů v rodině, společnosti i v právu je možné považovat za postavení založené na plné rovnosti muže a ženy, což je garantováno právní úpravou počínaje mezinárodními smlouvami přes zákony ústavní či další právní normy. A pokud je na rovnoprávnost mužů a žen nahlíženo jako na právo přirozené, pak stát právo rodin i jejich jednotlivců nevytváří, nýbrž je pouze uznává a chrání.

Stav, kdy jsou jednotlivci oprávněni vstupovat do vztahů podle své volby, předpokládá pluralistický právní kontext charakterizovaný více než jedním modelem právem upravených vztahů. I rodinné právo proto reflektovalo společenský vývoj a počalo se otevírat tzv. pluralismu, což vede k tomu, že je rodinné právo dostatečně flexibilní a vyhovuje tak společnosti a stávajícím modelům soužití, neboť vede k postupnému uznávání i jiných než „tradičních“ forem soužití, pozvolné vytváření prostoru smluvní úpravy, zejména manželského majetkového práva apod.

Vztahy mezi manžely jsou rodinněprávní vztahy zvláštního charakteru. Většina zákonných povinností a práv má svůj základ v morálních normách, a proto jejich splnění nelze samo o sobě vynucovat. Jejich porušování má však za následek zpravidla vznik a prohlubování manželského rozvratu.

„Práva a povinnosti vznikají přímo ze zákona již samotným uzavřením manželství a zanikají nejpozději s jeho zánikem.“²¹ Právní úprava vztahů mezi manžely představuje významnou část právního řádu. Kromě Listiny základních práv a svobod, tj. ústavní zákon č. 2/1993 Sb., je regulace těchto vztahů obsažena především v zákoně o rodině.

Mezi základní práva a povinnosti manželů patří *povinnost žít spolu*. Smyslem této povinnosti je vytvořit trvalé životní společenství s předpokladem vedení společné domácnosti. Nelze však vyloučit případy, kdy manželé v důsledku vnějších okolností nebudou bydlet společně. Povinnost žít spolu v sobě zahrnuje stránku emocionální, neboť manželství má spočívat na pevných citových vztazích mezi mužem a ženou. Povinnost žít spolu v sobě zahrnuje také stránku osobní, která přímo předpokládá vytvoření společné domácnosti a shodu v základních názorech o rodině a společné domácnosti. Společné žití v sobě zahrnuje i stránku sexuální, protože k vytvoření harmonického soužití je žádoucí prolínání sexuálního i citového vztahu. Povinnost sexuálního života ale není vynutitelná. Naopak, takovéto vynucování je dokonce postihováno trestněprávně jako např. trestný čin znásilnění § 241 nebo trestný čin vydírání, jehož skutková podstata je charakterizována v ustanovení § 235 trestního zákona č. 140/1961, ve znění pozdějších předpisů. Tyto citované trestné činy jsou trestnými činy, ke kterým ze zákona nemusí docházet jen v rámci rodiny. K naplnění skutkových podstat uvedených trestných činů postačí, aby naplnil skutkovou podstatu trestného činu obecně kdokoli. Nemusí jít výlučně o manželku či manžela, pachatelem může být i kterákoliv jiná fyzická osoba.

Pokud ovšem hovoříme o problematice vzájemných vztahů mezi manžely, muselo by dojít ke spáchání trestných činů výlučně manželem či manželkou vůči druhému manželovi. Za dané situace by se v rámci rodiny dalo hovořit o tzv. domácím násilí. Novelou trestního zákona č. 91/2004, která nabyla účinnosti dnem 1.6.2004 byl do seznamu trestných činů zařazen i nový trestný čin nazvaný jako „Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“. Tímto ustanovením má být chráněna osoba

²¹ str. 79, Hrušáková M.- Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998

žijící ve společném bytě nebo domě s agresorem před jeho týráním. Další způsoby právní ochrany chrání manžele obecně jako kterékoliv další osoby, a to bez ohledu na zvláštnosti rodiny a vztahů, které uvnitř rodin existují viz. trestný čin znásilnění či vydírání.

Dalším základním právem a povinností manželů je povinnost věrnosti. Současné manželství je založeno na principu vzájemné náklonnosti a důvěry. Proto není společensky žádoucí, aby manželé navazovali mimomanželské vztahy, pokud jejich manželství trvá. Porušení povinnosti manželské věrnosti označujeme jako nevěru, pod kterou zahrnujeme i emocionální vztahy ke třetí osobě, které mají za následek odcizení se druhému manželovi. Porušení povinnosti vzájemné věrnosti bývá často jednou z hlavních příčin tzv. kvalifikovaného rozvratu vztahů mezi manžely, což může vést ke zrušení manželství rozvodem. V minulosti bylo porušení manželské věrnosti považováno za trestný čin. Dnes už ovšem platná právní úprava trestný čin cizoložství nezná.

Povinnost vzájemně respektovat svoji důstojnost vychází především z ústavní zásady o rovnoprávnosti muže a ženy. Postavení muže a ženy, které vyplývá z této zásady, nelze měnit ani dohodou manželů. Tolerance, přizpůsobivost a soulad mezi manžely úzce souvisí se vzájemným respektováním důstojného postavení partnera.

Povinnost vzájemné pomoci chápeme v nejširším slova smyslu, tedy ve sféře majetkové a hmotné vůbec, ale i ve všech životních situacích. Např. otázka porozumění a opory v životních problémech druhého manžela, pomoci v nemoci i ve stáří apod. Povinnost vzájemné pomoci je rozvinuta v rámci zákona o rodině v souvislosti s úpravou vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely (§ 91 ZOR).

Povinnost společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí spolu úzce souvisejí, neboť zdravé rodinné prostředí je základním předpokladem založení rodiny a řádné výchovy dětí. Povinnost společně pečovat o děti je další z povinností, která nelze zúžit dohodou, a to např. na společné děti. Tato manželská povinnost byla začleněna do výčtu zákonných povinností manželů až tzv. Velkou novelou zákona o rodině, která nabyla účinnosti počínaje dnem 1.8.1998. V souvislosti s touto povinností zákon o

rodině obsahuje i další ustanovení, že na výchově dítěte se podílí manžel, který není rodičem dítěte, ale žije s rodičem tohoto dítěte ve společné domácnosti. Výslovně je tato povinnost uvedena v ustanovení § 33 zákona o rodině. Účelem tohoto ustanovení je docílení zdravého rodinného prostředí, které vylučuje amorální chování, delikvenci, nezájem nebo nesoulad mezi manžely i všechny druhy závislosti (alkoholismus, toxikomanie apod.).

Mezi další práva a povinnosti manželů se řadí také povinnost uspokojovat potřeby rodiny a povinnost rozhodovat společně o záležitostech rodiny, které jsou vyjádřeny v § 19 a § 20 zákona o rodině. O uspokojování potřeb rodiny jsou povinni pečovat podle svých schopností a možností. Podle zákona se za uspokojování potřeb rodiny může považovat osobní péče o děti a společnou domácnost stejně jako peněžní příspěvky. O uspokojování všech potřeb rodiny tedy nemusejí manželé pečovat nutně rovným dílem. Lze ovšem předpokládat, že v harmonickém manželství rozhodují o věcech rodiny manželé společně.

Ustanovení § 20 ZOR nijak nerozlišuje běžné a ostatní záležitosti rodiny. Kdykoli jde o záležitost rodiny, musí se manželé rozhodnout společně. Případný návrh na vydání soudního rozhodnutí, které by v případě neshody manželů určilo jejich způsob jednání, zákon podmiňuje tím, že se manželé neshodnou na podstatných věcech rodiny. V případě, že by byla předmětem neshod mezi manžely jiná – nepodstatná záležitost rodiny, musel by soud návrh manželů usnesením zamítnout.

„Novelou zákona o rodině byl ke dni 1.srpnu 1998 zrušen druhý odstavec § 20 zákona o rodině, ze kterého vyplývalo, že neshodu v otázce výkonu povolání a pracovního uplatnění nemohou manželé řešit soudní cestou.“²²

Přímo ze zákona manželům vyplývá právo vzájemně se zastupovat v běžných záležitostech (§ 21 ZOR). V podstatných věcech však musí jednat každý z manželů sám za sebe nebo lze popř. využít institutu plné moci. Je nutné ještě zmínit tzv. solidární

²² str. 85, Hrušáková M.- Králíčková, Z...: České rodinné právo, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998

závaznost manželů, což znamená, že jednání jednoho z manželů při obstarávání běžných záležitostí rodiny zavazuje oba manžele společně a nerozdílně.

Zákon o rodině neobsahuje taxativní výčet jednotlivých důvodů, ze kterých by bylo možné manželství rozvést. Všeobecný důvod rozvodu je vyjádřen tak, že manželství je možné rozvést, jestliže je tak hluboce a trvale rozvráceno, že v něm již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Zákon o rodině tedy vyžaduje určitý kvalifikovaný stupeň rozvratu mezi manžely. Kvalifikovanost tohoto rozvratu vyplývá především z určité intenzity rozvratu vztahů mezi manžely. Aby soud mohl manželství tedy rozvést, musí být vztahy mezi manžely hluboce rozvrácené. Rozpor musí mít určitou intenzitu a ta je podmíněna tím, že je trvalá. To znamená, že za trvalý rozvrat nemůžeme označit ty rozpory, které mají jen přechodný krátkodobý charakter.

Kvalifikovanost rozvrácenosti vzájemných manželských vztahů vyplývá z toho, že intenzitu a trvalost rozvratu je třeba posuzovat i z hlediska, zda lze očekávat obnovení manželského soužití.

Soud může zjistit, že mezi manžely jsou vztahy poněkud rozvráceny, ale přesto lze očekávat obnovení manželského soužití. V takovém případě by měl soud žalobu o rozvod manželství zamítnout.

Jádro rozvratu manželství spočívá vždy v určitých příčinách. **Příčiny rozvratu manželství** mohou být děleny na

- a) objektivní nebo
- b) subjektivní.

Příčinami rozvratu manželství se rozumí ty okolnosti a skutečnosti, které vyvolaly v daném manželství nepřekonatelný rozvrat např. rozdíly povah a zájmů, nevěra, alkoholismus atd.

Na chování manželů, které vytváří jejich vzájemné vztahy, působí celá řada nejrůznějších vlivů. Právní řád dovoluje či zakazuje určité chování. Skutečnosti, které spočívají v porušení pravidel chování manželů jsou tedy jimi ovlivnitelné a rozrušují

základ vztahů mezi manžely navzájem. Jde o příčiny subjektivní. Je to např. nevěra jednoho z manželů apod.

Na druhé straně mohou příčiny rozvratu manželství spočívat i v jiných okolnostech, než je porušení pravidel chování manželů. Tyto okolnosti jsou zvláštní tím, že působí obvykle jen na tento vztah. „*Objektivní příčinou je taková skutečnost, která nespočívá v lidském chování, není ovlivnitelná, ale naopak působí na chování člověka a může způsobit i takové změny, jež zcela rozruší základ vztahu manželů, jejich citový vztah, rozruší obsah vztahu manželů. Je to např. neplodnost jednoho z manželů.*“²³

Příčinami rozvratu manželství jsou tyto subjektivní a objektivní příčiny jen tehdy, jestliže jsou v příčinné souvislosti s rozvratem manželství. Právo spojuje s rozvratem manželství i otázku, zda manželství může či nemůže plnit svůj společenský účel. Proto je třeba, aby použití právní normy na konkrétní případ bylo provedeno zároveň s rozbořením současného vztahu manželů samotných. Nezáleží na tom, zda jsou příčiny rozvratu subjektivního nebo objektivního charakteru. Výsledkem je vždy změna chování manželů – rozvrat jejich manželských vztahů.

²³ str. 25, *Radvanová S.*: Rozvod manželství v Československém právu, Universita Karlova, Praha, 1966

3.1 PŘEDPOKLADY ROZVODU V ČESKÉ REPUBLICE VE SROVNÁNÍ S CIZINOU

Česká republika je dnes jednou z členských zemí Evropské Unie. Nejenom ona, ale všechny členské země kodifikovaly své právo osobního stavu a rodinné právo vč. problematiky předpokladů rozvodu manželství, anebo je do větší či menší míry regulovaly zákonem. Do dnešního dne ovšem v rámci Evropské Unie nedošlo k unifikaci či harmonizaci právních norem této problematiky. Stále je toto téma řešeno pouze na vnitrostátní úrovni jednotlivých členských států. Zde vyvstává otázka, proč v době, kdy se Evropská Unie snaží vytvoření jednotného popř. alespoň harmonizovaného celku právních norem a postupů, stále opomíjí cílené sjednocení pravidel týkajících se předpokladů rozvodu manželství. Je to dáno tím, že má Evropská unie řadu jiných úkolů zaměřených zejména na ekonomickou a politickou integraci Evropy, kterou je nutné řešit přednostně nebo tím, že tato problematika není vhodná k unifikaci či harmonizaci? Existuje názor, že se „*právo osobního stavu a rodinné právo, kam otázka předpokladů rozvodu manželství patří, nehodí k harmonizaci, neboť se tato oblast práva velmi snadno mísí s kulturou.*“²⁴ „*Stále neexistuje evropské rodinné právo jako takové, tedy říkáme základní principy, které jsou společné pro instituty rodinného práva v Evropě.*“²⁵

Jiný názor se přiklání k závěru, že si „*ekonomická a politická integrace nakonec vynutí integraci rodinného práva nebo alespoň podstatné sladění rodinoprávních předpisů.*“²⁶ K tomu, aby evropské rodinné právo vzniklo, je nezbytné, aby zákonodárci jednotlivých zemí, tvůrci precedenčního práva a zejména právní věda věnovali více pozornosti právu osobního stavu a rodinnému právu jednotlivých států. Tento názor obhajoval i německý analytik srovnávacího práva **Dieter Martiny**, který mimo jiné tvrdil, „*že na rozdíl od sféry obchodního práva, kde na vývoj jednotného práva dohlíží velké množství národních a mezinárodních organizací, iniciativy v oblasti rodinného práva nejsou navzájem sladěny. Evropské rodinné právo je podle něj více*

²⁴ str. 121, Právní praxe č.2-3/1999, Cesta k evropskému rodinnému právu, K. Boele-Woelki

²⁵ str. 122, Právní praxe č.2-3/1999, Cesta k evropskému rodinnému právu, K. Boele-Woelki

²⁶ str. 125, Právní praxe č.2-3/1999, Cesta k evropskému rodinnému právu, K. Boele-Woelki

než utopie.²⁷ Stanovení obecných principů rodinného práva vč. otázky předpokladů rozvodu je v praxi možné uskutečnit především pomocí metody srovnávacího práva. Výsledky této metody pak budou mít svůj význam jako „zdroj inspirace pro domácí a mezinárodní zákonodárce“²⁸, dále budou použitelné jako „alternativní nebo podpůrné právo, které je rozhodné v případě, že v právním vztahu jsou cizí prvky a vnitrostátní právo označené mezinárodním právem soukromým nemůže být soudem stanoveno“²⁹ „Třetí funkci navrhl De Groot: použití volitelného evropského práva v mezinárodních právních vztazích namísto uchýlování se k vnitrostátním právům.“³⁰

Ačkoliv Evropa nedisponuje tzv. „evropským rodinným právem“, přesto se vzájemně zákonodárci inspirují, či snaží inspirovat, a to i v právní úpravě problematiky rozvodu či jeho předpokladů. Zásadní změně došlo zejména v sedmdesátých letech dvacátého století, kdy definitivně padl princip nerozlučitelnosti manželství. „Naopak rozlučitelnost manželství se stala zásadou demokratické úpravy manželství.“³¹ Vzhledem k této zásadní změně docházelo v jednotlivých evropských zemích k novelizacím právních norem týkající se rozvodů manželství. Jednalo se např. o státy jako Francie, SRN, Itálie atd.

Na poli mezinárodním v roce 1973 vznikla **Mezinárodní společnost pro rodinné právo** (International Society of Family Law), a to z iniciativy profesora **Zeeva Falka** na univerzitě v Birminghamu ve Velké Británii.

Mezi hlavní cíle ISFL náleží:

- 1) mezinárodní spolupráce při bádání v oblasti rodinného práva, pokud jde o náměty v celosvětovém zájmu,
- 2) periodické konání mezinárodních konferencí o těchto místech,

²⁷ str. 122, Právní praxe č.2-3/1999, Cesta k evropskému rodinnému právu, K. Boele-Woelki

²⁸ str. 125, Právní praxe č.2-3/1999, Cesta k evropskému rodinnému právu, K. Boele-Woelki

²⁹ str. 125, Právní praxe č.2-3/1999, Cesta k evropskému rodinnému právu, K. Boele-Woelki

³⁰ str. 126, Právní praxe č.2-3/1999, Cesta k evropskému rodinnému právu, K. Boele-Woelki

³¹ str. 62, Radvanová S., Zuklínová M.:Kurs občanského práva, C.H.BECK, 1999

- 3) shromažďování a šíření informací z oboru rodinného práva publikováním přehledů, týkajících se vývoje rodinného práva ve světovém měřítku a publikováním jiných významných materiálů, týkajících se rodinného práva, včetně zpráv podávaných na konferencích ISFL,
- 4) spolupráce s jinými mezinárodními, regionálními a celostátními sdruženími, majícími tytéž nebo obdobné cíle,
- 5) mezioborové kontakty a výzkum,
- 6) podporování právního vzdělávání v oboru rodinného práva všemi dostupnými prostředky, včetně výměny profesorů, studentů, soudců a jiných právníků z praxe.

K plnění těchto úkolů pořádá ISFL světové odborné konference. Jedna z těchto konferencí ISFL se konala v červnu roku 1998 v Praze. Téma této konference znělo: "Současný stav a problémy rodinného práva v období transformace postkomunistických států" a zúčastnila se jí nejen řada států postkomunistických, nýbrž i další státy středoevropské a západoevropské i USA. V první řadě se na této konferenci řešila otázka manželství v postkomunistických státech a dále vztahy rodičů a dětí v těchto zemích a dále vztahy států a dětí. Přesto se domnívám, že otázkám spojených s problematikou rozlučitelnosti manželství, respektive předpokladům rozvodu manželství, byla na této konferenci věnována pozornost pouze okrajově.

Postupným vývojem společnosti, pohybem osob mezi jednotlivými státy a vůbec procesem sblížení jednotlivých států mezi sebou, dochází stále častěji ke vzniku rodin s mezinárodním prvkem. Tento mezinárodní prvek je pak v praxi uplatňován nejen při vzniku rodin, ale zůstává jedním z hlavních hledisek při jejich zániku.

Tento tzv. mezinárodní prvek je řešen dle zásad mezinárodního práva soukromého, tedy v první řadě mezinárodními smlouvami. Teprve poté, pokud takováto mezinárodní smlouva neexistuje, lze aplikovat kolizní normy zákona č. 97/1963 Sb., zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů.

V případě rozvodu manželství s mezinárodním prvkem je třeba nejprve vyřešit otázku mezinárodní pravomoci českých soudů. Pokud je tato pravomoc dána, je nucen příslušný soud vyřešit další otázku, a to podle kterého hmotněprávního režimu z hlediska kolizních ustanovení (§ 38 ZMPS) má být postupováno. V případě, že soud dojde k závěru, že v daném konkrétním případě není soudem věcně příslušným, nezbyvá mu nic jiného než celé rozvodové řízení zastavit dle §§ 103, 104, odst.1 OSŘ. Takto zastavené soudní řízení v České republice však následně nelze postoupit zahraničnímu soudu.

Tento uvedený postup bývá aplikován v případě, že neexistuje mezinárodní smlouva, zejména bilaterální, která by problematiku rozvodu s konkrétním cizím prvkem řešila.

V současnosti je „pro evropské rozvodové zákonodárství charakteristická především pluralita rozvodových důvodů. Ke klasickému rozvodovému důvodu (totiž kvalifikovanému rozvratu manželství) se připojuje i rozvod po vzájemné dohodě manželů (např. Francie), zatímco tzv. sankční rozvod je naopak na ústupu. Je patrný i odklon od kodifikace viny a jejího významu, ať již v souvislosti se zamítnutím rozvodu či ve spojení s dalšími právními účinky na poměry rozvedených manželů (majetek, vyživovací povinnost).“³²

Novelizace rozvodového zákonodárství v druhé polovině 20. století např. v Itálii byla velmi významně ovlivněna absolutním zrovnoprávněním mužů a žen, ke které zde došlo teprve v roce 1975. Na rozdíl od naší právní úpravy byl zákon, který poprvé upravil rozvod v Itálii, přijat teprve v roce 1970. „Rozvod byl pojat v italském právu jako výjimečná záležitost, jako řešení selhání manželského soužití a jako sankce za porušení manželských povinností, nikoli jako výsledek uplatnění zásady autonomie vůle manžely. I z tohoto důvodu ani současná právní úprava nezná termín „rozvod“, nýbrž používá termín „rozvázání manželství a zrušení jeho civilních důsledků“³³. V. Librando v tomto směru dovozoval, že „o rozvod nejde, ale že se jedná o zrušení manželství, bylo-

³² str. 70, Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva, C.H.BECK, 1999

³³ str. 23, Králíčková Z.: Vztahy mezi manžely, odluka a rozvod podle italského práva, Právní rozhledy č. 1/2002

li uzavřeno civilně, a pokud bylo uzavřeno církevně, že se pouze odstraňují civilní důsledky takového manželství a proto prý pojem „rozvod“ není pro italskou úpravu příležitý“.³⁴

³⁴ str. 24, Haderka J.: Rozvod v současném světě, 1989

3.2 ROZVRAT MANŽELSTVÍ

Jediným právním důvodem rozvodu manželství je v české právní úpravě rozvat manželství, který je kvalifikován tím, že musí jít o rozvat hluboký a trvalý, a proto nelze očekávat obnovení manželského soužití. Jedná se o důvod objektivní. Rozvat se tedy projevuje navenek, je objektivně viditelný a rozpoznatelný.

Hloubka (intenzita) rozvratu vztahů mezi manžely závisí na tom, do jaké míry se neshody manželů týkají podstatných stránek manželského soužití, nebo-li jakým způsobem a v jakém rozsahu manželé porušují ve vzájemném chování pravidla, která vyplývají z hlavy III. zákona o rodině nazvané „Vztahy mezi manžely“, ustanovení § 18-21 ZOR jako např. žít spolu, být si věrni, pomáhat si, vzájemně se podílet na uspokojování potřeb rodiny nebo vzájemně se zastupovat.

Trvalost rozvratu nezáleží jen na tom, jak dlouhá doba uplyne od vzniku rozvratu do podání žaloby o rozvod manželství, nýbrž i na povaze příčin rozvratu vztahů mezi manžely a míře jejich následků. Přesto se dá říci, že teprve uplynutí delší doby bývá spolehlivějším důkazem trvalého rozvratu vztahů mezi manžely.

Toto období rozvratu je nazýváno obdobím „*patologickým*“. Je to doba, kdy manželé ztrácejí vůli, ochotu vzájemně si pomáhat, žít spolu, být si věrni, respektovat svoji vzájemnou důstojnost, pečovat o společnou domácnost, přispívat na její chod, společně hospodařit, společně vychovávat děti a vytvářet jim zdravé rodinné prostředí apod., tedy kdy se jejich manželství nachází v krizi a není naděje na zlepšení tohoto stavu. Toto období je pravým opakem období „*fyzilogického*“ neboli funkčního, které je charakteristické zejména solidaritou, kdy jednotliví členové rodiny nacházejí v rodině pomoc, oporu, zázemí.

Ve chvíli, kdy se manželství nachází ve stadiu patologického vztahu, mělo by právo vytvořit manželům prostor pro vyjádření určité autonomie vůle a pro hledání cest k uzavření takové, byť i neformální dohody, která by vedla k rozumnému uspořádání jejich vztahů a zabránila tak rozchodu, odluce a následně rozvodu manželství. K těmto dohodám a ujednáním, uzavíraným v patologickém období manželství, a to i s pomocí

třetí osoby, se může přiřadit i smlouva o správě společného jmění manželů nebo o modifikaci zákonného předmětu společného jmění manželů.

I přes možnost uzavírání takovýchto dohod či ujednání je jisté, že ne vždy se podaří manželskou či rodinnou krizi překonat. Určité důsledky krizí lze zmírnit díky jejich předvídání, resp. uzavření tzv. předmanželských smluv.

Zrušení manželství rozvodem je vázáno na zjištění příčinné souvislosti mezi hlubokým a trvalým rozvratem vztahů mezi manžely a nemožností očekávání obnovení manželského soužití.

Tyto zákonem stanovené náležitosti rozvratu, jejich existenci, popř. „kvalitu“ potřebnou pro to, aby manželství mohlo být rozvedeno, přísluší ovšem hodnotit výlučně soudu, nikoli rozvádějícím se manželům.

Rozvrat manželství je vždy výsledkem působení určitých **příčin**. Příčiny rozvratu mohou spočívat v chování manželů (nevěra, opuštění, násilné chování apod.), ale mohou mít i objektivní povahu (choroba jednoho z manželů, neplodnost, impotence nebo frigidita atd.).

Nemusí se jednat výlučně o příčinu jedinou, v důsledku které manželství ztroskotá. Může, a často tomu i tak bývá, že v manželství působí na vzájemné vztahy mezi manžely příčin několik, často zdánlivě nedůležitých. Ty pak ve svém součtu ovlivní vzájemné manželské vztahy natolik, že vzniká mezi manžely nejen dočasná krize ve vztazích, ale přímo kvalifikovaný rozvrat manželství. A ten je, jak bylo výše uvedeno, důvodem rozvodu. Platná právní úprava nerozlišuje, zda je vina způsobena výlučně na straně jednoho manžela nebo zda chyba nastala na obou stranách, tedy jak z viny manžela tak i manželky.

Působení příčin je velice relativní a nelze je zobecnit v tom smyslu, že existují takové příčiny, které rozvrátí kterékoliv manželství za kterékoliv situace. Důvodem pro toto tvrzení je individuální charakter člověka. Každý z nás je z hlediska psychologie jedinečnou osobností. Stejně tak jako nelze na světě najít dva jedince, kteří by byli přirozeně fyzicky identičtí, platí totéž i z hlediska psychické stránky člověka.

Nenajdeme dvě osoby, kteří by vnímaly vnější svět zcela shodně a kteří by stejným způsobem navenek jednali. I při sebelepším výběru, by se našly někde v jejich vnímání, prožívání, chování a vnějším jednání větší či menší rozdíly, které by tyto jedince vzájemně odlišovali.

3.3 PRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODU MANŽELSTVÍ DE LEGE LATA

Náš současný právní řád je v regulaci zániku manželství daleko liberálnější, než byly a jsou normy katolického církevního práva. Nezná "rozvod od stolu a lože", rozvedení muži a ženy mohou uzavírat nový sňatek (bez limitu počtu opakování), zákon připouští rozvod na návrh jedné strany, a dokonce při splnění zákonných podmínek i proti vůli strany druhé. Manželství dnes nezná pojem "manželských povinností" ve smyslu povinnosti sexuálního styku. V závislosti na této skutečnosti pak může dojít ke spáchání trestného činu znásilnění (§ 241 zák. č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů) i mezi manžely. Podle stávající právní úpravy může být obětí tohoto trestného činu nejen žena, ale i muž, tedy jak manželka, tak i manžel.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. přinesl oproti předchozí právní úpravě, zejména v oblasti rozvodových vztahů, výrazné změny. Rozvod manželství přesto nadále podle platné právní úpravy zůstává jediným způsobem zrušení manželství za života obou manželů.

Právní úprava rozvodu manželství prošla poměrně složitým vývojem a v současné době vychází z principu rozvratu manželství (zásada objektivní). Jde o princip, který se v české právní úpravě rozvodu manželství vyskytuje již více než padesát let (poprvé v zákoně o právu rodinném, z. č. 265/1949 Sb.).

Rozvrat vztahů musí být buď v soudním řízení přímo prokazován, případně zákonodárce využívá fiktivní existence rozvratu vztahů mezi manžely. Ta se již před soudem neprokazuje.

Současná česká právní úprava rozvodu je založena výlučně na principu rozvratu manželství. Tím je řečeno i to, že souhlas druhého manžela s rozvodem bezpodmínečně nutný není. Manželství je možné rozvést i proti vůli jednoho z manželů, jestliže soud dospěje k závěru, že mezi manžely nelze očekávat obnovení manželského soužití a nepodaří se naopak dokázat existenci podmínek, pro které ustanovení § 24b zákona o rodině umožňuje žalobu o rozvod zamítnout (tzv. ztížený typ rozvodu) nebo je zde zvláštní zájem nezletilých dětí na tom, aby bylo manželství zachováno.

O všech typech rozvodu rozhoduje v České republice pouze soud, a to v rámci občanskoprávního řízení, které má stanovena přesná procesní pravidla závazná pro všechny strany řízení i soud.

3.3.1 ROZVOD PODLE § 24 ZOR (SPORNÝ ROZVOD)

Tzv. sporný rozvod je upraven v ustanovení § 24 odst. 1 zákona o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto ustanovení „může soud manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití“. Soud v tomto případě bere v úvahu příčiny rozvratu manželství. Oproti předešlé obecné úpravě rozvodu zůstal zachován dosavadní objektivní princip rozvodu. Došlo pouze ke změně formulační.

Toto ustanovení vyjadřuje základní úpravu rozvodu manželství, která se uplatní tam, kde mezi manžely neexistuje shoda v řešení všech právních následků rozvodu včetně úpravy poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, případně kde neexistují skutečnosti umožňující uplatnění tzv. tvrdostní klauzule (§ 24b ZOR).

Základním předpokladem pro zrušení manželství je hluboký a trvalý rozvrat manželských vztahů. Pojem „rozvrat“ obecně znamená, že vztahy mezi manžely byly původně jiné, takové při kterých manželství fungovalo. Hlubokost a trvalost rozvratu manželství je dána intenzitou narušení vztahů mezi manžely a délkou tohoto narušení. Při rozhodování soudu o tomto typu rozvodu podle ustanovení § 24 zákona o rodině (sporný rozvod) bere soud v úvahu příčiny rozvratu manželství. Zde došlo v právní úpravě oproti předešlému stavu k výrazné změně. Soud již nemá zákonem výslovně stanovenou povinnost zjistit příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství a tato zjištění uvádět v odůvodnění rozhodnutí, jak tomu bylo podle § 25 ZOR před novelou č. 91/1998 Sb. Přesto pokud musí soud ze zákona příčiny rozvratu manželství brát v úvahu, nepochybně je musí nejdříve zjistit, ačkoliv výslovnou povinnost mu v tomto ohledu zákon o rodině neukládá. Jde de facto o zjištění skutkového stavu věci.

Ve většině rozvodů nebývá důvodem, pro který manželství ztroskotalo, pouze příčina jediná. Naopak, příčin bývá několik. Každá z nich má někde svůj původ a každá z nich se podílí na rozvratu manželství jinou měrou.

Ustanovení § 24 odst. 2 ZOR ukládá soudu povinnost v řízení o rozvod manželství zjišťovat, že rozvod je či není v rozporu se zájmem nezletilých dětí účastníků. I když soud nerozhoduje o vině na rozvodu manželství, musí vzít při rozhodování v úvahu příčiny rozvratu manželství. Okolnosti vedoucí k rozvratu mohou hrát po právní stránce roli při rozhodování o rozvodu, zda je či není v souladu se zájmem nezletilých dětí. Manželství je základem rodiny. Jestliže v manželství vyrůstají nezletilé děti, dotýká se rozvrat manželů a tím i rozvod především jejich zájmů. Spolu s řízením o rozvod manželství musí soud řešit zároveň, zda jde o hluboký a trvalý rozvrat mezi manžely (jak ukládá § 24 odst. 1 ZOR) a zároveň zda by rozvod byl či nebyl v rozporu se zájmem nezletilých dětí. Jestliže dospěje soud k závěru, že existující rozvrat se zatím negativně neodráží ve výchově nezletilých dětí a není hlubokého a trvalého charakteru, žalobu o rozvod manželství zamítne. Pak by oba manželé jako rodiče měli podřídit své zájmy zejména zájmu na zachování rodinného prostředí pro zdámou výchovu nezletilých dětí.

3.3.2 ROZVOD PODLE § 24a ZOR (rozvod smluvený neboli rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství)

Zákon č. 91/1998 Sb., jímž byl novelizován zákon o rodině č. 94/1963 Sb., zavedl při zachování obecné úpravy rozvodu manželství podle § 24 zákona o rodině, založené na principu kvalifikovaného rozvratu manželství s přihlédnutím k příčinám rozvratu manželství, nový způsob rozvodu po vzájemné dohodě manželů (§ 24a ZOR), nepřesně označovaný jako rozvod konsensuální.

Ustanovení § 24a zákona o rodině opět předpokládá rozvrat manželství. Je zde ovšem oproti obecné úpravě rozvodu manželství (§ 24 ZOR) jistý rozdíl. Prokázání rozvratu nahrazuje právní domněnka o jeho existenci, pokud manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí, druhý manžel se k žalobě o rozvod

připojí (§ 24a odst. 1, věta první ZOR) a splnění dalších podmínek v podobě předložení smluv s úředně ověřenými podpisy účastníků, na základě kterých jsou řešeny jejich další vzájemné porozvodové vztahy. Řešení právních následků rozvodu ještě před tím, než soud skutečně vysloví rozsudek o rozvodu manželství, otevírá prostor pro uvážení rozvádějících manželů, zda jim rozvod za to skutečně stojí.

Tato ustanovení zákona jsou ustanoveními kogentními. Nelze je tedy smluvně upravit či připustit výjimky. K rozvodu podle tohoto ustanovení je nutné splnit všechny zákonem stanovené předpoklady, jinak soud manželství ze zákona nerozvede. Těmito základními podmínkami jsou:

- 1) trvání manželství po dobu nejméně jednoho roku: Důvodem tohoto zákonného požadavku je snaha předejít neuváženým rozvodům a na druhé straně i neuváženým sňatkům. Předpoklad délky trvání manželství by měl být splněn ke dni podání žaloby o rozvod manželství.
- 2) manželé spolu nejméně 6 měsíců nežijí: Tato podmínka spočívá v jakési „faktické odluce“, přestože tento pojem česká právní úprava rozvodu nezná. Pro splnění této podmínky není nutné, aby manželé měli formálně oddělené bydliště. Tento pojem je třeba vykládat obdobně jako v případě povinnosti manželů žít spolu ve smyslu ustanovení § 18 ZOR. Jedná se o otázku osobního a věcného společenství manželů, tj. zda manželé doposud vedou společnou domácnost, udržují intimní styky apod. Tato podmínka je splněna i v případě, kdy manželé žijí v jednom bytě, ale "nežijí spolu". Na druhé straně není tato podmínka splněna, pokud jsou manželé nuceni byt z jakýchkoliv důvodů bydlet odděleně, ale fakticky "žijí spolu". Soud při prověřování této podmínky nemá dostatek možností, jak ji skutečně prověřit. V praxi bere za svá shodná prohlášení obou manželů, že spolu nežijí 6 měsíců, přestože by to nebyla pravda. Může tak učinit dle § 120 OSŘ. Z tohoto ustanovení sice vyplývá, že se soud nemusí spokojit pouze se souhlasným tvrzením účastníků, jde však o natolik osobní záležitost manželů, že lze sotva očekávat dokazování této skutečnosti výslechem svědků či

jinými důkazy. Rovněž tento předpoklad by měl být splněn ke dni podání žaloby o rozvod manželství.

- 3) druhý manžel se k žalobě o rozvod připojí: Manžel má právo připojit se k žalobě o rozvod manželství již v době jeho podání, ať už na samostatné listině, či přímo na žalobě o rozvod manželství. Je však možné, aby se k žalobě o rozvod připojil teprve v průběhu rozvodového řízení podle § 24 ZOR. Tím se přemění rozvod dle § 24 ZOR na rozvodové řízení dle § 24a ZOR. Samozřejmě za předpokladu splnění všech dalších obligatorních podmínek rozvodu dle ustanovení § 24a ZOR.

Soud se při tomto typu rozvodu nezabývá jednotlivými příčinami rozvratu manželství, jak je ze zákona povinen činit v rozvodu sporném (§ 24 odst. 1, věty za středníkem ZOR). Přesto musí manželé splnit další předpoklady. Těmito dalšími předpoklady je předložení písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků řešící vypořádání vzájemných vztahů k majetku, vypořádání práv a povinností vyplývajících ze společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. Mají-li manželé společné nezletilé děti, jsou povinni též předložit pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody rodičů o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Ovšem je nutné si předem uvědomit, že tyto smlouvy uzavřené písemně s úředně ověřenými podpisy a řádně předložené soudu během rozvodového řízení nepředstavují ani po právní moci rozsudku o rozvod manželství tzv. exekuční titul. To znamená, že v případě nedodržení těchto smluv jednou ze stran nejsou bez dalšího přímo vykonatelné. Jiná situace by nastala, pokud by smlouva byla uzavřena ve formě notářského zápisu, který je za splnění zákonných podmínek přímo vykonatelný (§ 274 písm. e) o.s.ř.), a obsahovala by závazek jednoho z manželů k plnění konkrétní peněžní částky bez ohledu na to, zda jednorázově či opětovně.

Pokud se jedná o shora uvedené smlouvy, jejichž obdobu můžeme nalézt i v cizích právních úpravách, pak je nutné dodat, že na rozdíl od obdobných cizích smluv, nevěnoval zákonodárce tolik úsilí při konkretizaci a detailní úpravě českých

před-rozvodových smluv. Obsahem cizích smluv může být jednoznačně např. podmíněný převod nemovitostí, zřízení věcného břemene bydlení apod. Takovou detailní úpravu před-rozvodových dohod české právo nezná. V důsledku toho vzniká otázka, zda smlouvy uzavírané v rámci tohoto druhu rozvodu jako jeho předpoklad je možno považovat za smlouvy typické či nikoli. Pravděpodobně je možné tyto smlouvy považovat za smlouvy typické (pojmenované, nominátní), přestože zákonodárce při jejich konstrukci použil terminologii, která nekoresponduje s označením zákonných institutů, které by měly být dohodami vypořádány pro dobu po rozvodu, a zejména nestanovil konkrétní obsah těchto smluv, ani jejich povahu. Ovšem s ohledem na přípustnost innominátních (nepojmenovaných) smluv v českém právu, je možné mít za to, že i smlouvy mezi manžely pro období po rozvodu lze takto koncipovat a následně považovat za platné (po právní moci rozsudku o rozvodu manželství i za účinné). „Před-rozvodovou smlouvu lze pojmout i jako smlouvu smíšenou, tedy jako smlouvu obsahující prvky smlouvy nominátní (pojmenované) a innominátní (nepojmenované).

Jestliže zákonodárce nepoužívá *terminologii legálních institutů* vzájemných majetkových vztahů manželů (tedy společné jmění manželů), práv a povinností společného bydlení (zejména společného nájmu bytu mezi manžely) a vyživovací povinnosti (výživné rozvedeného manžela) je problematické stanovení obsahových náležitostí a následně pak i posouzení jejich platnosti z tohoto pohledu, zda takovéto dohody neodporují zákonu, neobcházejí jej nebo zda nejsou proti dobrým mravům.

Vzhledem k možnosti aplikace teleologického výkladu, který směřuje k účelu práva a zákona, spravedlnosti a mravnosti, lze dospět k závěru, že všechny před-rozvodové smlouvy je nutné pojmout jako komplexní a konečné vypořádání vztahů založených manželstvím. Měly by se pravděpodobně vztahovat nejen na společné jmění manželů a na společný nájem bytu manžely. V těchto před-rozvodových smlouvách by měla být plně využita autonomie vůle, pokud jde o použití takových institutů a ustanovení závazkového práva, mezi které patří např. započtení vzájemných pohledávek (§ 580 OZ), možnost odstoupení (§ 48 OZ) nebo zástavního práva (§ 522 OZ) atd.

Český právní řád nezná tzv. soudní schvalování předmětných smluv tak jako např. právní řád italský. Přesto musí rozvodový soud posoudit, zda jsou smlouvy v souladu s obecnými ustanoveními občanského zákoníku o právních úkonech a smlouvách, ale i o posouzení jejich souladu s řadou dalších kogentních ustanovení, např. normami upravujícími společné jmění manželů a společný nájem bytu manžely. Dále je nutné při posuzování před-rozvodových smluv zohlednit zájmy nezletilých dětí.

Skutečnost, že zákonodárce neupravil přesnou povahu před-rozvodových smluv a jejich účinků, otevřela otázku, zda je vůbec možné, aby předmětné smlouvy upravující práva a povinnosti pro dobu po rozvodu uzavírali manželé ještě za trvání manželství. *„Od stanoviska, že před-rozvodovou smlouvu je možné koncipovat pouze jako smlouvu o smlouvě budoucí, dospěl vývoj k názoru, že jedinou cestou pro uzavření před-rozvodové smlouvy jako předpokladu rozvodu podle § 24a ZOR je její pojetí za pomoci suspenzivní podmínky odkládající obligačněprávní účinky předmětné smlouvy ke dni právní moci rozvodu manželství.“*³⁵

*„Pokud jde o vázanost manželů před-manželskou smlouvou, nebyla-li by sjednána možnost odstoupení, je nutné mít za to, že manželé jsou smlouvou plně vázáni. Jelikož tvůrce rozvodu podle § 24a ZOR tuto záležitost neupravil expressis verbis, nelze totiž než vycházet z obecné úpravy závazkového práva (§488 a násl. OZ). Jestliže ovšem jeden z manželů vezme návrh na rozvod zpět, eventuálně druhý zruší své připojení se k tomuto návrhu, je třeba zaujmout stanovisko, že předmětná před-rozvodová smlouva, byť platná, nemůže nabýt účinnosti.“*³⁶

Podstata varianty rozvodu podle § 24a ZOR by měla být spatřována ve skutečnosti, že prostřednictvím smlouvy je manželům umožněn kultivovaný rozchod současně s komplexním vyřešením zásadních právních následků spojených s rozchodem manželství, pokud jsou ovšem manželé schopni dohodnout se na všech zákonných náležitostech.

³⁵ str. 181, Králíčková Z.: Autonomie vůle, v rodinném právu v česko-italském porovnání, Masarykova univerzita Brno 2003

³⁶ str. 181, Králíčková Z.: Autonomie vůle, v rodinném právu v česko-italském porovnání, Masarykova univerzita Brno 2003

Pokud ze strany manželů dojde ke splnění všech obligatorních podmínek rozvodu dle § 24a ZOR, vzniká manželům na rozvod právní nárok.

Při rozhodování soudu o rozvodu manželství ve smyslu § 24a ZOR musí soud vzít v úvahu ustanovení § 24 odst. 2 ZOR obdobně. Musí tedy přihlídnout k tomu, zda rozvod manželství je či není v rozporu se zájmem nezletilých dětí účastníků (viz 3.1.) V případě, že by došel k opačnému názoru, měl by z tohoto důvodu žalobu o rozvod manželství zamítnout.

3.3.2.1 Vzájemné majetkové vztahy

Zákon o rodině používá v ustanovení týkající se před-rozvodových smluv pojem „vzájemné majetkové vztahy“, aniž by tento pojem blíže specifikoval. Ze zákonné úpravy není zcela zřejmé, co všechno by mělo být pod tento pojem zahrnuto. Zákon zde nehovoří o společném jmění manželů, ale lze usuzovat, že měl zákonodárce na mysli právě dohodu o vypořádání společného jmění manželů, popř. vypořádání dalších majetkových vztahů např. podílového spoluvlastnictví (§ 137 OZ), přestože tyto termíny výslovně nepoužil.

Pokud bychom obecně hovořili o majetkových vztazích mezi manžely, mohli bychom je rozdělit do dvou základních skupin. První skupinou majetkových vztahů jsou ty, které vznikají při uspokojování potřeb rodiny a hrazení nákladů společné domácnosti (§ 19 odst. 1 a 2 ZOR). Tento typ manželských vztahů vzniká ve všech typech rodin bez ohledu na majetkový režim konkrétní rodiny. Druhá skupina majetkových vztahů vzniká nad rámec skupiny první. Jedná se o takové majetkové vztahy v rodině, které manželům zůstanou po uspokojování potřeb rodiny. Pro tuto druhou skupinu majetkových vztahů již manželský majetkový režim rozhodný je.

Vzájemné majetkové vztahy mezi manžely se v ČR velmi výrazně změnily v důsledku ekonomických i politických změn po roce 1989, které zasáhly do každodenních životů většiny rodin. Na tyto společenské změny bylo nutné reagovat i změnami v právním systému, který by měl odrážet realitu.

„Právní úprava veškerých majetkových vztahů, k jejichž vzniku dochází v důsledku uzavření manželství, bez zřetele k tomu, ve kterém právním odvětví jsou upraveny je nazývána manželským majetkovým právem.“³⁷

Právní úprava by měla minimalizovat neshody manželů v oblasti majetkových vztahů. To však není jediný aspekt, který majetkové vztahy mezi manžely ovlivňuje. *„Dopad právních prostředků v praxi je navíc výrazně modifikován vzájemnými (citovými) vztahy mezi manžely.“³⁸*

„Právní úprava majetkových vztahů mezi manžely by neměla být složitá, zbytečně podrobná či komplikovaná. Na druhé straně by neměla být ani příliš kusá. Potvrzuje se, že stručná právní úprava neřeší ani základní otázky, které každodenní život přináší.“³⁹

Proto je nutné zejména k právní úpravě majetkových vztahů mezi manžely přistupovat s velkým ohledem na národní, historické, právní i kulturní tradice a zvyklosti.

Základním pojmem spadajícím pod vzájemné majetkové vztahy mezi manžely je problematika SJM nebo-li společného jmění manželů. Společné jmění manželů *„představuje právní formu manželského majetkového společenství a současně představuje základní a nejdůležitější institut manželského majetkového práva.“⁴⁰*

Občanský zákoník rozumí pod pojmem *jmění* souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot, tzn. aktiv osoby a souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot, které osoba dluží jinému, tj. jejích pasiv.

Společné jmění manželů včetně jeho vzájemného vypořádání mezi manžely, je nový právní institut, který byl zaveden novelou občanského zákoníku, zákonem č. 91/1998 Sb. Tento pojem nahradil dřívější pojem *bezpodílové spoluvlastnictví manželů*. Změnou názvosloví nedošlo pouze o změně terminologické, nýbrž i o závažnou změnu obsahovou.

³⁷ str.24, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

³⁸ Boguszak, J. – Čapek, J. – Gerloch, A.: Teorie práva, ASPI Publishing, 2001.

³⁹ str.18, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

⁴⁰ str.60, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

Podle stávající právní úpravy (§ 143 odst. 1 OZ) tvoří společné jmění manželů:

a) **majetek** nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka,

b) **závazky**, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Ad a) Do společného jmění manželů patří vše, co jeden nebo oba manželé nabudou ode dne sňatku až do zániku manželství – do dne smrti jednoho z manželů, do dne právní moci rozsudku o rozvodu manželství, do dne prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů, do rozhodnutí trestního soudu o propadnutí majetku nebo jeho části, či propadnutí věci státu, do dne prohlášení manžela za mrtvého nebo do dne právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení manželství za neplatné. Vůbec nezáleží na tom, zda manželé spolu žijí či nikoliv.

Hranice mezi společným majetkem manželů a výlučným majetkem byla zák. č. 91/1998 Sb. výrazně posunuta ve prospěch společného majetku. Takto došlo k právnímu posunu např. věcí sloužících k výkonu povolání, které byly v souvislosti s citovaným zákonem zařazeny do společného majetku manželů.

Do SJM dnes náleží zejména příjmy manželů, bez ohledu na to, zda plynou z pracovního poměru či z podnikání, příjmy ze sociálního zabezpečení, odměny a honoráře umělců. Příjmy ze smluv nakladatelských, odměny za vynálezy a autorská díla, vyplacené prémie, odměny za zlepšovací návrhy, výhry ze sázek a loterií, věci získané výhrou ve věcné loterii nebo slosovací akci (důležitý je okamžik výhry, nikoliv

okamžik zakoupení losu) plnění ze smlouvy pojistné, pokud bylo za trvání manželství ve prospěch kteréhokoliv z manželů realizováno, výnosy, užitky a přírůstky věci bez ohledu na to, zda tyto věci jsou ve společném jmění manželů či ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, především příjmy z nájemného z nemovitostí patřících jednomu či oběma manželům, nemovitosti, které byly v době manželství zakoupeny (pokud ovšem ve smlouvě nebylo výslovně uvedeno, že nemovitost kupuje pouze jeden z manželů ze svých výlučných finančních prostředků) postavený dům, pokud v době manželství již byly na stavbě provedeny prvky dlouhodobé životnosti (zejména svislé a vodorovné nové konstrukce, konstrukce střechy a schodiště) a případně většina prvků ostatních bez ohledu na vydání kolaudačního rozhodnutí, byty koupené i byty nabyté do vlastnictví v rámci privatizace bytového fondu, atd.

„Obdrželi-li zaměstnanec od svého zaměstnavatele cenné papíry (akcie), je vytvořen prostor pro aplikaci nově formulovaného znění § 143 odst. 2. Podle tohoto ustanovení druhý manžel neziskává právo účasti na společnosti. Majetková hodnota cenných papírů, jakož i dividendy z nich získané, do společného jmění manželů již náleží.“⁴¹

V případě, že je předmětem převodu vlastnictví věc movitá, nabývají manželé tuto movitou věc do společného jmění manželů splněním několika podmínek, a to uzavřením smlouvy a převzetím věci, pokud není smlouvou či zákonem stanoven jiný okamžik převodu vlastnictví (např. zaplacením kupní ceny apod.).

Nabytí vlastnického práva k věcem nemovitým je obecně vázáno na vklad do katastru nemovitostí. Při převodu vlastnického práva k pozemku platí tato zásada vždy. V případě převodu nemovitostí vzniká s ohledem na stávající právní úpravu určitý problém související se zápisy do katastru nemovitostí. Tento problém je způsobený určitou legislativní nedůsledností a přináší s sebou řadu sporných momentů spojených s posuzováním, zda jednotlivé nemovitosti do SJM spadají či nikoliv. Tento právní nedostatek se v praxi projevuje zejména tím, že jsou jednotlivé nemovitosti v katastru nemovitostí evidovány pouze na jednoho z manželů, přestože tvoří součást společného

⁴¹ str.90, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

jmění manželů. Je to způsobeno zejména tím, že není podmínkou katastrálních úřadů při zápisech do katastru nemovitostí zkoumat, zda je převáděná nemovitost nabývána do společného jmění manželů či nikoliv. Nikde dnes není manželům stanovena povinnost uvádět a tedy i veřejně přiznávat, zda jsou osobami svobodnými, rozvedenými či zda mají manželku či manžela. Uvádění těchto skutečností není povinnou náležitostí ani vlastních smluv o převodu nemovitostí ani jednotlivých návrhů na zápis vlastnických práv do katastru nemovitostí. Díky tomu vznikají v praxi velké problémy s posouzením, zda nemovitost do SJM spadá či nikoliv a velmi často je tak komplikováno a zbytečně časově prodlužováno vypořádání vzájemných majetkových vztahů a s tím i vlastní rozvod. V rozvodové situaci bývají vztahy mezi manžely často vyhocené a napjaté. Manželé si vzájemně nevěří, nechtějí přijít o své investice do manželství a proto hledají způsoby, jak bojovat o všechno, co jim náleží. Proto by informace o rodinném stavu účastníků napomohla nejen ke sladění faktického stavu se stavem právním, ale myslím, že by dosti často ušetřila psychiku všech zúčastněných a minimálně zmírnila vyhocenost vztahů rozvádějících se manželů. Dokonce si troufám říci, že by se tak v některých rodinách vlastnímu rozvodu dokázalo předejít.

Přestože je možné, aby byl na kupní smlouvě a následně i v evidenci katastru nemovitostí uveden pouze jeden z manželů jako vlastník nemovitosti, měl by s jakoukoliv dispozicí s nemovitostí vyjádřit souhlas i druhý z manželů (§ 145 odst. 2 OZ). Pokud tak neučiní a přesto dojde k dispozici s uvedeným majetkem, má tento druhý manžel právo vyvolat řízení o neplatnost právního úkonu, případně může úspěšně žalovat druhou smluvní stranu i o vyklizení (vydání) nemovitosti.

Jde-li o převod vlastnictví ke stavbě, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí, nabývá se vlastnictví okamžikem účinnosti smlouvy. *„Aby se věc nemovitá nabývaná na základě smlouvy stala součástí SJM, je rozhodující u nabývání vlastnického práva k nemovitostem den, k němuž se vážou účinky vkladu. Jestliže právní účinky vkladu nastanou kdykoli po uzavření manželství, stává se nabytá věc součástí SJM. Byl-li návrh na vklad vlastnického práva podán příslušnému katastru nemovitostí*

*jedním manželem, avšak ještě před uzavřením manželství, pak vlastnické právo k nabyté nemovitosti získává jen on a nikoli druhý manžel.*⁴²

*„Splnění závazku zaplatit kupní cenu za trvání manželství ze společných prostředků manželů nezakládá vlastnické právo druhého manžela k věci nabyté před uzavřením manželství. K vynaloženým prostředkům ze společného majetku ve prospěch výlučného majetku druhého manžela lze přihlídnout při zániku manželství a jeho následném vypořádání (§ 149 odst.2.) Závazek spočívající v povinnosti zaplatit kupní cenu do společného jmění manželů nevchází, protože vznikl ještě před uzavřením manželství.*⁴³

Na druhé straně platí, že pokud byla kupní cena pořizované věci zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabýt kupovanou věc do společného jmění manželů, pak se tato věc stala předmětem jejich společného jmění manželů (rozsudek NS ČR ze dne 19.4.2000 sp.zn. 22 Cdo 1658/98).

Od 1.8.1998 patří do SJM na rozdíl od dřívější právní úpravy i věci sloužící **výkonu povolání a podnikání jednoho z manželů**. Přesto právní úprava poskytuje nepodnikajícímu manželovi určitou majetkovou ochranu. Jedná se o právní ochranu v následujícím rozsahu:

1) souhlas manžela s podnikáním:

*Jedná se o „obecný (generální) předem daný souhlas manžela podnikatele poté, co zahájil podnikání, a to před prvním úkonem, při němž měl být použit v souvislosti s jeho podnikáním majetek nebo jeho část náležející do společného jmění manželů“.*⁴⁴

⁴² str.93, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

⁴³ str.93, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

⁴⁴ str.169, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

Jedná se o „*jednostranný úkon adresovaný druhému manželovi.*“ (Rozsudek NS ČR sp.zn. 2 Cdon 2072/97-86. Právní rozhledy č. 5, 1999) Obecně nevyžaduje písemnou formu. Může být učiněn ústně nebo i konkludentně.

Na druhé straně novela Obchodního zákoníku provedená zákonem č. 370/2000 Sb. stanovila, že do sbírky listin, která je součástí obchodního rejstříku, budou zakládány i listiny týkající se majetku osob zapisovaných do obchodního rejstříku. Povinně se tedy do uvedené sbírky listin zakládají nejen např. stejnopisy notářských zápisů o smlouvě o změně rozsahu společného jmění nebo o výhradě jejich vzniku, rozhodnutí soudu o zúžení SJM, ale i písemný souhlas druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění k podnikání. Rejstříkovému soudu se tento souhlas dokládá ve dvojím vyhotovení. Do obchodního rejstříku se tento údaj se nezapisuje. Je pouze založen ve sbírce listin.

Tato povinnost dokládání souhlasu v písemné formě je však uložena pouze podnikatelům, kteří se zapisují do obchodního rejstříku. Na ostatní podnikatele, kteří jsou uvedeni v § 2 odst.2 písm. b)-d) Obchz., se uvedená povinnost nevztahuje.

Pokud by uvedený souhlas druhý manžel odmítl bez vážných důvodů učinit, má poté podnikající manžel právo podat návrh k soudu na zúžení společného jmění podle ustanovení § 148 odst. 1 OZ. Pokud soud shledá důvody jako závažné, pak žalobě vyhoví. „*Po vypořádání té části společného jmění, která byla z jeho celkového rozsahu vyňata, může již každý z manželů podnikat s majetkem, který mu v rámci vypořádání připadl. Jinou možností je podání návrhu manžela k soudu, kterým se bude domáhat, aby soud svým rozhodnutím nahradil chybějící souhlas druhého manžela podle ustanovení § 161 odst. 3 OSŘ.*“⁴⁵

V případě použití majetku k podnikatelské činnosti bez souhlasu druhého manžela jsou tyto úkony považovány za platné, pokud se druhý manžel nebude dovolávat relativní neplatnosti podle § 40a OZ.

⁴⁵ str.172, Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing

2) zúžení SJM rozhodnutím soudu:

Druhým způsobem, jak ochránit nepodnikajícího manžela je obrátit se na soud s návrhem na zúžení společného jmění. Právo podat návrh na zúžení společného jmění, až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, přiznává zákon s účinností od 1.8.1998 každému manželevi, pokud jeden z nich získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (§ 148 odst. 2 OZ). Pokud účastníci splní zákonné podmínky pro vydání soudního rozhodnutí, musí soud návrhu vyhovět. V daném případě nemají účastníci na vydání rozhodnutí právo nýbrž nárok.

3) rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely

Poslední formou ochrany druhého manžela je rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely. „Je-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu podle § 148 odst. 2 vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, rozdělí se mezi ně příjmy z podnikání v poměru nestanoveném písemnou smlouvou, nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem. (§ 148 odst.3 OZ)

S ohledem na všechny shora uváděné skutečnosti lze konstatovat, že je majetkové společenství manželů naplněno z těchto zdrojů:

- z výkonů ze závislé činnosti nebo podnikatelské činnosti manžela (manželů)
- z výnosů společného majetku (úroky)
- z majetku nabytého za pomoci nebo prostřednictvím těchto zdrojů.

Do společného jmění manželů na druhé straně nepatří majetek získaný dědictvím nebo darem, tedy v zásadě bezúplatně nabytý majetek, a to ani v případě, že byla věc darovaná oběma manželům, neboť v tomto případě by se jednalo o spoluvlastnictví manželů. Dále do společného jmění manželů nepatří majetek nabytý jedním z manželů

za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela např. manžel prodá dům, který koupil nebo zdědil před sňatkem a za získané peníze koupí nový dům, aniž by na koupi přidal nějaké peníze ze společných finančních prostředků. Dalšími věcmi nepatřícími do SJM jsou věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů např. klavír, na který hraje pouze jeden z manželů, osobní šperky, avšak při vypořádání SJM se přihlíží k hodnotě těchto šperků, a věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství, anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka např. podle restitučních zákonů č. 403/1990Sb, 87/1997 Sb., 229/1991 Sb. Do SJM nepatří také věc, kterou si jeden z manželů koupil v době trvání manželství ze svých výlučných finančních prostředků. Obvykle se tato skutečnost uvede v kupní smlouvě, kterou podepíší oba manželé, nebo druhý manžel podepíše čestné prohlášení, kterým uzná, že předmětná věc byla koupena z výlučných finančních prostředků jeho manžela (pocházejících např. z dědictví). Věc však patří do SJM, přestože kupní cena byla zaplacená z výlučných finančních prostředků pouze jednoho z manželů, pokud kupní smlouvu uzavřeli oba manželé, kteří projeví vůli nabýt kupovanou věc do společného jmění manželů.

Stejně tak ani podle nové právní úpravy nepatří do SJM *právo na mzdu*. Součástí společného jmění manželů se stává teprve mzda vyplacená či poukázaná na účet zaměstnance. Součástí SJM se stává i naturální odměna. Obdobný princip platí i v případě *pohledávky na výplatu nájemného* z nemovitosti, která je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Do SJM spadá až poukázaný výnos, s nímž může manžel disponovat a nikoli sama pohledávka za nájemcem.

Ad. b) SJM tvoří nejen aktiva ale i pasiva, tedy závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství (zejména dluhy z půjček včetně úroků), s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich (např. jeden z manželů uzavřel smlouvu o půjčce za účelem opravy střechy svého rodinného domu, který nepatří do SJM) a s výjimkou závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého. Pokud závazek převzali společně oba manželé nebo jeden

z nich se souhlasem druhého platí, že tyto závazky plní oba manželé společně a nerozdílně, a to z veškerého majetku ve společném jmění manželů i z majetku ve výlučném vlastnictví každého manžela.

Závazky, které vznikly před uzavřením manželství nebo již po jeho zániku, zákon do společného jmění manželů nezařazuje.

Pojem „*rozsah závazků přesahující míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů*“ je nutné posuzovat podle konkrétních okolností a přihlídnout k účelu, k jehož realizaci závazek manžel převzal. Do SJM jistě nespadá závazek manžela spočívající v půjčce několika milionů korun za situace, kdy manželé nemají žádný majetek. Posouzení, zda patří závazek do SJM či nikoliv, má význam nejen pro manžele samotné při zániku a vypořádání majetkového společenství či i z pohledu věřitelů, kteří se závazku domáhají.

Jestliže vzniknou pochybnosti, zda konkrétní věc patří či nepatří do společného jmění manželů, platí, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství, tvoří společné jmění manželů, pokud není prokázán opak (§ 144 OZ). Jde o tzv. vyvratitelnou domněnku, kterou do Občanského zákoníku výslovně zakotvila novela po roce 1998. Důkazní břemeno je tudíž na tom z manželů, který tvrdí, že věc je v jeho výlučném vlastnictví. Pokud se mu tuto skutečnost nepodaří prokázat, bude mít soud za to, že závazek náleží do SJM. Tímto ustanovením jsou chráněny i zájmy věřitelů, neboť neprokáže-li se opak, i závazky vzniklé za trvání manželů tvoří součást SJM.

Majetek náležející do SJM užívají a drží oba manželé společně, obvyklou správu majetku náležejícího do SJM může vykonávat každý z manželů, v ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů, jinak je právní úkon relativně neplatný. Pokud tedy jeden z manželů např. prodá věc patřící do jejich společného jmění bez souhlasu druhého manžela třetí osobě, může se druhý manžel, který souhlas k prodeji nedal, v tříleté promlčecí lhůtě domáhat u soudu žalobou na vydání neoprávněně zadržované věci ze SJM. Toto právo má i v době, kdy již SJM zaniklo ovšem doposud nebylo vypořádáno. Velmi často taková situace nastává v rozvodovém řízení, kdy jeden z manželů prodá třetí osobě bez souhlasu druhého manžela např. osobní automobil.

Druhý manžel může proti této třetí osobě podat žalobu na vydání věci. Nezáleží na tom, kdo je jako držitel vozidla zapsán na Dopravním inspektorátu ČR, neboť toto je záležitost ryze evidenční a nemá vliv na vlastnická práva.

Ohledně správy majetku v SJM se mohou manželé dohodnout odlišně formou notářského zápisu. Současná právní úprava speciálně neupravuje možnost jednoho manžela obrátit se na soud za situace, kdy se manželé na užívání či správě společného majetku nedohodnou. Není ovšem vyloučeno obrátit se na soud podle obecných ustanovení § 4 OZ a čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Častěji než za trvání manželství bývají tyto žaloby jedním z manželů podávány za situace, kdy ještě mezi rozvedenými manžely nedošlo k vypořádání SJM.

„Společné jmění manželů vzniká ze zákona zásadně se vznikem manželství, vzniká však i v manželství neplatném.“⁴⁶ Za určitých podmínek však dochází k odložení vzniku majetkového společenství. Tyto důvody jsou zákonné či smluvní. Zákonným důvodem je ustanovení § 26b zák. č. 321/1991 Sb., zákona o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů. Podle něj vznik nového společného jmění úpadce a jeho manžela po dobu trvání účinků prohlášení konkursu (§ 14) není přípustný; uzavře-li úpadce po dobu trvání účinků prohlášení konkursu nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku účinků prohlášení konkursu.

Na druhé straně platná právní úprava umožňuje smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu odložit vznik SJM až ke dni zániku manželství, kromě věcí tvořících obvyklé vybavení domácnosti.

K zániku společného jmění manželů může dojít těmito způsoby:

- a) **smrtí** jednoho z manželů či jeho prohlášením za mrtvého,
- b) **rozvodem** manželství, resp. dnem právní moci výroku soudu o rozvodu manželství

⁴⁶ str. 328, Knappová M. – Švestka J. a kol.: Občanské právo hmotné. Sv.I., 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002

- c) **prohlášením konkurzu** na majetek jednoho z manželů
- d) **rozhodnutím soudu** na návrh jednoho z manželů, resp. dnem právní moci takového rozsudku. Zákon v tomto směru odlišuje dva případy:

- I. Pokud jeden z manželů získá oprávnění k podnikatelské činnosti, může kterýkoli z manželů (tedy podnikatel i druhý nepodnikající manžel) podat návrh k soudu, ve kterém se bude domáhat zúžení SJM. V tomto případě soud pouze zkoumá, zda jsou účastníci řízení manželé a zda existuje minimálně u jednoho z nich podnikatelské oprávnění. Pokud jsou tyto skutečnosti před soudem prokázány, soud žalobě bez dalšího vyhoví a SJM zúží až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Pojem obvyklé vybavení domácnosti je v české právní úpravě novým pojmem, s jehož interpretací se stále snaží praxe vypořádat.
- II. V druhém případě soud může zúžit SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, pokud pro to existují vážné důvody, které byly před soudem dostatečně prokázány. Těmito vážnými důvody je např. situace, kdy se manželka obává velkého zadlužení rodiny z důvodů manželova podnikání nebo jeho závislosti na drogách či hracích automatech.

Pokud soud v minulosti výše uvedenými způsoby zúžil SJM, může k jeho znovurozšíření či obnovení v původním rozsahu dojít pouze opětovným rozhodnutím soudu vydaným na návrh některého z manželů.

Po zániku nebo zúžení SJM je třeba provést vypořádání společného jmění manželů. Zákonodárce rozlišuje následující způsoby vypořádání, a to

- I. **Vypořádání dohodou**, pakliže jsou manželé schopni se na majetkových otázkách spolu dohodnout. Zákon předpokládá písemnou formu, a to nejen pro dohody týkající se výlučně nemovitostí. Písemná forma dohody o vypořádání SJM byla vnesena do právního řádu ČR

teprve novelou č. 91/1998 Sb. Do 1.8.1998 byla zákonem předepsána písemná forma pouze pokud byla součástí vypořádání nemovitost. Pokud je součástí vypořádání nemovitost, je tato část dohody účinná teprve vkladem do katastru nemovitostí u příslušného Katastrálního úřadu.

Dohodou by měl být vypořádán veškerý majetek a závazky spadající do SJM, aby se do budoucna předešlo dalším sporům a komplikacím. Zákonu však nijak neodporuje situace, kdy se manželé dohodnou pouze na vypořádání jen části společného majetku. Ohledně zbývajících nevypořádané části jmění pak mohou podat návrh k soudu.

Dohoda o vypořádání společného majetku nemusí být nijak podrobná. Zákon v současné době nestanoví konkrétní náležitosti této dohody, přestože by se jejich vymezením zcela nepochybně předešlo případným porozvodovým sporům o vypořádání společného jmění, případně dalších sporů souvisejících s porozvodovou situací.

Pokud jsou účastníci schopni se dohodnout na rozdělení movitých věcí, může dohoda obsahovat pouze konstatování toho, že si manželé movité věci rozdělili a podle této dohody se stávají výlučnými vlastníky těch věcí, které mají ve svém držení. Na druhé straně pokud mají manželé ve společném jmění nemovitost, musí být specifikována natolik, aby dohoda mohla být podkladem pro provedení vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí.

Vypořádání na základě dohody nemusí být ani spravedlivé, tzn. každý z manželů nemusí získat polovinu aktiv či pasiv ze společného majetku. Dohoda však nesmí být v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1, § 39 OZ).

Dohoda by měla taktéž obsahovat ujednání týkající se společného bydlení, ať už je jeho charakter nájemní, či vlastnický, může dále

obsahovat ujednání o výplatě podílů, o stavebním spoření, penzijním připojištění, o splácení úvěrů, o přebírání závazků apod. Je možné, aby dohoda obsahovala i další body např. týkající se podílového spoluvlastnictví nebo dětí.

Je třeba zdůraznit, že v souvislosti s uzavřením dohody o vypořádání SJM nemohou být dotčena práva věřitelů (viz § 150 odst. 2 OZ). Pokud dohoda obsahuje ujednání, že jeden z manželů přebírá veškeré finanční závazky a pohledávky. K tomu, aby toto ujednání bylo platné, je nutný souhlas věřitelů ve smyslu analogie s § 531 OZ o převzetí dluhu.

II. **Vypořádání soudem**, pokud manželé nejsou schopni uzavřít dohodu o vypořádání jejich zaniklého společného jmění. Protože jde v tomto případě o řízení sporné, nazývá se návrh podávaný k soudu žalobou o vypořádání zaniklého SJM. V rámci tohoto řízení soud shromažďuje a hodnotí důkazy související s aktivy a pasivy náležejícími do SJM. Soud zjišťuje v průběhu řízení tržní (neboli obecnou) cenu věcí ke dni právní moci výroku o rozvodu manželství, ovšem vypočtenou podle předpisů platných v době vydání rozhodnutí, což způsobuje, že jsou v některých případech znalecké posudky zejména týkající se nemovitostí dopracovávány a aktualizovány v průběhu řízení.

Soud ve svém rozhodnutí vychází z toho, že podíly obou manželů jsou stejné, avšak při konkrétním rozdělení jednotlivých věcí preferuje přání účastníků, pokud je to možné a pokud přání nejsou rozporná. V případě rozporu nebo zájmů účastníků o získání téže věci bere soud v úvahu potřeby nezletilých dětí tak, jak se který z účastníků zasloužil o nabytí a udržení společného majetku. Ve svém rozhodnutí soud také zohlední investice z výlučného vlastnictví každého z manželů, resp. jejich majetkové vnosy do manželství. V praxi v tomto směru vznikají velmi často rozpory, které jsou řešeny zejména prostřednictvím svědeckých výpovědí. Aby bylo možné těmto sporným otázkám

alespoň částečně předejít či jejich prokazování co nejvíce zjednodušit, je třeba manželům doporučit, aby si schovávali doklady o koupi věci nebo investování větších finančních částek do nemovitostí.

Rozhodnutí soudu, ve kterém nebudou podíly na majetku vyčísleny stejně, by mohlo nastat za situace, kdy např. jeden z manželů byl po celou dobu manželství ve výkonu trestu. Na druhé straně takové rozhodnutí nemůže soud vydat v případě, kdy se jeden z manželů staral o děti, byl v domácnosti, byl nemocen, zatímco druhý z manželů pracoval, a to ani při nesrovnatelné úrovni výdělků obou manželů.

- III. **Fikce vypořádání**, která nastává za předpokladu, že manželé neuzavřeli ani dohodu o vypořádání SJM ani žádný z nich do tří let od právní moci rozsudku o rozvodu manželství nebo zúžení SJM nepodal k soudu žalobu na vypořádání SJM. Tato fikce nastává přímo ze zákona dle ustanovení § 149 odst. 2 OZ. Podle tohoto ustanovení platí, že movité věci si manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění užívá pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti. Ohledně ostatních movitých věcí a všech nemovitostí náležejících do SJM pak platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví obou bývalých manželů, přičemž jejich podíly jsou stejné. Totéž přiměřeně platí i pro závazky, pohledávky a další majetková práva.

Problémy s vypořádáním společného jmění manželů vznikají zejména v manželstvích, ve kterých se během jeho trvání podařilo nashromáždit majetek většího rozsahu. Kromě toho mohla manželům vzniknout celá řada společných závazků ještě před uzavřením manželství. Pokud manželé během trvání manželství nabyli do společného jmění nemovitost, nastávají věcněprávní účinky vypořádání společného jmění manželů až poté, co byl proveden vklad do katastru nemovitostí. Smlouvu však lze příslušnému katastrálnímu úřadu předložit teprve po právní moci rozsudku o rozvodu

manželství spolu se stejnopisem či úředně ověřenou fotokopií rozsudku o rozvodu manželství.

Kromě dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů by bylo možné předložit soudu písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy, ve kterých jsou dohodnuty i další majetkové otázky jako např. určení vlastnictví k věcem, které byly doposud ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, dohoda, že dluh jednoho manžela převezme manžel druhý atd. Pokud byla před sňatkem nebo po něm uzavřena majetková smlouva (tj. založen smluvní režim společného jmění manželů), je třeba z ní vycházet, pokud by ji ovšem manželé nezměnili částečně nebo zcela smlouvou novou.

Předmětem *před-rozvodové smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů* může být i podílové spoluvlastnictví mezi manžely (§ 137 OZ). Jedním z rozdílů mezi podílovým spoluvlastnictvím a společným jměním manželů je okamžik jeho zániku. Na rozdíl od společného jmění manželů, které zaniká v první řadě se zánikem manželství, tento důsledek v případě podílového vlastnictví manželů ze zákona (*ex lege*) nenastává. Proto je nutné ve smlouvě určit jako okamžik, ke kterému podílové spoluvlastnictví ke konkrétním věcem zanikne, tedy den právní moci rozsudku o rozvodu manželství, a k tomuto okamžiku také provést jejich vypořádání. Ujednání o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví je také vhodné koncipovat podmíněně (36 OZ) tak, aby odpovídalo způsobu vypořádání společného jmění. Jestliže v dohodě o majetkových vztazích nebude zahrnut všechen majetek, který manželé nabyli za trvání manželství, popř. pokud od doby uzavření dohody o právní moci rozsudku o rozvodu nabudou majetek další, jehož právní režim není ve smlouvě upraven, bude tento majetek vypořádán dle občanskoprávních předpisů (§ 149 OZ). Podle tohoto ustanovení odst. 2 se vychází ze zásady, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Každý z manželů je tedy oprávněn po druhém z manželů v rámci vypořádání SJM požadovat, aby mu bylo uhrazeno to, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit vše, co bylo ze společného majetku vynaloženo na jeho ostatní majetek. Obdobně i závazky, které vznikly manželům společně za trvání manželství, jsou povinni manželé splnit rovným dílem. Ovšem i v rámci vypořádání společného jmění manželů se snažil zákonodárce chránit zájmy dětí a minimalizovat

následky rozvodu pro děti, které na ně i přes veškeré snahy ochránit děti dopadají. Výslovně je tato ochrana dětí při vypořádání společného jmění manželů, nebo-li rodičů těchto nezletilých dětí stanovena v ustanovení § 149 odst. 3. občanského zákoníku. Toto ustanovení výslovně říká, že při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí. Dále ještě stanoví, že při vypořádání společného jmění manželů se přihlédne k tomu, jak se který z manželů zasloužil o nabytí a udržení společného jmění a jak se každý z nich staral o rodinu. Při určování míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarání společné domácnosti.

Velmi častým jevem v otázce vypořádání vzájemných majetkových vztahů je problematika *družstevních bytů*. Družstevní byty v rámci vypořádání SJM představují určitou spornou otázku zejména v tom smyslu, zda hodnota podílu v bytovém družstvu při vypořádání SJM odpovídá tržní ceně družstevního bytu nebo pouze účetní zůstatkové hodnotě členského podílu v bytovém družstvu.

První názor dává přednost tržní hodnotě podílu s tím, že „*cena podílu v bytovém družstvu se stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod těchto členských práv a povinností v rozhodné době a místě dosáhnout*“. Tato cena bývá běžně označována jako cena tržní. Tento názor reprezentuje rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.6.2000 (sp. zn. 33 Cdo 339/98). Nejvyšší soud odůvodnil své rozhodnutí tím, že členství v družstvu, představující souhrn členských práv a povinností, má i majetkovou hodnotu. Tato skutečnost vyplývá i z toho, že při zániku členství za trvání družstva má člen nárok na majetkové vypořádání (vypořádací podíl). Podle obchodního zákoníku jsou členská práva a povinnosti spojené s členstvím v bytovém družstvu převoditelné, aniž se vyžaduje souhlas orgánu družstva (§ 230 Obch. zákoníku), a to i za úplatu. S ohledem na tuto skutečnost je ve vztahu k bytovému družstvu v každém okamžiku majetková hodnota členství v družstvu dána hodnotou vypořádacího podílu, který se stanoví postupem podle § 233 obchodního zákoníku. Při převodu členských práv a povinností – ve vztahu mezi převodcem a nabyvatelem členských práv a povinností v bytovém družstvu, tedy nikoliv ve vztahu člena k družstvu – se tato hodnota oceňuje tržně, tedy vytváří se na základě vztahu poptávky a nabídky. Cena v tomto případě není regulována žádným cenovým předpisem.

Druhý názor byl vyjádřen v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. května 2001 (sp. zn. 30 Cdo 726/2001) ve kterém soud zaujal názor, že „kritériem pro stanovení vypořádacího podílu je podle § 233 odst. 2 obchodního zákoníku poměr splaceného vkladu člena družstva násobeného počtem ukončených roků jeho členství k souhrnu splacených členských vkladů všech členů násobených ukončenými roky jejich členství“. Podle tohoto názoru, je pojem „členský podíl“ v družstvu v obchodním zákoníku používán pouze v souvislosti s jeho vypořádáním při zániku členství (§ 226 písm. d) Obch. Zákoníku). S ohledem na ustanovení § 260 obchodního zákoníku se jím rozumí „podíl“ definovaný v § 61 odst. 1 obchodního zákoníku – tedy míra účasti na čistém obchodním jmění družstva. Vzhledem k tomu, že pro určení jeho výše je rozhodný stav čistého obchodního jmění družstva podle účetní závěrky za rok, v němž členství zaniklo (§233 odst. 3 Obch. zákoníku), je vypořádací podíl odrazem hospodářské bilance družstva.

S konečnou platností byly vyřešeny rozpory v judikatuře v otázce teprve rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 31 Cdo 2428/2000 - rozhodnutím velkého senátu občanskoprávního kolegia. Na základě tohoto rozhodnutí bylo stanoveno, že „v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes SJM) bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož součástí je i hodnota členského podílu, nelze při stanovení její výše vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu. Jde o hodnotu, jejíž cena se pro účely uvedeného řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout“. **Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 31 Cdo 2428/2000** Je to dáno tím, že „členský podíl“ v družstvu je v Obchodním zákoníku použit pouze v souvislosti s jeho vypořádáním při zániku jeho členství (§ 226 odst. 1 písm. d) Obch. zákoníku). Členský podíl má svoji kvantitativní a kvalitativní stránku. Kvalitativní stránka představuje majetkový podíl člena v družstvu a kvalitativní stránka představuje souhrn jednotlivých práv a povinností člena. Členským podílem je tedy účast člena v družstvu a z ní plynoucí práva a povinnosti. Členský podíl se pak oceňuje jako míra účasti člena družstva na čistém obchodním majetku v konkrétním okamžiku.

Vypořádací podíl a zůstatková hodnota členského podílu jsou zcela rozdílné hodnoty, které se mohou výrazně lišit a při vypořádání zaniklého SJM nelze vycházet ani z jednoho z těchto pojmů. Je to dáno tím, že v případě zrušení práva společného nájmu družstevního bytu, kdy jeden z manželů zůstává nájemcem a členem družstva, a tudíž nenastávají předpoklady pro výplatu vypořádacího podílu – dochází pouze k redukci členství. Vypořádací podíl je vázán na zánik členství v družstvu, ale to v daném případě nezaniklo.

Cena členského podílu v bytovém družstvu není regulována žádným cenovým předpisem. S ohledem na všechny výše uvedené skutečnosti je tedy nutné vycházet z ceny obvyklé, tj. ceny, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.

Některé závazky vzniklé za trvání manželství spadají a některé nespádají do společného jmění manželů, což má svůj význam zejména pro věřitele a možnost případného postihu povinného a jeho majetku v rámci exekučního řízení. Dle ustanovení §145 odst. 2 občanského zákoníku platí, že závazky, které tvoří společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně. Nesplní-li je však dobrovolně, lze v rámci exekučního řízení postihnout jak majetek spadající do společného jmění manželů, tak i samostatný majetek každého manžela. Nelze-li závazek do společného jmění zařadit, odpovídá za jeho splnění výlučně manžel, který závazek převzal, a to majetkem výlučným i majetkem v SJM. V případě pochybností, zda konkrétní majetek spadá do společného jmění manželů či nikoli, nabízí se věřiteli pro vymožení jeho pohledávky dvě řešení. Prvním řešením je podání žaloby na určení, že vybraný majetek tvoří předmět společného jmění manželů, za současného podání návrhu na vydání předběžného opatření. Obsahem předběžného opatření by byl návrh na vydání rozhodnutí soudu, ve kterém by soud vyslovil zákaz nakládání s označeným majetkem, aby účel exekuce nebyl zmařen. Poté, co by soud pravomocně rozhodl, že označený majetek patří do společného jmění manželů, může věřitel podat návrh na nařízení výkonu rozhodnutí. Tento postup je ovšem velice časově náročný. Proto může věřitel volit druhý způsob postupu spočívající v tom, že rovnou bez čehokoli dalšího podá u soudu na společný majetek manželů návrh na výkon rozhodnutí. Pokud by byl v rámci

nařízeného výkonu rozhodnutí postižen majetek do společného jmění manželů nenáležející, může se takto postižený manžel domáhat vyloučení předmětné věci z výkonu rozhodnutí prostřednictvím tzv. vylučovací nebo-li excindační žaloby upravené v ustanovení § 267 osř.

Podle ustanovení § 143a občanského zákoníku mohou manželé i snoubenci smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu rozšířit či zúžit zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů, a to jak obecně, tak i konkrétně o jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Takto mohou změnit rozsah majetku a závazků nabytých a vzniklých v budoucnu, ale i majetku a závazků, jež tvoří jejich společné jmění. Citované ustanovení v závislosti na ochraně věřitelů obsahuje i odst. 4), podle kterého se mohou manželé vůči jiné osobě na smlouvy shora uvedené odvolat jen tehdy, jestliže je této třetí osobě obsah smlouvy znám. Toto ustanovení se promítlo i do nového ustanovení § 262a OSŘ, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí na majetek, který patří do SJM také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů. Za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela se pro účely nařízení výkonu rozhodnutí považuje také majetek, který netvoří součást SJM jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah SJM nebo smlouvou vyhrazen vznik SJM ke dni zániku manželství.

Téměř stejný obsah má i ustanovení § 42 exekučního řádu, podle něhož lze ve shora uvedených případech provést exekuci na majetek patřící do SJM a k výše uvedeným smlouvám se nepřihlíží.

Na základě ustanovení § 36 odst. 2 exekučního řádu je účastníkem řízení i manžel povinného, jsou-li exekucí postíženy i věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty patřící do SJM, a to pokud jde o tyto věci, práva a jiné majetkové hodnoty.

Dle platné právní úpravy je věřitel oprávněn uspokojit svoji pohledávku za jedním z manželů nejen z výlučného majetku dlužníka, ale také z majetku spadajícího do společného jmění dlužníka a jeho manžela. Nelze však v rámci exekuce postihnout výlučný majetek druhého manžela. S tím souvisí i pravidlo, že pro peněžitou pohledávku vůči povinnému nelze nařídit výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy jeho manželky, neboť

právo na vyplacení mzdy není věcí a nemůže tvořit předmět společného jmění manželů (R 8/66, R 42/72).

Po doručení usnesení o nařízení exekuce nesmí povinný nakládat se svým majetkem včetně nemovitostí a majetku patřícího do společného jmění manželů. Právní úkon, kterým povinný poruší tuto povinnost, je neplatný (ustanovení § 44 odst. 7 exekučního řádu).

Druhý manžel, i když je účastníkem exekučního řízení, se však může proti nařízení výkonu rozhodnutí bránit podáním tzv. Excindační neboli vylučovací žaloby podle § 267 OSŘ, kde žalovaným je osoba oprávněná z výkonu rozhodnutí. Podle tohoto ustanovení je možné úspěšně postupovat za předpokladu, že byl nařízeným výkonem rozhodnutí postižen majetek patřící do SJM, nebo který se považuje za součást SJM, avšak vymáhaný závazek vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů při používání majetku, který podle smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu SJM nebo podle smlouvy o vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství nepatřil do SJM, a oprávněnému byl v době vzniku vymáhané pohledávky znám obsah této smlouvy.

V petitu žaloby je třeba vylučovanou věc, právo nebo jinou majetkovou hodnotu přesně označit. Pokud jde o konkrétní formulaci výroku o vyloučení movitých věcí z výkonu rozhodnutí, musí soud vycházet z obsahu protokolu o soupisu movitých věcí a toho, jakým způsobem jsou jednotlivé věci v tomto protokolu označeny. Pokud totiž exekutor na základě pravomocného rozhodnutí soudu bude povinen některé věci z tohoto protokolu vyloučit a žalobci vydat, musí se jednat o označení věcí shodné s obsahem protokolu. V případě, že by žalobce ve své žalobě vylučované věci označil odlišně od soupisu exekutora, pak soud sice žalobě vyhová, avšak pouze věci tak, jak jsou označeny v protokolu o soupisu sepsaným exekutorem, nikoliv tak, jak je označil žalobce. V této části žaloby by soud žalobu zamítl.

Vylučovací žalobu je nutné podat bez zbytečného odkladu, dokud nebyly věci prodány v dražbě. Poté by bylo možné domáhat se na oprávněném pouze finančního výtěžku z prodeje.

Manžel povinného musí v tomto řízení prokázat, že:

- 1) vymáhaná pohledávka vznikla před uzavřením manželství nebo
- 2) nebo že smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění nebo smlouva o vyhrazení vzniku společného jmění ke dni zániku manželství byla uzavřena a stala se účinnou před vznikem vymáhané pohledávky a současně oprávněnému byl v době vzniku pohledávky znám obsah těchto smluv,
- 3) nebo že vymáhaná pohledávka vznikla za trvání manželství pouze povinnému při používání majetku, který náležel výlučně povinnému z důvodu, že jej nabyt před manželstvím, dědictvím, darem, za majetek náležející do jeho výlučného majetku nebo podle restitučních předpisů, který měl ve vlastnictví již před uzavřením manželství, nebo který mu byl vydán jako právnímu nástupci původního vlastníka, nebo že slouží podle své povahy jen jeho osobní potřebě.

Vylučovací žaloba však nemůže být úspěšná v případě, kdy vymáhaná pohledávka vznikla tak, že se jeden z manželů zavázal bez souhlasu druhého manžela k plnění, které přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. Kromě toho lze podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.11.2003 sp.zn. 20Cdo 238/2003 k vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, naříditi výkon rozhodnutí i na majetek patřící do zaniklého SJM, které v době zahájení řízení o výkon nebylo vypořádáno.

Vzhledem ke shora uvedeným skutečnostem lze vyvodit závěr, pokud má jeden z manželů podezření, že druhý manžel dostává do finančních potíží, stále se zadlužuje či nezodpovědně zachází se společným majetkem, lze doporučit pouze urychlený rozvod. V případě podnikání je pak lépe zvolit založení společnosti s ručením omezeným. Uzavření smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů formou notářského zápisu, pokud její obsah není prokazatelně znám věřiteli, nemůže společné jmění manželů před exekucí ochránit.

3.3.2.2 Smlouvy o vypořádání práv a povinností společného bydlení

Předložení smluv o vypořádání práv a povinností týkající se společného bydlení je další obligatorní podmínkou pro rozvod manželství podle § 24a zákona o rodině. Zákonodárce i zde použil pojmu „práva a povinnosti společného bydlení“, který se jinde v právní úpravě neobjevuje a ani zde nevymezil obsah a rozsah této písemné dohody. I v tomto směru použil zákonodárce poměrně neurčitou terminologii. Zákon, obdobně jako v případě společného jmění manželů, v rámci regulace společného nájmu bytu mezi manžely nestanoví jeho zánik v souvislosti s odlukou (trvalým opuštěním společné domácnosti jedním z manželů) eventuálně s podáním návrhu na rozvod a ani manželům neumožňuje, aby smluvně společný nájem bytu manžely zrušily. To je umožněno pouze rozvedeným manželům (§ 705 odst. 1,2, OZ). Proto jestliže zákonodárce koncipoval rozvod dle § 24a ZOR na základě smlouvy jako komplexního a konečného vypořádání, pak je nutné použít teleologický výklad a připustit, aby manželé smluvně podmíněně zrušili společný nájem bytu manžely a určili, který z nich bude jeho výlučným nájemcem pro dobu po rozvodu. I v tomto případě bude smlouva uzavřena s odkládací podmínkou (§ 36 OZ).

Tato smlouva se může dotýkat jak bydlení na základě některého obligačněprávního titulu (např. nájemní smlouvy), tak i bydlení na základě titulu věcněprávního (např. vlastnictví), bez ohledu na to, zda titul svědčí oběma manželům nebo jen jednomu z nich, popř. i bydlení na základě jiného právního titulu.

Dohoda o vypořádání práv a povinností společného bydlení může tvořit součást dohody o vypořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely nebo se může jednat o dvě samostatné smlouvy.

S přihlédnutím k jednotlivým právním důvodům bydlení mohou nastat následující situace užívání bytů:

1) Manželé užívají *nedružstevní byt* na základě *společného nájmu bytu mezi manžely*. Ve smyslu § 705 odst. 1 občanského zákoníku se manželé musí dohodnout, že ke dni právní moci rozsudku o rozvodu se zrušuje právo společného nájmu bytu a který z manželů se stane výlučným nájemcem bytu. Druhý manžel však není povinen se z

bytu vystěhovat, dokud mu nebude zajištěna bytová náhrada (náhradní byt, případně náhradní ubytování). V případě společného nájmu bytu manžely je třeba rozlišit, zda k zániku společného nájmu dochází ke dni právní moci rozsudku o rozvodu, či zda se společný nájem zrušuje teprve dohodou manželů.

2) Manželé užívají *družstevní byt*, který nabyt jeden z manželů *před uzavřením manželství*. V tomto případě ve smyslu ustanovení § 705 odst. 2 věta první občanského zákoníku zanikne právo společného nájmu bytu rozvodem přímo ze zákona. Druhému manželovi však vzniká právo na bytovou náhradu.

3) Manželé užívají *družstevní byt*, který jeden z nich nebo oba nabyli za trvání manželství (po 1.4.1964). Manželé se musí dohodnout, který z nich po právní moci rozsudku o rozvodu bude jako člen družstva dále výlučným nájemcem bytu. Druhý manžel má právo na bytovou náhradu.

4) Jeden z manželů je nájemcem *služebního bytu, bytu zvláštního určení nebo bytu v domě zvláštního určení*. V tomto případě nevznikl společný nájem bytu manžely. Dohoda manželů je možná jen ohledně lhůty k vystěhování a bytové náhrady, event. způsobu užívání bytu do doby zajištění bytové náhrady.

5) Manželé užívají byt nebo dům na základě *vlastnického práva*. V této souvislosti mohou nastat tři situace:

a) Byt nebo dům je *ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů*. Pro druhého manžela je to nejméně příjemná situace. Právní mocí rozsudku o rozvodu mu totiž zanikne právní důvod bydlení v nemovitosti manžela. Podle občanského zákoníku nemá tento manžel právo na bytovou náhradu.

b) Byt nebo dům je *součástí společného jmění manželů*. Pak dohoda o vypořádání společného bydlení bude součástí smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, tedy i společného jmění manželů. Manželé se mohou dohodnout, že byt nebo dům případně do výlučného vlastnictví jednoho z nich. Mohou se však dohodnout i o vzniku podílového spoluvlastnictví k tomuto bytu nebo domu. Není však vyloučena ani dohoda ve prospěch třetí

osoby např. převod vlastnictví na dítě, protože žádný z manželů nemá dostatek finančních prostředků, aby toho druhého vyplatil.

e) Byt nebo dům je v *podílovém spoluvlastnictví*. Manželé se mohou dohodnout buď na reálném rozdělení, pokud je to možné, nebo na zrušení podílového spoluvlastnictví a o tom, kdo bude nadále výhradním vlastníkem předmětného bytu nebo domu, případně o prodeji a rozdělení kupní ceny. Ze zákona není vyloučena ani dohoda o užívání bytu nebo domu na základě věcného břemene bydlení.⁴⁷

Není vyloučeno, aby v dohodě byl současně upraven i způsob užívání příslušného bytu do doby, než si druhý manžel získá náhradní bydlení.

Podobná ustanovení o po-rozvodovém bydlení manželů by měla obsahovat před-rozvodová smlouva i tehdy, když se tzv. rodinný dům či rodinný byt nachází ve vlastnictví třetí osoby, např. rodičů jednoho z manželů, zejména s ohledem na zájem nezletilých dětí. Tzv. odvozené právní důvody bydlení jsou sice založeny na svobodných projevech autonomie vůle, tedy na udělení souhlasu k bydlení a jeho přijetí a na odvolání tohoto souhlasu a jeho respektování, avšak mají-li manželé společné nezletilé děti, měla by být před-rozvodová smlouva koncipována tak, aby byla v souladu především s jejich zájmy.

Dalším právním důvodem bydlení může být právo odpovídající věcnému břemenu (§ 151n OZ). „*Tak jako v případě tzv. odvozených právních důvodů bydlení, i zde bude především záležet na projevech autonomie vůle účastníků toto věcné břemeno zakládajících. Věcné břemeno totiž může být zřízeno ve prospěch jen jednoho z manželů nebo obou. Ať už se tzv. manželské a rodinné bydlení realizuje na základě individuálního nebo společného práva odpovídajícího věcnému břemenu, je nutné s ohledem na zákonné obsahové náležitosti před-rozvodové smlouvy tuto problematiku do předmětné smlouvy zahrnout a dohodou určit vypořádání práv a povinností*

⁴⁷ str. 28, 29, Hrušáková M.: Rozvod a paragrafy, Computer Press, 2001

společného bydlení pro případ rozvodu, a to ovšem za smluvní účasti vlastníka nemovité věci.⁴⁸

„Neustále je nutné mít na paměti zájmy nezletilých dětí. V této souvislosti je možné poukázat na Doporučení (81)15 Ministrů o „právech manželů, týkajících se užívání rodinného domu nebo bytu a užívání zařízení domácnosti“. Toto doporučení a jeho příloha chrání zejména toho z manželů, který není ani vlastníkem, ani nemá jiný přímý důvod k rodinnému domu nebo bytu a jeho vybavení, v situacích, kdy dochází k odluce, rozvodu nebo úmrtí druhého manžela (tedy vlastníka, výlučného nájemce nebo podnájemce apod.) Dále je nutné zejména upozornit na ustanovení zakazující jednomu z manželů disponovat rodinným bytem (domem) bez souhlasu druhého manžela a stanovící právo jednoho z manželů bydlet v rodinném bytě nebo domě po rozvodu nebo po úmrtí druhého z manželů, ať už rodinný byt (dům) ve spoluvlastnictví nebo odděleném vlastnictví bývalých manželů.“⁴⁹

Splnění těchto dohod lze vymáhat soudně. I zde, předložením smlouvy o uspořádání práv a povinností vyplývajících ze společného bydlení, bylo cílem především předejít zdoluhavým soudním sporům, které v mnoha případech po rozvodu manželství následují.

3.3.2.3 Dohoda o plnění výživného pro dobu po rozvodu

Třetí smlouva, kterou ustanovení § 24a odst. 1 písm. b zákona o rodině vyžaduje, je smlouva upravující případnou vyživovací povinnost manželů pro dobu po rozvodu. Typicky se bude jednat o výživné pro rozvedenou manželku. Vyživovací povinnost rozvedených manželů je povinností zákonnou, upravenou v § 92-94 zákona o rodině. Předpoklady jejího plnění mohou nastat i později po rozvodu. Proto se dohoda o jejím plnění jeví pouze jako fakultativní obsahová náležitost před-rozvodových smluv.

⁴⁸ str. 186, Králíčková Z.: Autonomie vůle, v rodinném právu v česko-italském porovnání, Masarykova univerzita Brno 2003

⁴⁹ Autonomie vůle, v rodinném právu v česko-italském porovnání, Masarykova univerzita Brno 2003

Praktické je v tomto směru zejména řešení vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi formou jednorázového plnění ve smyslu § 94 odst. 2 zákona o rodině. V řadě případů se může jednat i o jakési „odstupné“. Rozvod je tedy možné si v podstatě koupit prostřednictvím tzv. jednorázového výživného.

Záleží na manželech samotných, a také na způsobu vypořádání společného jmění manželů a dále práv a povinností společného bydlení, zda při koncipování před-rozvodové smlouvy využijí tuto možnost jednorázové platby s rizikem nemožnosti uplatnění *clausula rebus sic stantibus* a nebo zda dají přednost výživnému pro dobu po rozvodu v pravidelných měsíčních splátkách.

V případě, že se rozvádějící manželé dohodnou na plnění vyživovací povinnosti ve splátkách je třeba rozlišit, zda se jedná o výživné ve smyslu § 92 ZOR, kdy se manželka či manžel nejsou schopni po rozvodu sami živit a pak jde o výživné v rozsahu "přiměřené výživy", bez časového omezení, nebo zda jde o výživné podle § 93 ZOR v rozsahu "stejně životní úrovně". V tomto případě by vyživovací povinnost zanikla uplynutím tří let od právní moci rozsudku o rozvodu.

Jestliže manželé k návrhu na rozvod manželství podle ustanovení § 24a nepředloží též dohodu o budoucím výživném a v budoucnu nárok na výživné vznikne, lze tento nárok uplatnit i později. Nepředložení této dohody není na překážku řízení o rozvodu dle § 24a zákona o rodině.

Určitý problém naopak vzniká, když se v rámci před-rozvodové smlouvy manželé výslovně vzdají práva na výživné, neboť právo na výživné rozvedeného manžela vznikne až po rozvodu manželství. Nerozvedený manžel se tak s ohledem na zákonný limit nemůže vzdát práva, které mu vznikne teprve v budoucnu (§ 574 OZ).

3.3.2.4 Platnost a účinnost dohod

Zákon předepisuje pro tyto smlouvy písemnou formu s tím, že podpisy smluv musí být úředně ověřeny.

Zákonem č. 284/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, byl změněn i zákon č. 85/1969 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. Do zákona o advokacii bylo s účinností od 1.1.2005 vloženo nové ustanovení § 25a, na základě kterého je advokát oprávněn nahradit úřední ověření podpisu vyžadované zvláštními právními předpisy svým prohlášením se stejnými účinky, pokud advokát listinu sám sepsal a jednající osoba ji před advokátem vlastnoručně podepsala. Prohlášení o pravosti podpisu musí být vyhotoveno na listině nebo listině s ní pevně spojené a musí obsahovat všechny zákonem stanovené náležitosti. Obdobně jako notáři či další subjekty ze zákona oprávněné k úřednímu ověřování podpisů, také advokáti svá prohlášení o pravosti podpisu musí řádně evidovat formou knihy o prohlášení o pravosti podpisu, kterou za úplatu 3.000,-Kč vydá advokátovi Česká advokátní komora.

Do obsahu smluv manželů o jejich budoucích majetkových poměrech, o jejich právech a povinnostech, vyplývajících ze společného bydlení, a o případné vyživovací povinnosti nemůže soud nikterak zasahovat. Nepřísluší mu v rozvodovém řízení zkoumat ani platnost těchto smluv z jiných hledisek, než právě z těch, která stanoví příslušná ustanovení zákona o rodině.

"Pokud by však soud došel k závěru, že předložené smlouvy trpí vadami např. neplatnost, pak v rámci poučovací povinnosti ve smyslu ustanovení § 5 OSŘ je povinen o tom účastníky poučit. Samozřejmě je nebude z hmotně právního hlediska poučovat o tom, proč jsou smlouvy neplatné, ale s ohledem na skutečnost, že předložení těchto smluv je podmínkou vydání rozsudku o rozvodu manželství bez toho, že by bylo třeba dokazovat rozvrat manželství, je zde tato poučovací povinnost dána. Pokud by účastníci řízení před v soudem stanovené lhůtě nepředložili platně uzavřené smlouvy a ani by

soudu nenavrhli důkazní prostředky směřující k prokázání kvalifikovaného rozvratu manželství, soud takový návrh na rozvod manželství zamítne.⁵⁰

Jestliže manželé uzavřeli platné dohody dle ustanovení § 24a odst. 1a) ZOR "s odkládací podmínkou ve smyslu § 36 odst. 2 Obč. zákoníku a nakonec došlo k rozvodu jejich manželství podle § 24 ZOR, protože opatrovnický soud neschválil jejich dohodu o úpravě poměrů k nezletilým dětem (§ 26 odst. 3 ZOR), pak s ohledem na dikci § 24a odst. 1 písm a) ZOR (srov. ... upravující pro dobu po tomto rozvodu...) lze teoreticky usuzovat, že odkládací podmínka nebyla splněna a smlouva o vypořádání společného jmění manželů nemohla nabýt právní moci rozsudku o rozvodu účinnosti. Protože dohoda o vypořádání společného jmění manželů musí mít nyní vždy písemnou formu (§ 150 odst. 1 Obč. z.), pak rozvedeným manželům nezbývá nic jiného, než tuto smlouvu o vypořádání buď uzavřít znovu, nebo, pokud by se v mezidobí jejich vztahy zhoršily, podat žalobu na vypořádání společného jmění manželů. Jinak by uplynutím tří let od právní moci rozsudku o rozvodu nastala nevyvratitelná právní domněnka o vypořádání (§150 odst. 4 Obč. z.)⁵¹

Vzhledem k tomu, že soud dohody manželů neschvaluje, není zaručen ani jejich vyčerpávající obsah, ani věcná správnost. Ve všech případech se jedná o smlouvy s odkládací podmínkou. Účinnost těchto smluv se tedy odkládá na dobu po rozvodu manželství. To znamená, že pokud by k rozvodu manželství nedošlo, účinnost shora uvedených smluv ani rozhodnutí schvalující dohodu rodičů nenastane.

Také v dohodách o budoucím výživném platí, že dohoda bude uzavřena s odkládací podmínkou pro dobu po rozvodu. Jedná se tedy o výjimku z ustanovení § 154 OSŘ, podle něhož je rozhodující stav v době vyhlášení rozhodnutí. Pokud by v budoucnu došlo ke změně poměrů, bylo by možné žalovat na změnu výživného, neboť zde platí zásada „rebus sic stantibus“, vyjádřená v ustanovení § 163 OSŘ a § 99 ZOR, neboli změní-li se poměry, může soud i bez návrhu změnit dohody a soudní rozhodnutí.

⁵⁰ str. 10, Hrušáková M., Doc. JUDr.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů

⁵¹ str. 10, Hrušáková M.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů

Podají-li manželé žalobu o rozvod manželství dle § 24a ZOR, avšak nepředloží shora uvedené smlouvy, je soud povinen zkoumat obecné podmínky rozvodu manželství a postupovat podle § 24 zákona o rodině.

I v případě, že byl rozvod manželství proveden dle § 24a ZOR, může dojít k situaci, že před-rozvodové smlouvy neupravovaly všechny vztahy založené manželstvím nebo že se staly částečně nebo zcela neplatné. Poté by měl provedený rozvod pouze důsledky osobního vztahu mezi manžely a úpravu poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství.

Za této situace pak zcela závisí na rozvedených manželech, zda danou situaci budou řešit prostřednictvím po-rozvodových smluv, zda věc ponechají dlouhodobě smluvně neřešenou anebo zda se obrátí na soud, což je nutné chápat jako krajní prostředek řešení vzájemných vztahů, práv a povinností rozvedených manželů.

3.3.2.5 Pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu

Tato podmínka se týká pouze manželů, kteří mají společné nezletilé děti. Tehdy jsou manželé povinni soudu při rozvodovém řízení podle § 24a písm. b) ZOR předložit rozhodnutí soudu péče o nezletilé, schvalující dohodu manželů – rodičů o úpravě poměrů společných nezletilých dětí pro dobu po rozvodu (§ 24a odst. 1 písm. b) ZOR). Ve velké většině případů bývá v soudním rozhodnutí týkající se úpravy poměrů k nezletilým dětem rozhodováno o úpravě poměrů nejen pro dobu po rozvodu manželů, ale i pro dobu před rozvodem manželů. Ovšem pro rozvod manželství účastníků podle ustanovení § 24a ZOR úprava poměrů pro dobu před rozvodem manželství nutná ze zákona není. Je nutné zdůraznit, že zákon v daném případě požaduje soudem schválenou dohodu o úpravě poměrů a nikoli rozhodnutí soudu o úpravě poměrů. Tato podmínka je taktéž pro tento typ rozvodu podmínkou obligatorní. Z tohoto vyplývá, že pokud by se rozvádějící rodiče nedohodli na úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství, ale byli by např. schopni se dohodnout o vypořádání majetkových vztahů,

nešlo by o tento typ rozvodu, ale soud by musel zkoumat, zda jsou dány obecné předpoklady rozvodu podle ustanovení § 24 ZOR.

Pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody rodičů o výchově a výživě nezletilých dětí pro dobu po rozvodu nemusí obsahovat úpravu dalších vztahů, např. o styku dětí s jedním s rodičů, neboť tato úprava podléhá režimu § 27 ZOR a soud rozhoduje pouze v případě nedostatku shodné vůle rodičů. Rozhodnutí o úpravě práv a povinností k nezletilým dětem nelze časově ohraničovat. Pokud by soud rozhodoval o rozvodu rodičů až po dlouhé době, která uplynula od rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě jejich práv k nezletilým dětem, je povinen zkoumat případnou změnu poměrů a iniciovat nové rozhodnutí podle ustanovení § 28 ZOR, podle kterého může soud změnit, změní-li se poměry, i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodou rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.

3.3.3 ROZVOD PODLE § 24b ZOR (Ztížený rozvod)

Třetí typ rozvodového řízení je upraven v ustanovení § 24b ZOR. Poprvé se o tomto typu rozvodu začalo uvažovat v roce 1995 v souvislosti s přípravou tzv. velké novely občanského zákoníku. Tehdejší vláda však tuto formu rozvodu neschválila, a tak byla do platné úpravy rozvodového řízení v České republice zařazena teprve novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb., která nabyla účinnosti k 1.8.1998.

Tato forma rozvodu předpokládá situaci, že jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí, a to přesto, že spolu manželé již po určitou dobu společně nežijí. Soud rozvodu manželství podle ustanovení § 24b odst. 1 ZOR nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti zejména jeho věk, zdravotní stav či sociální postavení některého z manželů svědčí ve prospěch zachování rodiny a pokud s rozvodem nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma.

Manžel bránící se rozvodu nesmí být současně ten, kdo převážně zapříčinil kvalifikovaný rozvrat vztahů mezi manžely tím, že porušoval manželské povinnosti. Jde

zejména o povinnosti uložené manželům ustanovením § 18 zákona o rodině a tzv. další práva a povinnosti manželů, tj. práva a povinnosti uvedená v § 19 a 20 ZOR. Těmito manželskými povinnostmi jsou míněny zejména všechna práva a povinnosti manželů uvedená v citovaných ustanoveních, přitom však nikoliv odděleně ale v jejich vzájemných souvislostech, zejména však povinnost žít spolu, povinnost věrnosti, vzájemné pomoci, péče o děti, povinnost uspokojovat potřeby rodiny podle svých schopností a možností a povinnost přispívat na úhradu nákladů společné domácnosti.

Manžel, který se rozvodu brání, musí současně prokázat, že by mu rozvodem byla způsobena zvlášť závažná újma, která by měla na jeho osobu zvlášť závažný ekonomický, důchodový, bytový, pojistný (nevyléčitelná nemoc) a osobní dopad. Pouze skutečnost, že rozvodem dojde k zániku společného jmění manželů a v rámci jeho vypořádání jeden z manželů ztratí polovinu ze společného majetku, není v žádném případě tou tzv. zvlášť závažnou újmou ospravedlňující použití § 24b ZOR, tedy té tvrdostní rozvodové klauzule, neboť jde o zákonný důsledek každého rozvodu.

Ochrana manžela bránícího se rozvodu není absolutní. Zákon o rodině v § 24b odst. 2 stanoví, že jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny ostatní podmínky pro rozvod manželství podle § 24 ZOR, tj. jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití atd.. Manželství nelze formálně udržovat, pokud by existovaly nepříznivé důsledky a následky na straně jednoho z manželů.

Z uvedeného vyplývá, že pokud před podáním žaloby o rozvod manželé spolu již tři roky nežili, bude obrana druhého manžela ve smyslu § 24b odst. 1 ZOR marná s jedinou výjimkou podle § 24 odst. 2 ZOR, tj. s ohledem na zájem dítěte daný zvláštními důvody.

Shora uvedená tříletá podmínka musí být splněna ke dni podání žaloby o rozvod manželství. V opačném případě soud z uvedených důvodů žalobu o rozvod manželství zamítne. Řízení lze posléze zahájit a rozvod povolit teprve po uplynutí příslušné tříleté lhůty. Při projednávání poslaneckého návrhu novely zákona o rodině v roce 1998 byl na poli Poslanecké sněmovny učiněn pokus zkrátit alespoň tříletou lhůtu uvedenou v § 24b

odst. 2 na jeden rok, v rámci pozměňovacích návrhů Senátu byla však lhůta znovu prodloužena na tři roky.

Je otázkou, zda je fixně stanovená tříletá lhůta ochranou procesních stran. Osoba, která se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílela a jemuž by byla rozvodem manželství způsobena zvláště závažná újma, je tímto ustanovením určitě chráněna. Ale co osoba žalobce, která chce manželství ukončit. Pro ni to znamená setrvání v nefungujícím vztahu po dobu minimálně tří let. Takovému člověku často vzniknou další problémy, které musí následně řešit. Takový člověk např. nemůže uzavírat nové manželství, vznikají problémy s určováním otcovství apod.

K tomu, aby bylo možné tento třetí typ rozvodu uplatnit v praxi, je nutné, jak vyplývá shora, splnit řadu podmínek. Proto je tento typ rozvodu v praxi spíše okrajovou záležitostí, se kterou se v rozvodových vztazích setkáváme spíše výjimečně. Pokud už se tento typ rozvodu objevuje, bývá to v dosti velkém procentu případů tam, kde se chce „ublížený“ manžel určitým způsobem pomstít druhému manželovi, tedy tomu, kdo žalobu o rozvod manželství podal, za rozpad manželství. Tento boj žalovaný manžel nevede často pouze s cílem zamezit rozvodu jako takovému z důvodu velké lásky k druhému manželovi. Jeho boj může být směřován do majetkové sféry manželů, protože za zákonem stanovených podmínek má tento manžel právo po druhém manželovi (žalobci) požadovat výživné (§ 91 ZOR). Nárok na výživné mezi manžely zaniká dnem rozvodu manželství. Proto je v zájmu manžela, který žádá soud o stanovení výživného, aby v manželství setrval co nejdéle a bránil tak v rozvodu.

Vzniká tedy otázka, zda je pevně hmotněprávní podmínka tří let, kdy manželé nežijí spolu, řešením nejspíše nejšťastnějším, zda by nebylo vhodnější stanovit jinou lhůtu, ať už kratší nebo delší než jsou tři roky nebo zda by nebylo vhodnější použít v zákoně neurčitého pojmu např. „po dobu delší, než jakou lze považovat za přiměřenou okolnostem“⁵². Použití neurčitých pojmů zajišťuje sice větší volnost při úvaze soudu. Na druhou stranu však snižuje jakousi právní jistotu procesních stran.

⁵² str. 61, Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva, Praha, Aspi 2006

3.4 STATISTIKA - PŘÍČINY ROZVODŮ NA STRANĚ MUŽŮ A ŽEN

Z údajů Českého statistického úřadu, vyplývá, že za posledních 41 let se v České republice vyskytují některé stále a velmi silně a stabilně zastoupené příčiny rozvratu manželství, a to jak na straně mužů tak i na straně žen.

Dnes je početně nejzastoupenější příčinou rozvratu manželství na straně mužů i žen tzv. neshoda povah a zájmů, nebo-li rozdílnost povah. Tato příčina má již od roku 1963 postupnou stoupající tendenci.

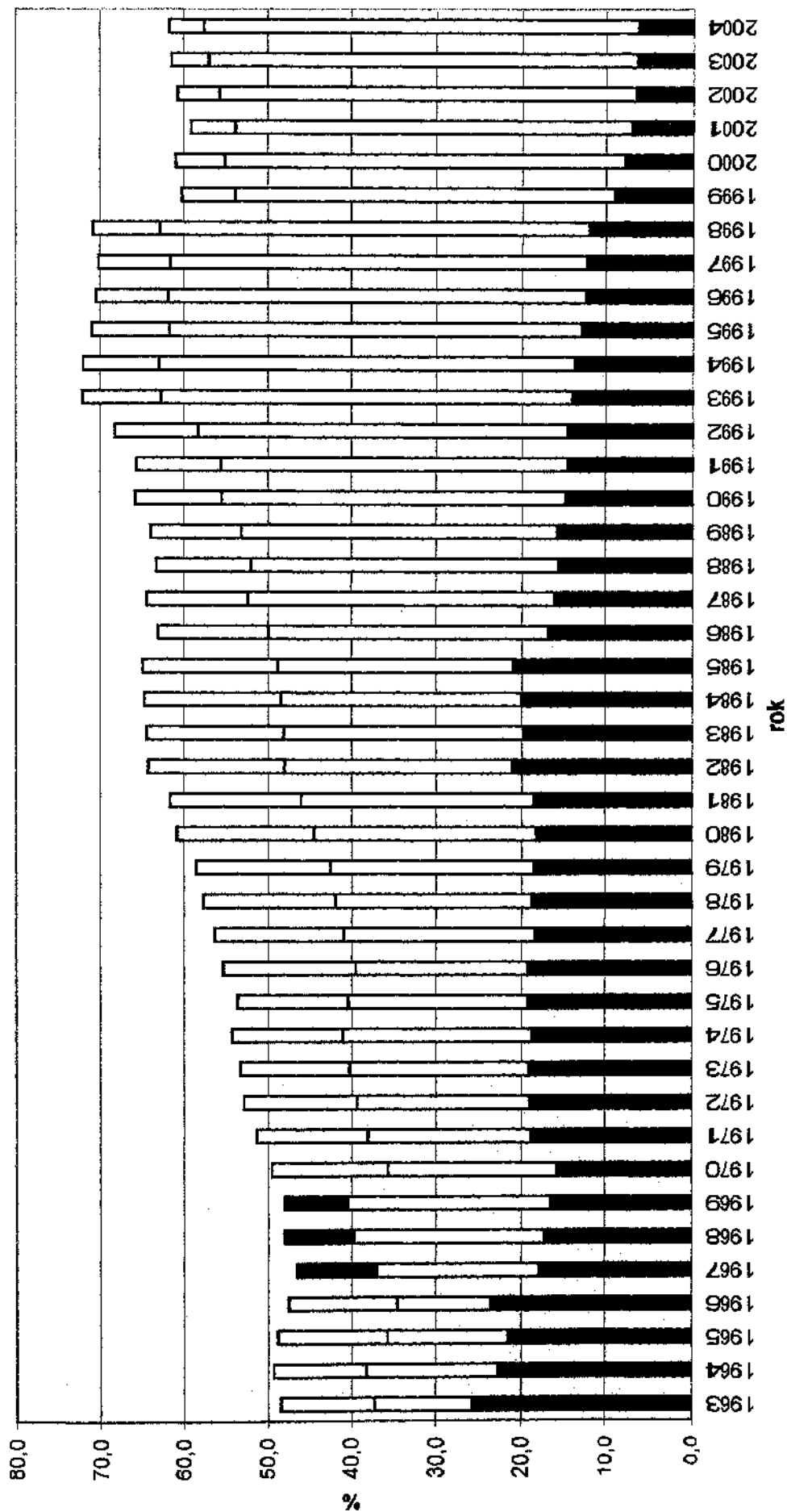
Druhou hlavní příčinou rozvratu manželských vztahů je na straně mužů i žen nevěra. Tato příčina má oproti předešlé příčině opačnou vývojovou tendenci, u obou pohlaví jako příčina rozvratu manželských vztahů postupně klesá.

Třetí místo v příčinách rozvratu manželských vztahů již nezaujímá příčina jediná. Přesto se dá říct, že určitou stabilitu vykazuje jako příčina rozvratu manželství na straně mužů problém alkoholismu s určitou výjimkou koncem 60. let (1967-1969), kdy patřilo třetí místo na straně mužů příčině Českým statistickým úřadem zvané jako sňatek po krátké známosti.

U žen se na třetí příčce vystřídalo během sledovaných 41 let příčin několik. V 60. a 90. letech ještě včetně roku 2001 zaujímal opět třetí pozici v příčinách rozvratu manželství problém sňatku po krátké známosti. V jiných letech se objevovaly na straně žen i důvody jako nezájem o rodinu, problém alkoholu a opilství, neshody v důsledku rozdílnosti povah manželů nebo opuštění společného soužití jedním z manželů.

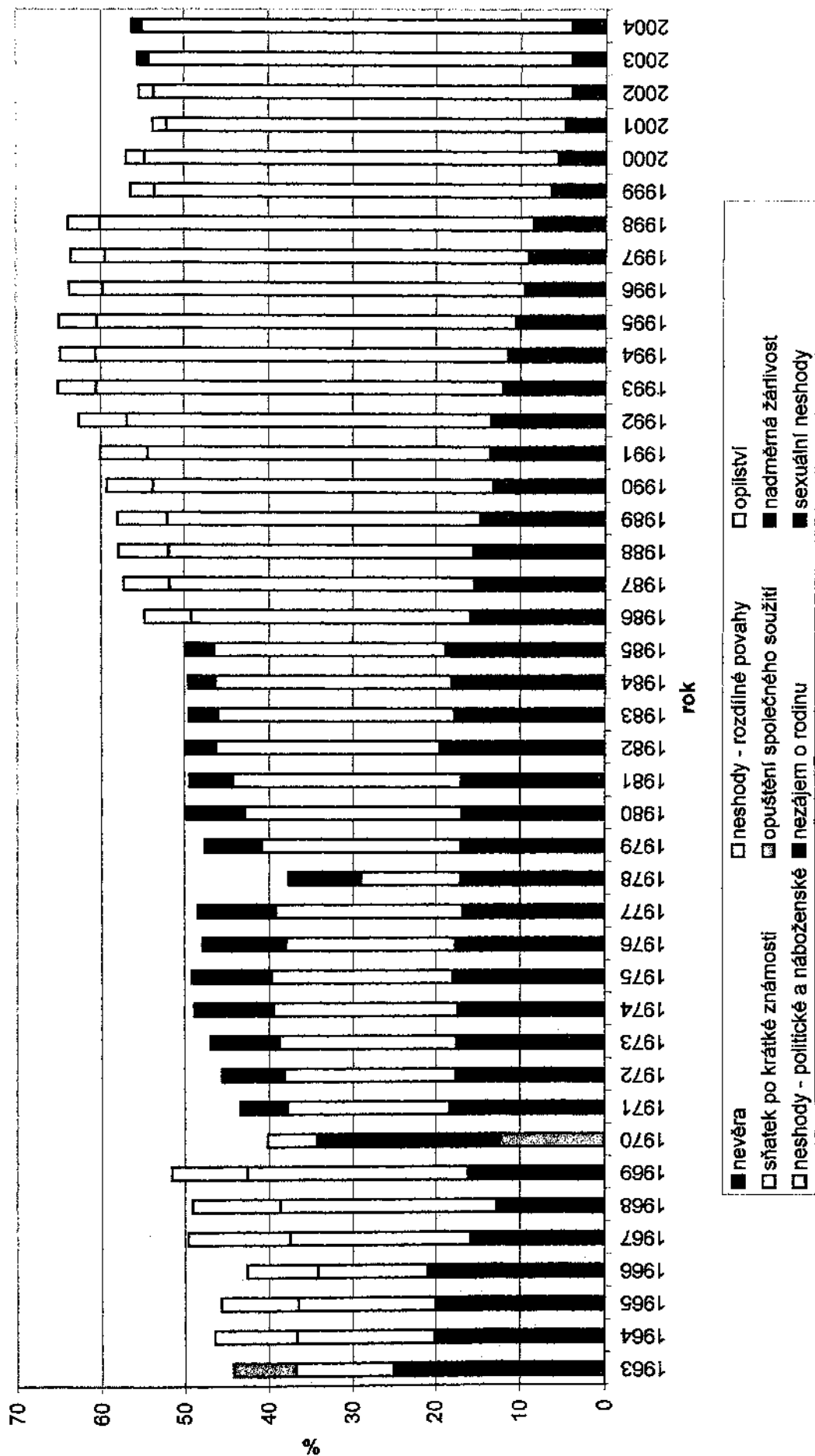
Na straně žen v roce 1970 určitá diskontinuita vývoje, neboť výlučně v tomto roce udává Český statistický úřad jako hlavní příčinu rozvratu manželských vztahů tzv. nadměrnou žárlivost. Druhé místo v tomto roce patřilo na straně žen příčině zvané opuštění společného soužití. Nevěra byla v tomto roce zařazena až na třetí místo. V ostatním letech již k obdobným výkyvům ani na straně mužů ani na straně žen podle údajů Českého statistického úřadu nedocházelo viz. následující dva grafy.

Tři nejčastější příčiny rozvodu na straně muže

■ nevěra □ rozdílné povahy □ opilství ■ šatek po krátké známosti

Tři nejčastější příčiny rozvodu na straně ženy

Pravděpodobnost, zda manželství skončí rozvodem, je podstatně ovlivněna dobou, jež v průběhu uplyne, než manželství skončí jiným možným způsobem, tedy úmrtím jednoho z manželů.

Lidé v tradiční společnosti se mohli méně rozvádět již proto, že při panující vysoké úmrtnosti bylo už po relativně krátké době více manželství ukončeno smrtí jednoho z manželů. Na tento důvod historicky nižší míry rozvodovosti poprvé poukázal anglický historik Lawrence Stone. Dnes *"má tedy pár pravděpodobně před sebou delší dobu soužití, než ji měl pár, který uzavíral sňatek v době dávno před rozvodovou revolucí..."*⁵³

Dalším předpokladem vyšší rozvodovosti je vyšší počet uzavíraných manželství. Ve společnostech, kde zůstává vysoký podíl celoživotně svobodných (a trvale ovdovělých), žije méně lidí v manželství a i rozvodovost je nižší. Je - li nižší míra sňatečnosti, klesá přirozeně i míra rozvodovosti.

*"V tradičních společnostech zůstávalo 12 až 20 % populace celoživotně neprovdaných. Když prudký růst životní úrovně odstranil bariéry, které lidem bez prostředků znemožňovaly sňatek a založení rodiny, stal se sňatek dostupným pro každého. V USA poklesl v 50. letech podíl celoživotně neprovdaných na 5 %, v Československu do manželství vstupovalo v 70. letech 95 % svobodných mužů a 97 % svobodných žen."*⁵⁴

*"Do procentuálního vyčtu těch, kteří zůstali celoživotně svobodní, je nutné započítat i homosexuály, mentálně retardované, těžce chronicky nemocné nebo fyzicky handicapované, čímž je zřejmé, že sňatečnost byla v té době velmi vysoká. Pod společenským tlakem se vdávaly a ženili i ty a ti, jimiž pro manželský život chyběly základní předpoklady."*⁵⁵ Jejich manželství se ovšem vesměs rozpadla.

⁵³ str. 178, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁵⁴ str. 180, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁵⁵ str. 180, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

Míra sňatečnosti a rozvodovosti je podstatně ovlivněna i sociálním kontextem. Klesne - li podíl neprovdaných ve společnosti pod určitou mez, ztrácejí se z ní i přirozené prostory pro život neprovdaných. *"Společnost přestane neprovdaným nabízet životní dráhy alternativní k rodinné životní dráze jako např. kláštery pro ženy i pro muže, kluby, vojenská kariéra pro muže, kariéra hospodyně a chůvy pro ženy."*⁵⁶

Moderní stát v propopulační politice může stěžovat volbu celoživotní neprovdanosti i vysokým zdaněním svobodných a bezdětných a tlačit tak na zvyšování sňatečnosti. Komunistický režim v Československu používal k tomuto tlaku i bytovou politiku: lidé, kteří nežili v manželství, neměli na získání bytu prakticky nárok. Na druhé straně, *"sociální politika, která daňově i jinak podporuje neprovdané matky, zvýhodňuje strategii na nesezdané soužití. Je - li ve společnosti větší podíl neprovdaných, zmenšuje to riziko osamělosti po rozvodu a ulehčuje ho, zejména je - li životní standart společnosti dost vysoký, aby osamělost neznamenal hmotnou tíseň ani v případě závislých dětí"*.⁵⁷

Při vysoké pravděpodobnosti a snadnosti rozvodu ale také přestává být manželství jistotou a vytrácí se důvod k jeho uzavření.

Příčiny růstu rozvodovosti představující komplexní a nejednoznačný fenomén, který je nedílnou součástí společenského vývoje naší civilizace. Rodina je instituce, která se mění velice pomalu, a to z důvodu přirozené povahy pomalé výměny generací. Základní urychlení generačního vývoje přinesla teprve průmyslová revoluce. **William Goode** v knize *Světové změny v rodinných vzorcích* (World Changes in Family Patterns - 1993) vycházející z historika **Stona** - 1997 připomíná, že *"setrvačnost pohanských a římských praktik snadného zrušení manželství, zapuzení ženy, konkubinátů a příležitostné polygamie trvalo stejně dlouho: až Koncil tridentský v roce 1563 pevně a legálně závazně prohlásil manželství za svátost a přísnou monogamii za povinnost. To vedlo ke stavu, pro který Goode užívá termín "systém stabilizované vysoké rozvodovosti"*.⁵⁸

⁵⁶ str. 180, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁵⁷ str. 180, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁵⁸ str. 182, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

Po několika staletích se dnes naše civilizace opět vrací ke starým snubním poměrům na rozdíl od jiných civilizací jako např. japonské či čínské civilizace, které ve stavu stabilizované vysoké rozvodovosti žijí bez přerušení.

V naší civilizaci nezrušitelnost manželského svazku podporovala významně kanonická doktrína. Prostřednictvím institutu nezrušitelnosti manželství odpovídala na otázku, jak udržet rodinný majetek v situaci, kdy rodina byla základní ekonomickou jednotkou a vysoká úmrtnost už tak ohrožovala kontinuitu držby a správy majetku, a snižovala tedy pocit odpovědnosti k vlastnictví. Tato doktrína ztrácela svůj význam a moc zejména tím, že *"stále více a více lidí získávalo své příjmy z placených zaměstnání a těžiště ekonomického života opustilo rodinu. Zeslábl vliv rodičů na manželství jejich dětí se ztrátou ekonomické moci ztratili rodiče i moc zabránit jim v rozvodu. Generace prarodičů má přirozeně větší zájem na stabilitě manželství svých dětí, protože je už zcela orientována na blaho svých vnoučat a na udržení rodiny a jejího majetku do vzdálenější budoucnosti, než do jaké se dívá mladý manželský pár"*.⁵⁹

Druhým významným mezníkem rozvodové revoluce jsou 60. léta dvacátého století, kdy se urychlila dynamika růstu rozvodů proto, že *"změny v povaze průmyslové výroby potřebují pohyblivého zaměstnance, který cestuje anebo se stěhuje podle změn zájmů své firmy (Beck 1996) a také proto, že se změnou podstaty dědictví z ekonomického na kulturní kapitál (Flandrin 1976) zanikl vliv rodičů na manželství úplně"*.⁶⁰

⁵⁹ str. 182, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁶⁰ str. 182, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

3.5 VYBRANÉ SUBJEKTIVNÍ PŘÍČINY ROZVRATU MANŽELSTVÍ Z HLEDISKA SOCIOLOGIE

3.5.1 Neshoda povah a zájmů

Neshoda povah a zájmů bývá jednou z nejčastějších příčin rozvratu manželských vztahů. Při rozvodu je manželé uplatňována nejen u krátkodobých manželství, ale i u manželství dlouhodobých. Je třeba vzít v úvahu fakt, že rozdílné jsou povahy dvou lidí vždy, i když jsou si podobní. Pokud by byla chápána rozdílnost povah a zájmů sama o sobě jako příčina rozvratu, pak by se snad muselo rozvést každé manželství.

Při uplatňování této příčiny rozvratu obvykle předchází kratší známost partnerů před uzavřením manželství. Účastníci se v krátké době řádně nepoznají, nepoznají tedy svoje povahy a zájmy, a uzavřou manželství. Často tomu velmi napomůže otěhotnění partnerky, které uzavření manželství uspiší. V té době se účastníci soustředí především na očekávání nezletilého dítěte a na sňatek. Přitom opomíjejí, že se řádně nepoznali a manželství přesto uzavírají. Pokud se mezi nimi v tomto období vyskytnou menší rozpory v důsledku neshody povah a zájmů, pak jsou většinou účastníky a jejich rodinami zatlačovány do pozadí a do popředí se dostává práce, těhotenství partnerky, radostné očekávání narození dítěte a přípravy na svatbu.

Neshoda povah a zájmů se mezi účastníky začíná projevovat až po narození nezletilého dítěte. Právě s realitou života, s realitou vedení společné domácnosti a s péčí o nezletilé dítě docházejí manželé k závěru, že se nemají čas věnovat svým zálibám a koníčkům a pokud mají rozdílné povahy a nedokáží se přizpůsobit jeden druhému, nastane rozpor. Ten se může prohlubovat a vést ke krizi, pokud oba nedokáží přiměřeně a tolerantně své povahy a zájmy usměrnit natolik, aby vedle sebe mohli spokojeně žít.

Mnohdy se stává, že právě takovéto rozpory se manželé snaží vyřešit dalším očekáváním nezletilého dítěte. Vztahy mezi manželé se sice na jistou dobu zpravidla zklidní, ale pokud zde již neshoda povah a zájmů existuje, pak se určitě, dříve či později, opět projeví.

Neshoda povah a zájmů se projevuje především u kratších manželských vztahů. Mnohdy ovšem bývá uváděna i u dlouhotrvajících manželství. Zde však musíme brát v úvahu, že takováto neshoda povah a zájmů nemůže být tak významná, neboť by manželé v takovém svazku nemohli při dlouhotrvajících rozepřích vydržet a podali by žalobu o rozvod manželství již dříve. Obvykle bývá tato uváděná příčina rozvratu dlouhotrvajících manželských vztahů spojena i s další příčinou, např. nevěrou.

Neshoda povah a zájmů s sebou přináší obvykle stupňující se hádky, při kterých již manželé často neznají hranic a začnou vůči sobě navzájem užívat hrubé slovní výrazy a vzájemné fyzické napadání. Manželství se pak ocitne v krizi, která nepochybně vede až k rozvodu. V opačném případě spolu manželé přestanou mluvit a komunikovat a situace tak vede opět ke krizi manželství a následně k rozvodu.

Především by se tedy měli oba partneři před uzavřením manželství lépe poznat, tedy poznat své povahy a zájmy. Pokud již před uzavřením manželství mezi nimi vznikají právě v tomto směru výrazné neshody, měli by si oba uvědomit, že právě společným soužitím by mohlo dojít k jejich prohloubení a je jen a jen na nich, zda manželství uzavřou či nikoliv.

3.5.2 Nevěra

3.5.2.1 Historie nevěry

V naší kultuře je monogamie, tj. trvalé soužití dvou osob opačného pohlaví, od starověku morálně i právně schválenou formou manželství. Dokonce i v zemích, kde existuje polygamie, žije téměř polovina populace v párovém vztahu. Přesto nelze tvrdit, že člověk je ve skutečnosti tvor monogamní. Již počínaje Bibli existují zápisy o nevěře neboli cizoložství a o jejich trestání.

V biblických dobách byli muži za promiskuitu kritizováni svými odpůrci. To ovšem v případě, že ženy, s nimiž měl muž intimní poměr, byly tzv. „jejich“ majetkem nebo nepatřily „nikomu“. Pokud muž svedl něčí zákonnou manželku, pak mohli být oba potrestáni smrtí. Ve Starém Řecku mohla být nevěrná žena rovněž trestána smrtí.

Ve starověkém Římě byl původně trest za nevěru ženy ponechán na vůli rodinného soudu. Manžel mohl milence své ženy zabít, pokud jej přistihl při činu. Otec ženy tak mohl učinit rovněž, ale musel pak zabít i svoji dceru. Lex Julia (r. 18 př. Kr.) ukládala manželovi pod trestem za kuplířství povinnost vznést proti cizoložníkům veřejnou obžalobu. Pokud manžel svoji nevěrnou ženu „propustil“, tj. rozvedl se s ní, mohli veřejnou obžalobu vznést příbuzní. Nevěra byla kvalifikovaným důvodem k rozvodu, vyhnání a ztrátě části osobního majetku ženy. Za císaře Konstantina (r. 306-337 po Kr.) se cizoložství trestalo smrtí stětím, za Justiniána (r. 527-565 po Kr.) doživotním uzavřením ženy v klášteře s tím, že si ji měl manžel právo do dvou let vyžádat zpět. Byly doby, kdy manžel nevěrné ženy mohl naložit s milencem dle libosti např. zmrzačit mu nos, pohlaví, nebo ho dokonce i zabít.

V dobách starověku, ale i středověku byly z dnešního pohledu za nevěru více trestány ženy než muži. Důvod byl majetkový. Posláním manželství totiž bylo zajištění kontinuity rodu z důvodu předání rodového majetku právoplatným tj. biologickým potomkům. Takže „*sankce za porušení manželské věrnosti neexistovaly v duchu prosazování monogamie, ale proti majetkové trestné činnosti*“.⁶¹

Teprve křesťanství zavázalo oba manžele ke stejné věrnosti. Kanonické (církvní) právo trestá i nevěrného manžela, který měl intimní poměr se svobodnou ženou. Již v raném středověku byl však trestně stíhán jen ten cizoložník, kterého jeho manželský partner zažaloval. Z úřední moci bylo tehdy cizoložství stíháno pouze v případě obecného pohoršení. V 18. století došlo ve všech právních úpravách k odstranění beztrestnosti zabíjení cizoložníků. Stále se však v praxi zachovávalo přísnější hodnocení cizoložství ženy. Dokonce ani dnes nemůžeme zcela jasně tvrdit, že lidé vnímají a odsuzují nevěru muže stejně jako nevěru ženy. Dodnes je o něco více kritizována nevěra ženy než nevěra muže, a to i bez ohledu na zrovnoprávnění mužů a žen ze zákona, resp. z práva ústavního (Listiny základních práv a svobod, z. č. 2/1993 Sb.), a vůbec s ohledem na vývoj společnosti a morálky.

⁶¹ str. 39, *Capponi V., Novák T.: Sám sobě manželským poradcem*, Grada Publishing, 1995

3.5.2.2 Definice nevěry

Nevěra je v současné době definována jako „*milostný poměr s mimomanželským partnerem v době trvání manželství, popř. stejný poměr s jinou osobou, než je ta, které jsme učinili, ať již vyřčený nebo nepsaný poměr a „mezi řádky“ se rozumící slib věrnosti*“⁶²

Pojem „nevěra“ je pojem novodobý, přestože jednání odpovídající tomuto termínu existuje mezi lidmi pravděpodobně od počátku jejich existence. Např. Ottův slovník naučný neuváděl pojem „nevěra“ ani ve svých doplňcích z roku 1936. Oproti tomu rozsáhle popisuje pojem „cizoložství“. Definuje ho jako „*mimomanželské souložení jednoho z manželů nebo takové souložení s jedním z manželů, je-li jeden ze souložníků manželem, jest cizoložství jednoduché, jinak jest dvojnásobné*“.⁶³

Ottův slovník naučný není jediným slovníkem nebo jediné dílo tehdejší doby, které nevěru resp. cizoložství definovalo. Pojem nevěry je vysvětlován např. i v Masarykově slovníku naučném z roku 1931, dále v knize s názvem „Třináctero krás ženy“ z roku 1922, kterou napsal A. Debay. Ten přirovnával nevěru ve svém díle zejména ke křivé přísaze. Dále je nevěra popsána např. ve Vášově a Trávníčkové „Příručním slovníku jazyka českého“ z roku 1938 nebo ve „Velkém všeobecném dopisovateli a domácím sekretáři“ z roku 1937 od F. Zilicha.

Pojem „nevěra“ není termín právnícký. Sama o sobě není ani důvodem rozvodu, neboť zákon o rodině výslovně jako důvod rozvodu manželství v ustanovení § 24 ZOR uznává výlučně existenci hluboce a trvale rozvráceného manželství, u kterého nelze očekávat obnovení manželského soužití. Důvodem k rozvodu je tedy kvalifikovaný rozvrat manželství, k němuž může, ale také nemusí v důsledku nevěry dojít. Existuje řada manželství, které podobnou krizí manželských vztahů v důsledku nevěry prošli, ale přesto ji dokázali zdárně překonat a manželství jim funguje i nadále.

⁶² str. 47, *Capponi V. – Novák T.: Sám sobě manželským poradcem*, Grada Publishing, 1995

⁶³ str. 44, *Capponi V. – Novák T.: Sám sobě manželským poradcem*, Grada Publishing, 1995

3.5.2.3 Typologie nevěry

Existuje mnoho možností, jak jednotlivé nevěry třídit. Pro orientaci je doporučováno odlišovat přinejmenším tři typy:

- 1) Odskok, což je jednorázová, obvykle náhodná nevěra bez citového vztahu mezi partnery. V tomto případě jde o tzv. využití nebo podlehnutí příležitosti bez citového doprovodu.
- 2) Dobrodružství, při kterém je hlavním důvodem nevěry touha po novém sexuálním zážitku pro zpestření života. Mimo ryze sexuální motivy již může tento typ nevěry obsahovat i citovou vazbu na partnera. Citová stránka zde ovšem nehraje hlavní roli. Tento typ nevěry může mít i charakter drogy.
- 3) Vztah, u kterého se již jedná o dlouhodobý poměr procházející určitými vývojovými fázemi, které by bylo možné přirovnat k jednotlivým fázím vývoje manželství. Jde tedy o vztah, který je založen na relativně pevných citových vazbách.⁶⁴

3.5.2.4 Motivy nevěry

„Důvodů, proč dochází mezi manžely k nevěře, je celá řada. Např. Petr Šmolka, český matřimoniolog, publikoval rozsáhlý přehled motivů nevěry, které označil jako např. nevěru reakční, prestižní, loveckou, terapeutickou (člověk se chce nevěrou vyléčit), sadistickou (ať se pro mě někdo trápí), proutkařskou, horolezeckou (chuť riskovat), tržní, studijní atd. I přes rozsáhlost jeho celkového výčtu motivů nevěry nelze považovat jeho výčet za úplný. V jeho výčtu např. chybějí takové typy nevěry, které by bylo možné pojmenovat jako nevěry z nudy např. z dlouhých večerů na sportovním soustředění nebo na školeních, nevěry lázeňské a další.“⁶⁵

⁶⁴ str. 47, Capponi V. – Novák T.: Sám sobě manželským poradcem, Grada Publishing, 1995

⁶⁵ str. 49, Capponi V. – Novák T.: Sám sobě manželským poradcem, Grada Publishing, 1995

3.5.2.5 Příznaky nevěry

Většina nevěr bývá často prozrazena přiznáním jednoho z partnerů. Na druhé straně existují další hlavní nebo podružné příznaky nevěry, které mohou být vodítkem pro její odhalení. Za takovéto příznaky lze považovat např. přistižení in flagranti, graviditu manželky, přestože je její otěhotnění s manželem nebo umělé oplodnění je vyloučeno. Dalšími důkazy nevěry mohou být materiální důkazy např. dopisy, SMS nebo různá stigmata, dále pohlavní choroby pokud je vyloučena nákaza manželským partnerem. Za příznak nevěry by bylo možné považovat i náhlou změnu sexuální apetence, a to obvykle její snížení často až k nule. Objevují se i náhlé změny chování, změna životního stylu, nápadná péče o vzhled a zevnějšek, změna angažovanosti v domácnosti. Může se vyskytovat i neúměrná konzumace alkoholu. U nevěrného manžela, bez ohledu zda se jedná o muže či ženu, dochází často i k nápadnému a objektivně nezdůvodnitelnému nárůstu služebních povinností. Objevují se také změny v trávení volného času. Lze tedy konstatovat, že příznakem nevěry může být téměř cokoliv.

3.5.2.6 Reakce při ohrožení nevěrou

Provinilý partner bývá druhým z manželů potrestán za svoji nevěru výčitkami a ve velké většině případů i odmítáním sexu. Může se stát, že podvedený manžel žádá mimo jiné jako trest i provedení testu HIV positivity. Podvedený manžel může reagovat na skutečnost, že ho druhý manžel podvedl i oplácením nevěry. Jde o tzv. rychlou pomstu nevěrou. Tehdy pravděpodobně spoléhá podvedený manžel na to, že tuto skutečnost bude jeho protějšek vnímat a nést stejně špatně jako ji nesl on, a proto svůj mimomanželský vztah rychle ukončí.

Často dochází i k tomu, že jsou do „trestání nevěry“ zapojeny podvedeným manželem i děti. Ty se tak stávají nástrojem v ruce podváděného manžela. Ten si ovšem při svém počínání neuvědomuje, jaký dopad na psychiku dětí jeho jednání nese. Na zdravém psychickém rozvoji dítěte se podepisuje celé okolí, zejména právě chování jejich rodičů, kteří se stávají přirozenými vzory pro jejich budoucí život, včetně jejich budoucího rodinného života. Tito lidé si neuvědomují, že „zapuzení a hanobení druhého

rodiče, vede u dítěte k vážnějším poruchám sebehodnocení. Dříve nebo později se dítě dozví, že polovina jeho „krve“ (genetické výbavy) je ze „závadné“ osoby“.⁶⁶ Proto je nutné pro dobro dítěte, aby se oba manželé takových způsobů jednání ubránili, aby nejednali sobecky jen ve svůj vlastní prospěch, ale aby měli na paměti blaho svého dítěte, ať už je to jakkoli těžké.

Jiný okruh osob zastává v dané situaci dominantní rázný přístup, při kterém je nevěra druhému manželovi rázně zakázána. V těchto případech podvedený manžel se svým protějškem o ukončení nevěry nediskutuje. Ale i přes tento jednoznačný a rázný postup se i v těchto případech projevuje výše zmíněný „postoj viny a trestu“ podváděného manžela. V těchto případech se ovšem situace řeší např. zákazem pobytu v místech, kde se mimomanželský stav odehrával, popř. s tím související požadavek změny zaměstnání. Podvedený manžel vůbec nepřipouští jakékoliv jiné řešení, než ukončení mimomanželského vztahu.

Ačkoliv jsou reakce na zjištění nevěry podvedeným manželem v praxi jakékoliv, jisté řešení situace pro překonání manželské krize teorie podvedenému manželovi nabízí. Podle ní musí podváděná osoba tzv. „zvládnout sebe sama, vyčkat a nerozbít ty sféry soužití, které doposud mezi manžely fungují. O nevěře by neměl s nevěrným manželem debatovat. V žádném případě by se podle teorie neměl snížit ke konferenci ve třech, tedy s milencem či milenkou. Stejně tak by neměl žádat po nevěrném manželovi omluvy, sliby ani přísahy. Taktéž se nevyplácí nevěru vyčítat“.⁶⁷ V zásadě by se tedy měl podváděný manžel chovat nezávisle. Měl by dát druhému určitý čas na rozmyšlenou, zda mimomanželský vztah ukončí a nebo ne. Pokud by se tak ovšem nestalo, tak nebude ve vztahu dále setrvávat a trpět.

I přes tyto uvedené teoretické rady nelze tvrdit, že ten kdo je zcela splní, ten manželskou krizi způsobenou nevěrou překoná a manželství vydrží. Jedná se o záležitost zcela individuální, neboť každý z nás je individuální (nesrovnatelnou) osobností a každý manželský vztah se od kteréhokoliv jiného odlišuje. Proto i prostředky k jeho šťastnému zachování se případ od případu liší. Na druhé straně je možné zdůraznit, že „čím déle

⁶⁶ str. 78, *Capponi V. – Novák T.: Sám sobě manželským poradcem*, Grada Publishing, 1995.

⁶⁷ str. 81, *Capponi V. – Novák T.: Sám sobě manželským poradcem*, Grada Publishing, 1995

trvá relativně uspokojivé manželství a čím kratší je období mimomanželského vztahu, tím je větší šance na stabilizaci manželského soužití ohroženého nevěrou“.⁶⁸

3.5.3 Žárlivost

Žárlivost bývá definována jako „zvláštní forma úzkosti, vznikající z obav před ztrátou lásky partnera, který by mohl své city přenést na jinou osobu“.⁶⁹ Tento problém patří mezi jednu z hlavních příčin, která přivádí manžele do manželských poraden.

Stejně jako bylo možné rozdělit nevěru na jednotlivé druhy, je možné tak učinit i u problému žárlivosti. Je možné ji dělit na dva základní druhy:

- 1) velké žárlení, které je spíše charakteristické pro muže a
- 2) skryté žárlení, nenápadné, které se častěji vyskytuje spíše u žen. Tento typ žárlivosti je spojen se snahou muže kontrolovat. Ženy tohoto typu se těžko smiřují s určitou změnou zaběhnutých způsobů života v rodině. Těžce akceptují i manželův úspěch např. v profesním životě, při podnikání, zejména pokud jde o činnosti, které s sebou přinášejí častější mužovu nepřítomnost doma, nové kontakty, nepřehledný rozvrh dne, nebo dopisy, které nemá a nemůže mít manželka pod svojí kontrolou.

3.5.3.1 Příčiny žárlivosti

Mezi příčiny žárlivosti se kromě dědičnosti a bezprostředního podnětu řadí i pocity méněcennosti, vztahy rivality, touha vlastnit a ovládat nebo dokonce potlačená chuť k nevěře. Dále bychom sem mohli zařadit ale i další příčiny, které mají svůj původ zejména v psychickém potenciálu člověka.

⁶⁸ str. 83, *Capponi V. – Novák T.*: Sám sobě manželským poradcem, Grada Publishing, 1995

⁶⁹ str. 49, *Pávek F. – Houšková M.*: Manželské otázky, Horizont, 1979

V nepatrném množství není žárlivost nejen v manželských, ale vůbec partnerských vztazích na škodu. Na druhé straně se může žárlivost stát i hlavním problémem manželského vztahu. Jedná se tzv. *patologickou žárlivostí*, při které se žárlivec, a je jedno, zda je jím muž nebo žena, stále zabývá svými obavami a nedá si rozumně vymluvit své přesvědčení, že nemá důvod na druhého manžela oprávněně žárlit. Tyto osoby reagují zcela nepřiměřeně. V důsledku toho se pak stává, že svým chováním nutí svůj protějšek k tomu, z čeho mají největší strach, tedy k nevěře. Patologickou žárlivostí u těchto jedinců vyvolá jakýkoliv podnět jednání druhého manžela. Patologický žárlivec je nevyvratitelně přesvědčen o své pravdě a svůj názor nezmění ani po dlouhých diskusích na toto téma.

Někteří autoři tvrdí, že ohrožení patologickou žárlivostí jsou především muži, kteří sami bývali v minulosti dlouhodobě nevěrní. Ovšem není to podmínkou. Partnerky takto postižených mužů bývají obvykle donuceny k rozvodu manželství. Stává se tak tedy nikoli z toho důvodu, že by partnerům vadilo jejich jednání v době minulé, v době kdy se ještě vůbec nebo dostatečně neznali. Rozvrat je v těchto případech naopak zapříčiněn tím, co by se teprve stát mohlo, a to i bez ohledu na to, zda jsou obavy opodstatněné či nikoliv.

3.5.4 Alkoholismus

Alkoholismus je považován za nejstarší typ narkomanie. Vzhledem ke statistickému vývoji příčin rozvratu manželských vztahů se neustále, alespoň za posledních více než čtyřicet let, pohybuje na jednom z předních míst. V dnešní době již nemůžeme tvrdit, že je problém alkoholismu výlučnou doménou mužů. Vzhledem ke společenskému vývoji, k uvolňování morálky a zejména změnám postavení žen, získávají kladný vztah k alkoholu i ženy. Stejně jako již dnes nelze alkoholismus ztotožňovat pouze s jedním pohlavím, nelze jej ztotožňovat ani s jednou sociální vrstvou či skupinou. Pokud bychom tedy tento problém měli shrnout, je to problém celé společnosti a může být problémem každého z nás. Každý z nás jsme jiný, a proto i důvody, které nás vedou k alkoholu, jsou u každého z nás jiné. Ovšem přesto existují

motiv, které se pro alkoholiky jako takové od starověku nezměnily. Mezi tyto nejtypičtější příčiny alkoholismu patří zejména tzv. neuhasitelná žízeň, špatný příklad, ztráta perspektiv atd. Hlavním a společným důvodem je, alespoň podle teoretiků, chybná hodnotová orientace jedince.

Pokud pojmáme alkoholismus jako problém celé společnosti, který s sebou přináší vážné důsledky nejen pro alkoholika samotného, pro jeho nejbližší okolí, ale i pro společnost jako takovou. Nejbližším okolím, na které má alkoholismus přímý dopad bývá jeho rodina, tedy manžel či manželka, děti, popř. další bližší či vzdálenější příbuzní. Do této skupiny bychom ovšem mohli zařadit i další osoby, které mají na alkoholika jiné vazby např. pracovní. I je jeho jednání ovlivní. Změní se nejen mezilidské vztahy, ale zpravidla i produktivita práce.

3.5.4.1 Alkohol jako častá příčina rozvratu manželství

Při rozvratu manželství způsobené požíváním alkoholu jedním z manželů je zajímavé zjistit, zda ten z manželů, který alkohol požívá, ho začal požívat ve větší míře až za trvání manželství, či již před jeho uzavřením.

Jestliže nastávající manžel požívá alkohol ve větší míře již před uzavřením manželství, lze předpokládat, že se svým návykem bude pokračovat i po uzavření manželství. Pokud se druhý z partnerů domnívá, že uzavřením manželství dojde ke změně, pak velice často bývá zklamán a dříve nebo později řeší rozpor rozvodem. Oddací list není překážkou pro pokračování v požívání alkoholu i za trvání manželství.

Je k zamyšlení opak, proč ten z manželů, který před uzavřením manželství ve větší míře alkohol nepožíval, začne alkohol požívat až v průběhu manželství. Obvykle počátku předchází jiná závažnější příčina rozvratu manželských vztahů, kterou takovýto manžel řeší nadměrným požíváním alkoholu (např. žena je nevěrná a muž to řeší alkoholem).

Lidé v alkoholismu bývají agresivnější. Dochází často ke slovním potyčkám i k fyzickému napadání. Když opilý manžel vystřízliví, často přichází na řadu omluvy a hlavně sliby nápravy. Obvykle zprvu druhý manžel slibům uvěří, ale dříve či později

vzhledem k opakování se situací věřit slibům přestane a obrátí se na soud s podáním žaloby o rozvod.

S požíváním alkoholu v rodině bývá spojena i finanční otázka rodiny. V rodinách se slabším sociálním zázemím je finanční otázka prioritou. Pokud jeden z manželů odčerpává z rodinného rozpočtu větší množství finančních prostředků na alkohol, může tím způsobit rozvrat a následně i rozvod manželství.

Požívání alkoholu v rodině ohrožuje především zdravý rozvoj dětí, které v rodině vyrůstají a zároveň i jejich přirozenou úctu k druhému rodiči. Děti vyrůstající v takovýchto rodinách si často následky přinášejí s sebou do svých budoucích manželství a partnerských vztahů.

Potomci alkoholiků jsou alkoholismem ohroženi častěji než potomci nealkoholiků. Děti pocházející z takových rodin často řeší situaci ve svých partnerských či manželských svazcích ukvapeně a nepřiměřeně. I když se alkoholismus nedědí, vede k němu děti z takového prostředí špatný příklad některého z rodičů, nedostatečná výchova a celkově rozvrácené rodinné vztahy.

Lze proto říci, že by si žádný z manželů, který má opravdový zájem o pevné a trvalé manželství, neměl podceňovat problém požívání alkoholu.

3.5.5 Zásahy třetích osob

Tato problematika se týká především mladých manželů, a to nejen délkou manželství, ale především věkem. Třetími osobami, které mohou manželství nejen ovlivňovat, ale dokonce způsobit kvalifikovaný rozvrat manželství, v jehož důsledku může dojít až k rozvodu manželství, jsou nejen rodiče a další příbuzní, ale i přátelé obou manželů, přítel či přítelkyně pouze jednoho z nich. Dalšími třetími osobami, které mohou negativně ovlivnit manželské soužití jsou děti manželů z předchozích manželství. V tento moment vzniká pro manželství nebezpečí, pokud mají manželé konflikty s dětmi z předchozího manželství svých partnerů, popřípadě pokud dochází ke konfliktům mezi dětmi z předchozích manželství obou partnerů mezi sebou a následně nevěli mezi manžely. Výjimečně může docházet i k negativnímu ovlivňování dětí partnerem manžela z prvního manželství, uplatňované při styku s dítětem.

3.5.5.1 Vztahy s širší rodinou

Do kontaktu s širší rodinou se dostává každé manželství. Pod pojmem „širší rodina“ je třeba zařadit rodiče, sourozence, prarodiče, tety, strýce, bratrance, sestřenice atd., obecně řečeno příbuzní.

I přes tyto vývojové změny v rodině má každý z nás přirozeně ke svým příbuzným určitý vztah. Ten se ovšem v důsledku uzavření manželství a založení rodiny mění. Dochází totiž k postupnému odpoutání se od původního vztahu. Tento přirozený posun ovšem neznamená, že původní vztahy s příbuznými zcela zaniknou nebo je budeme opomíjet.

3.5.5.2 Bydlení s rodiči

Bydlení s rodiči a z toho vyplývající vztahy mívají důležitý a někdy dokonce stěžejní význam v celkovém manželském soužití. V tomto smyslu je ovšem důležité rozlišovat, zda manželé bydlí s rodiči dobrovolně, pak by z hlediska teorie nemělo k vážnějším konfliktům v soužití s rodiči docházet, nebo nedobrovolně, z nutnosti. V tomto případě je pravděpodobně nejčastějším důvodem společného bydlení důvod ekonomický. Mladí manželé nemají dostatek finančních prostředků, aby si mohli zařídit vlastní bydlení.

Kritériem pro klidné soužití mezi generacemi a mezi manžely navzájem je i rozlišení, zda jde o společné soužití dočasné nebo trvalé. „*Dočasné bydlení s sebou přináší také méně konfliktů, neboť s vidinou vlastního bydlení jsou manželé ochotni leccos vydržet a jsou dokonce ochotni ke kompromisům.*“⁷⁰

Další otázkou bývá, zda bydlet u rodičů manželky nebo manžela. Podle vědeckých studií zabývajících se rodinným soužitím lze dojít k názoru, že méně konfliktní bývá bydlení u manželčiny rodičů. Pro toto tvrzení existuje celá řada důvodů. Mezi ty hlavní se počítá např. rozdílnost k přístupu k domácím pracím v obou rodinách (rodina

⁷⁰ str. 283, Cibulec J.: Manželské praktikum, Avicenum, 1984

manžela i manželky), „citlivost“ na chování snachy vůči tchýni, zvláště v otázkách výchovy dětí, vaření, oblékání apod.

Věkový rozdíl mezi generacemi se promítá v celkovém způsobu života. Velmi významný důvod je i ten, že se „*při společném bydlení s rodiči objevují ve společné domácnosti dvě „cizí“ ženy, z nichž chce každá z nich dokazovat svoji nepostradatelnost, důležitost, větší zručnost apod. Obě tak přímo či nepřímo soupeří o přízeň mužské části rodiny*“.⁷¹

Společné bydlení s rodiči je ovlivňováno i celou řadou dalších situačních činitelů, mezi které patří např. i úroveň vztahů mezi rodiči navzájem, zda se jedná o harmonický vztah či nikoliv, velikost bytu ve kterém společně všichni bydlí, a jeho celkové vybavení.

I přes veškeré obavy odborníků, kteří ze společného bydlení mladých manželů s rodiči spíše zrazují, přináší tato situace na druhé straně pro obě generace určité výhody. Ty spočívají především v tom, že mladí manželé bydlí levněji popř. dokonce nějaký čas zdarma. Druhá výhoda se objeví, když se mladým manželům narodí nezletilé dítě. Tehdy bývá zvykem, že se rodiče zapojují do péče o dítě, čímž mladým manželům v jejich každodenních povinnostech ulevují. Starší generace po narození vnoučete zpravidla „ožívá“ a získává nový smysl života.

3.5.5.3 Komunikace s příbuznými

I na komunikaci manželů s rodiči a dalšími příbuznými může být závislé správné fungování manželství a rodiny. Nejde samozřejmě jen o komunikaci s rodiči, u kterých manželé bydlí nebo bydleli, ale také s rodiči partnera, u kterých mladý manželský pár nebydlel. Negativní dopad na komunikaci mívají zejména zásahy třetích osob při řešení krizových situací v mladém manželství. Při těchto zásazích se třetí osoby zejména snaží mladým manželům při řešení krizové situace poradit a pomoci. Výsledek jejich snah

⁷¹ str. 68, Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva, C.H.Beck, 1999

bývá ovšem zpravidla opačný. Manželé o pomoc třetích osob nestojí a naopak ji chápou jako vměšování do jejich soukromých záležitostí.

Problémem komunikace je i problém vztahů v *oblasti výchovy a péče o dítě*. Dá se říci, že čím více se třetí osoby podílejí na výchově a péči o dítě, tím více oslabují citovou vazbu dítěte na jeho skutečné rodiče, narušují výchovný proces a někdy i odcizují děti od vlastních rodičů. I toto se stává předmětem sporu nejen mezi manžely a rodiči, ale mezi manžely navzájem a může vyvrcholit rozvratem manželství, který je základním předpokladem rozvodu.

3.6 ČINITELE OVLIVŇUJÍCÍ ROZVODOVOST A JEJÍ PŘEDPOKLADY

a) zaměstnanost žen: Zaměstnanost žen ovlivnila nejen sféru veřejnou, ale současně, a to velmi výrazně, i sféru soukromou. Skutečnost, že s rozvodovostí určitým způsobem souvisí zaměstnanost žen byla prokázána poprvé americkými výzkumy. Bylo zjištěno, že *"ženy, které začnou uvažovat o rozvodu, si nejprve najdou místo, aby měly pro případ rozvodu lepší ekonomické východisko a postavení"*⁷², které jim umožňuje snadnější rozhodnutí, zda v manželství setrvají nebo ne.

Pokud jde o příjem, anglosaské výzkumy tržních společností ukazují, *"že stabilita manželova příjmu je pro stabilitu důležitější než výše jeho příjmu"*⁷³.

V souvislosti s tím vzniká další problém, který rozvodovost ovlivňuje. *"Čím více přispívá žena do rodinného rozpočtu, tím je manželství stabilnější, protože lépe situovaná manželství se méně rozpadají. Čím má ale žena vyšší příjem, tím je zároveň na muži nezávislejší, a to zvyšuje pravděpodobnost rozvodu. Proto platí, že čím má žena vyšší příjem, tím stabilnější je manželství, ovšem jak se její příjem blíží příjmu mužovu anebo ho dokonce překračuje, stabilita manželství se stává křehčí."*⁷⁴

Pokud bychom opomenuly tyto krajní, ale v praxi bohužel velmi časté, důsledky zaměstnanosti žen, je nutné upozornit, že *"pokud muži a ženy musejí a chtějí vést*

⁷² str. 187, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁷³ str. 188, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁷⁴ str. 189, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

ekonomicky nezávislé existence, nemohou toho dosáhnout v tradičním rozvržení rolí nukleární rodiny...⁷⁵. Tato skutečnost je dána tím, že "ve dvoukariérových manželstvích je tlak na změny tradičních vzorců rodinného a pracovního chování nejsilnější"⁷⁶.

Největší tlak je v tomto smyslu vyvíjen zejména na ty z rodin, kde jsou oba partneři vysokoškolsky vzdělaní lidé. Takový model rodiny bývá ohrožen nikoliv tím, že žena pracuje, ale tím že pracují oba. V tuto chvíli začíná v podvědomí boj mezi partnery o to, který z nich bude budovat svoji kariéru, a který z nich se bude nucen svých kariérních možností vzdát ve prospěch rodiny. Tehdy žena opouští svojí tradiční roli a stává se rovnocenným partnerem mužů na poli profesním. To je okamžik, kdy si za účelem řádného fungování chodu rodiny žena přeje, aby jí "*muž více pomáhal, ale pozor! - POMÁHAL, ne tedy převzal rozhodování a odpovědnost v této sféře. Sféra rodinného hospodaření je totiž tradiční doménou ženy a dominance v této sféře je jedním ze základních atributů její ženské sociální role*"⁷⁷.

Vysokoškolsky vzdělaní partneři většinou vstupují do manželství s představou dvoukariérového manželství s projektem plného profesionálního rozvoje muže a ženy a rovného podílu času věnované domácnosti a dětem. Toto pojetí rodiny se však v praxi podaří realizovat jen minimálnímu počtu z nich.

Ženy vykonávající povolání s požadovanou vysokoškolskou kvalifikací, potřebují od svého partnera více pomoci a podpory při zvládnutí domácnosti, než předpokládá tradiční model. Většinou se v praxi této podpory a pomoci ženám v určité míře dostává, ovšem teprve po dlouhém a často velmi tvrdém a napjatém vyjednávání se svým mužským protějškem. Pro adaptační fázi mladého manželství je rozhodující, jak si oba partneři dokáží vyjasnit vzájemná očekávání a sladit je s očekávanými vztaženými k vlastní osobě.

Charakteristiky mužské a ženské role jsou hluboce zakotveny v jednotlivých kulturních strukturách, jež se mění a vyvíjejí jen velice pomalu. Vliv socializace je tu

⁷⁵ str. 204, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁷⁶ str. 10, Možný I. Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů, Univerzita J.E. Purkyně Brno

⁷⁷ str. 23, Možný I. Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů, Univerzita J.E. Purkyně Brno

velice hluboký a trvalý a mezigenerační posun nepatrný. Proto stále velké procento žen posuzuje své hodnoty podle toho, zda jsou "dobrymi hospodyněmi", i když úspěšně vykonávají náročné povolání. Na druhé straně se ukazuje, že v tomto směru dochází k určitému posunu sociálního sebevědomí, neboť *"pro muže se stává stále snadnější vyrovnat se se skutečností, že má ženu úspěšnou v povolání a nijak znamenitou kuchařku, než pro ženu, že její manžel sice vynikajícím zvládne domácnost včetně kuchyňských prací, ale je zjevně neúspěšný v povolání"*⁷⁸.

V případě nutné volby oba z partnerů i přes veškerou vzdělanost dávají stále přednost tradičnímu dělení rolí. Tato skutečnost ovšem není dána biologicky, ale spíše kulturou. Obě pohlaví jsou totiž stále pod silným sociálním tlakem, a to nejen svého okolí, ale ovlivňují se i vzájemně. Proto tedy *"muži předpokládají, že jejich ženy udělají nezávislou profesní kariéru a plně jim to přejí a jsou odhodláni je podporovat; v podvědomí však zároveň očekávají, že jako matky se budou jejich partnerky chovat stejně jako se chovaly jejich matky v tradičních rodinách. Ženy předpokládají, že jejich partneři budou s nimi netradičním způsobem sdílet péči o domácnost a dítě; v podvědomí však zároveň očekávají, že jejich partneři vyniknou v profesi víc než jejich kolegové a zejména víc než ony samy"*⁷⁹.

b) věk vstupu do manželství : Věk snoubenců, kteří uzavírají sňatek, je dalším velmi významným ukazatelem, zda uzavřené manželství vydrží nebo se rozpadne. Nejvíce ohroženou skupinou jsou manželství uzavíraná snoubenci mladšími devatenácti let. Na tento faktor poprvé upozornili **Hornell Hart** a **Wilmer Schields** koncem 19. století. Další a mladší studie jejich teorie jen potvrzují, u nás např. studie **Libora Musila (1982)**. **Spanier** a **Glick (1981)** uvádějí, že *"ženy, které se vdávají do sedmnácti let, se rozvedou dvakrát častěji než ty, co se vdávají v osmnácti či devatenácti, a třikrát častěji než ty, které se vdávají mezi dvacátým a čtyřicetým rokem věku"*⁸⁰.

⁷⁸ str. 23, Možný I. Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů, Univerzita J.E. Purkyně Brno

⁷⁹ str. 123, Možný I. Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů, Univerzita J.E. Purkyně Brno

⁸⁰ str. 189, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

Tato zjištění jsou ovlivněna řadou činitelů, které s nimi nějakým způsobem souvisejí nebo jsou za nimi skryty. Např. těhotenství nevěsty v době uzavírání sňatku, které samo o sobě zvyšuje pravděpodobnost nestability svazku nebo budoucí profesionální šance snoubenců, které jsou sňatkem mladých lidí negativně ovlivňovány. Profesionální šance těchto mladých lidí, kteří uzavírali sňatek v raném věku, se snižuje. Ztížená, přerušovaná nebo zastavená profesionální příprava nejen snižuje socioekonomické zařazení snoubenců, ale poškozují i jejich všeobecný kulturní kapitál. Tyto překážky se podaří malému počtu mladých manželských párů překonat nebo alespoň zmírnit pouze s velkou podporou širší rodiny, ať v podobě psychické tak v podobě materiální.

Dalším negativním činitelem, pro který není doporučováno uzavírat manželství v raném věku snoubenců, je skutečnost, že tito snoubenci nebývají ve svém věku dostatečně mentálně a osobnostně zralí a mají v manželství nepřiměřená očekávání. Toto je dáno zejména nedostatkem jejich životních zkušeností, snahou odpoutat se od rodičů a osvobodit se z jejich často nespořádaného manželství např. z důvodů ekonomických. Tím, že mladí lidé uzavřou manželství, v němž nejsou plně ekonomicky samostatní, zůstávají silně závislí na rodičích. Tento fakt ztěžuje vzájemnou adaptaci mladých manželů na společný život v manželství.

"Mezi věkem sňatku a pravděpodobností rozvodu neexistuje však lineární závislost: po překročení určitého věku (u nás je to u žen asi 28 a u mužů asi 30 let) pravděpodobnost rozvodu prvního sňatku opět lehce stoupá. Je to dáno tím, že snoubenci vyššího věku si už vypracovali určitý nezávislý styl, kterého se nechtějí zbavit. U žen vyšší věk sňatku také často znamená, že to jsou vysokoškolačky, ženy úspěšné v povolání a tedy ženy s vyšším příjmem."⁸¹ Podle dosavadního vývoje v České republice je u nás častější vliv věku na rozvodovost v podobě této druhé varianty.

c) etnicita a rasa: Problematikou rasových a etnických rozdílů se zabývaly mnohé studie pocházející zejména ze Spojených států, kde byla opakovaně dokazována vyšší rozvodovost černochů. Ve srovnání s ostatními proměnnými, zejména vzděláním, příjmem nebo povoláním se však ukázalo, že rozdíl v rozvodovosti černých zmizel úplně nebo alespoň velkou měrou. (Cutright 1971)

⁸¹ str. 192, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

Zkoumání rasových rozdílů v USA přineslo také zjištění, že u černochoů není nízký věk uzavírání sňatku významným ukazatelem rozvodu. Obdobně tomu bude i u populace, což je jeden z rozdílů mezi naší populací a černochoy či Romy.

d) manželství a děti: Děti, resp. nezletilé děti, jsou považovány za určitou "brzdu" rozvodu manželství, neboť právě děti jsou jeden ze základních elementů, které drží manželství pohromadě. Otázkou zůstává, zda větší podíl na nižší rozvodovosti těchto manželských párů má zodpovědný přístup rodičů k úloze rodiny ve společnosti nebo vzájemná ekonomická závislost manželů. Podle statistických údajů je možné dovodit, že bezdětná manželství se snadněji rozvádějí. Na druhé straně u manželství se třemi a více dětmi výrazně rozvodovost klesá, neboť *"žena se třemi dětmi snese od svého muže více, protože ví, jak potřebuje jeho příjem k udržení přijatelné úrovně, rozvedená žena s více dětmi má menší naději na znovuprovdání a též muži se závazkem jsou na trhu manželství méně žádáni"*⁸².

e) doba a trvání manželství: Všeobecně platí, že čím déle manželství trvá, tím pravděpodobněji bude trvat i dál. I v tomto případě se ovšem jedná o pravidlo, které není bez výjimek. V praxi se setkáme s řadou manželských párů, které přečkaly řadu let, či dokonce řadu desítek let, a následně ztroskotávají, často i na na první pohled banálním problému. I v tomto případě je tato skutečnost ovlivněna řadou vedlejších vlivů, které mají pro manžele, tak zásadní význam, že zapomenou na všechny ty šťastné okamžiky společného soužití a vedou je k tak zásadnímu rozhodnutí, jako je rozvod.

f) Město - venkov: Městské populace se všude ve světě rozvádějí více než populace venkovské. Tato skutečnost by mohla být způsobena vyšším množstvím jedinců stejného pohlaví vyskytujících se na relativně malém prostoru a volnějším a možná i rychlejším stylem života.

g) Náboženství: Náboženské vyznání má i v současné době stále velký vliv na stabilitu sňatků ve světě. Podle dosavadních studií se *"katolíci rozvádějí méně než protestanti a*

⁸² str. 193, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

*ti méně než bezvěrci*⁸³. Přesto Česká republika není zemí, kde by se toto pravidlo projevovalo tak viditelně. Je to dáno zejména tím, že vlivem minulé doby se dnes k víře hlásí méně Čechů než tomu je v okolní Evropě.

h) Dědičnost rozvodovosti: Děti z rozvedených manželství mají o něco málo zvýšenou pravděpodobnost vlastního rozvodu. Je to jistě dáno přirozeným přejímáním vzorů chování dítěte od svých rodičů. Chování, se kterým se dítě ve svém okolí, zejména u svých rodičů, v mládí nesetkalo, přirozeně považuje za něco nesprávného. Takového chování se pak člověk snaží ve svém dalším životě vyvarovat. V případě že by se s takovým chováním setkal u druhých, pak je velmi pravděpodobné, že jej považuje za morálně odsouzené.

Vliv rodičů na dítě a jeho základní žebříček hodnot je zřetelný ve všech směrech manželského či partnerského soužití. Je pravděpodobné, že muž, který byl např. zvyklý, že jeho otec pravidelně nosil matce květiny, bude tento zvyk bez ostychu aplikovat i vůči své partnerce či manželce. Naopak muž, který na takové jednání svého otce zvyklý nebyl, považuje tento projev lásky za něco zbytečného ne-li dokonce ponižujícího, a proto se k němu snižuje jen v opravdu krajních případech ne-li dokonce pod nátlakem.

Děti obou pohlaví si na svých rodičích budují představu, co to je být matkou a co to je být otcem. Kromě toho přebírají zcela skrytě a neuvědoměle představy o tom, co to je být mužem a ženou. Už pozorováním vlastních rodičů získává základní představu o tom, co je ženské a mužské nejen v rodině, ale i v práci a při společenské angažovanosti. Tuto představu si dítě osvojuje primárně od svých rodičů, ve své rodině, ale i od jiných lidí přesahujících okruh rodiny, a to již od prvních kontaktů s nimi.

Samozřejmě i toto pravidlo následné vyšší rozvodovosti je ovlivněno dílčími vlivy, jako jsou např. věk dítěte, kdy se rodiče rozvedli, pohlavím dítěte či délkou a charakterem "rozvodové situace" rodině. Jisté je dítě hlouběji zasaženo, čím více je vzhledem ke svému věku a své psychické vyspělosti schopno vnímat situaci a její

⁸³ str. 194, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

důsledky. Stejně tak bývá výrazněji ovlivněno, pokud "rozvodová situace" trvá delší období a je napjatější.

i) Opakovaná manželství: Pojem "Opakovaná manželství" je pojem velice široký, který označuje řadu modifikací. Může být opakovaným manželstvím pro jednoho či oba partnery. Dokonce nastávají situace, kdy se opakované manželství stalo manželstvím opakovaně opakovaným. Jednotlivé varianty opakovaných manželství souvisejí i s dětmi manželů, samozřejmě s jejich věkem a pohlavím, zda s rodičem žijí či nikoliv. Nově vytvořený pár pak může mít vlastní děti, a nová rodina se tak může skládat z dětí jen z tohoto anebo z obou manželství obou anebo jednoho z partnerů atd.

Ze statistického hlediska bývají opakovaná manželství méně náchylná k rozvodu než manželství prvá a čím vyšší pořadí uzavřeného manželství, tím je tato tendence silnější.

"Opakovaný sňatek následuje často nedlouho po rozvodu, což platí zejména pro muže. Ženy jsou opatrnější - a mají také ztíženou pozici tím, že pro rozvedené muže se do poměrně vysokého věku na sňatkovém trhu objevují stále nové ročníky potenciálních svobodných partnerek, kdežto pro ženu je možnost vybrat si mladšího partnera omezenější."⁸⁴ Některé výzkumy však ukazují jiný důvod. "Ač je stav po rozvodu všeobecně stresující, rozvedení muži zůstávají trvale méně šťastní, kdežto rozvedené ženy jsou časem se svým stavem docela spokojeny."⁸⁵

*"Pomáhá to vysvětlit, proč se muži častěji opakovaně žení, pokud si to mohou dovolit, zatímco ženy zůstávají, pokud si to mohou dovolit, svobodné." **Collins***

Oba manželé v opakovaných manželství velmi často označují nové manželství "za úspěšnější, než byl jejich první sňatek. Platí to zejména pro spokojenost se sexem a pro vztahy v páru, naopak vztahy rodičů a dětí v opakovaném manželství jsou problematictější"⁸⁶. Přesto bylo na základě prováděných výzkumů v této oblasti zjištěno, že se "dětí všeobecně lépe prosperují v opakovaném manželství, než když žijí po

⁸⁴ str. 194, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁸⁵ str. 194, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

⁸⁶ str. 195, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

rozvodu v rodině neúplné. Platí to plně ale jenom pro dívky, chlapci v pubertě se na opakované manželství své matky adaptují obtížněji". Možný, Nerudová, 1984

3.7 PRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU MANŽELSTVÍ

Rozvod manželství přináší pro oba rozvedené manžele určité **právní následky**, které se projevují jak v osobních právech obou rozvedených manželů, tak i v jejich právech majetkových.

V oblasti osobních práv dochází rozvodem manželství k významné změně osobního statutu manželů – nadále mají statut „rozvedeného“ občana (nikdy už „svobodného“). Tato změna má některé významné právní dopady, zejména v oblasti práva veřejného (daňové předpisy, sociální zabezpečení apod.)⁸⁷.

Současně zanikají mezi rozvedenými manžely všechna dosavadní vzájemná práva a povinnosti, vyjádřená v ustanovení § 18-21 zákona o rodině, jako např. žít spolu, být si věrni atd.

Stále zůstává při uzavření manželství zvykem, že jeden z manželů přijme **příjmení** druhého manžela, popřípadě se společným prohlášením připojí ke společnému příjmení své příjmení dosavadní. Jestliže pak dojde k rozvodu manželství, má manžel, který přijal při sňatku příjmení druhého manžela, právo přijmout své dřívější příjmení nebo upustit od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího. Tuto skutečnost je ovšem nutné oznámit ve smyslu ustanovení § 29 ZOR matričnímu úřadu. Oprávnění vrátit se k předešlému příjmení je osobním právem rozvedeného manžela. Nemá žádný právní význam, zda druhý manžel souhlasí nebo ne. Toto právo může rozvedený manžel uplatnit bez ohledu na to, z jakých příčin k rozvodu manželství mezi účastníky došlo a jaký typ rozvodu proběhl.

V oblasti majetkových práv dochází po rozvodu manželství ke změně zejména v oblasti vyživovací povinnosti mezi manžely. Tato vzájemná povinnost mezi manžely

⁸⁷ str. 50, Holub M. – Nová H.: Zákon o rodině a předpisy související, Linde Praha a.s., 1998

rozvodem manželství zaniká. Přesto ovšem zákon o rodině v ustanoveních § 92 a násl. zná pojem „výživné pro rozvedeného manžela“, které je po splnění všech zákonem stanovených předpokladů soudem rozvedenému manželovi přiznáno. Tento typ vyživovací povinnosti bude uplatněn především v souvislosti s rozvodem podle § 24 odst. 1 ZOR. *„Pokud by oprávněný manžel již ve fázi rozvodového řízení zvažoval možnost výživného po rozvodu, bylo by vhodné porušení manželských povinností převážně zapříčiňujících rozvat ze strany druhého manžela prokazovat již v rozvodovém řízení. Příčiny rozvratu manželství zjištěné v rozvodovém řízení, mohou být poté podkladem pro dokazování při sporu o výživné podle § 93 ZOR a bylo by třeba navíc dokazovat pouze vznik závažné újmy.“*⁸⁸

*„Skutečnost, zda oprávněný manžel s rozvodem souhlasil, či mu bránil, není v tomto směru podstatná. Není ani vyloučeno, že oprávněný manžel by mohl právo na výživné v rozsahu stejné životní úrovně uplatnit i za situace, že byl navrhovatelem rozvodu, jestliže porušení manželských povinností druhým manželem bylo natolik závažné a jednoznačné, že navrhovatel ztotožnilo v manželství pokračovat např. závažný trestný čin proti navrhovateli apod.“*⁸⁹

V případě rozvodu podle § 24b ZOR bude uplatnění nároku na výživné pravidlem. A není vyloučeno ani v případě rozvodu podle § 24a ZOR, zejména tehdy, kdy smlouva o vyživovací povinnosti nebyla uzavřena, protože není obligatorní součástí předkládaných smluv dle § 24a ZOR.

Podle § 94 odst.2 ZOR právo na výživné zanikne též poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy. Tuto smlouvu mohou uzavřít rozvedení manželé kdykoliv po rozvodu manželství. Na druhé straně tak mohou učinit již v rámci komplexního vypořádání podle § 24a ZOR.

Uzavřením písemné smlouvy o jednorázovém splnění vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi zaniká tato vyživovací povinnost jednou provždy. Pokud by následně nastaly jakékoli okolnosti na straně oprávněného manžela, které v okamžiku

⁸⁸ str. 21, Hrušáková M., Doc. JUDr.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů

⁸⁹ str. 21, Hrušáková M., Doc. JUDr.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů

uzavírání této smlouvy nemohl předvídat, nelze právo na výživné po bývalém manželovi více uplatnit. Jedinou možností by bylo uplatnění neplatnosti takové smlouvy buď pro rozpor s dobrými mravy (§ 3 Obč.z) nebo případnou vadu právního úkonu ve smyslu občanského zákoníku.

K dalším změnám v oblasti majetkových práv dochází zejména v oblasti **společného jmění manželů**. Rozvodem manželství společné jmění mezi manžely zaniká a je nutné provést jeho vypořádání. V případě, že k jeho vypořádání nedošlo v rámci rozvodu dle § 24a ZOR nebo poté dohodou účastníků, soud buď schvaluje smír o vypořádání společného jmění manželů a nebo ve věci sám rozhoduje.

3.8 ÚPRAVA POMĚRŮ K NEZLETILÝM DĚTEM PRO DOBU PO ROZVODU

Upravit poměry k nezletilým pro dobu po rozvodu je snahou o ujasnění a stanovení základních pravidel výchovy a výživy k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Je nutné brát v úvahu, že nezletilé dítě nelze ochránit před rozvodem rodičů a jeho důsledky zcela, ledaže by byl rozvod rodičů nezletilých dětí zcela zakázán. Je tedy třeba důsledky a vlivy rozvodu rodičů na nezletilé děti co nejvíce zmírňovat.

Nezletilé děti se účastníky rozvodového řízení nestávají na základě vlastní vůle. Jestliže pak soud rozhodne "špatně" o dítěti, může jej toto rozhodnutí poznamenat na celý život.

Ochrana dítěte v souvislosti s rozvodem manželství jeho rodičů spočívá jak v oblasti hmotného práva, tak v oblasti práva procesního. V oblasti hmotného práva spočívá především v tom, v jaké míře je soud v rozvodovém řízení povinen brát zřetel na zájem nezletilého dítěte. V oblasti civilního řízení jde zejména o otázku vzájemného vztahu rozvodového a opatrovnického řízení. Vlastní ztížení nebo další komplikace rozvodu s nezletilými dětmi v procesním právu může vyústit ve snížení ochrany zájmů nezletilých dětí. Takový případ nastává zpravidla za situace, kdy je mezi rodiči veden tvrdý boj o dítě a kdy je spíše v zájmu dítěte, aby o něm bylo rozhodnuto co nejrychleji.

Otázka úpravy poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu byla nově řešena v novele zákona o rodině, novele č. 91/1998 Sb. Podle dřívější právní úpravy, platné ještě k 31.7.1998 byly upravovány poměry k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu v rámci rozhodnutí o rozvodu manželství (§ 26 ZOR před novelou č. 91/1998 Sb.). Dnešní úprava naopak dává přednost úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu v rozhodnutí soudu, které předchází rozhodnutí ve věci rozvodu manželství. Tuto změnu je možné vnímat jako změnu, která zdůraznila zájmy a postavení dítěte v rozvodových záležitostech. Toto řízení totiž musí proběhnout samostatně a teprve poté, co je v právní moci rozhodnutí o úpravě práv a povinností k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, lze přistoupit k vlastnímu rozhodování ve věci rozvodu. Tato skutečnost vyplývá z ustanovení § 25 ZOR. O úpravě poměrů k nezletilému dítěti tak

rozhoduje pouze opatrovnický soudce, který může mít o dítěti informace z dřívějších, předcházejících řízení (např. řízení podle § 50 apod.) a který bude o dítěti rozhodovat i po rozvodu. Navíc jde o soudce svým způsobem specializovaného. Toto ustanovení má chránit dítě před častou situací, kdy oba výroky (o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu manželství rodičů a výrok o rozvodu manželství) nenabývaly právní moci současně a právní postavení dítěte nebylo delší čas postaveno na jisto.

Zákon klade prvotní důraz na úpravu poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu ve všech třech typech rozvodu manželství. Z procesního hlediska je možné podat návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, popřípadě návrh na schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu současně s žalobou o rozvod manželství, dokonce je možné, aby časově obě tato samostatná řízení probíhala současně. Rozhodnutí o rozvod manželství je však možné vynést teprve po právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.

V případě, že rozvodový soud dojde k závěru, že je mezi manžely dán hluboký a trvalý rozvrat z důležitých důvodů, musí zároveň uvážit, zda není rozvod manželství v rozporu se zájmy nezletilých dětí, zejména pokud jde o jejich výchovu a výživu. Pokud by po rozvodu mělo nastat zhoršení v postavení dětí, měl by soud žalobu o rozvod manželství zamítnout.

Současná zákonná úprava ochrany nezletilých dětí v rozvodovém řízení není ochranou obecnou. Jedná se o ochranu vyvstávající v případech, kdy je této zvýšené ochrany třeba, neboť se zákonodárce snaží o ochranu kvalifikovaného zájmu nezletilců. Jedná se zejména o ochranu dětí invalidních, případně dětí silně vázaných na oba rodiče. Smyslem této zvýšené ochrany je zejména ochrana majetkových zájmů dítěte a nepřímo i majetková ochrana rodiče, který o takové dítě pečuje.

Soud péče o nezletilé je povinen rozhodnout o úpravě poměrů k nezletilým pro dobu po rozvodu bez toho, že by zkoumal samotnou otázku rozvodu. Jako účastníci tohoto soudního řízení vystupují oba rodiče nezletilého dítěte či dětí spolu s nezletilcem, který je pro účely tohoto soudního řízení zastoupen kolizním opatrovníkem hájícím jeho

zájmy v tomto řízení. Tímto kolizním opatrovníkem je orgán sociálně právní ochrany dětí.

Pokud se manželé rozhodli na rozvodu manželství podle ustanovení § 24a ZOR, pak je nutné, aby před rozvodovým soudem předložily podle § 24a odst. 1 písm. b) ZOR soudem schválenou dohodu rodičů o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Zákon tedy výslovně vyžaduje schválenou dohodu a nikoliv rozhodnutí soudu ve věci. Pokud by přesto tato situace v praxi nastala, pak již z tohoto důvodu rozvodový soud manžele nemůže rozvést podle ustanovení § 24a ZOR, ale musí zkoumat, zda jsou splněny obecné podmínky rozvodu podle ustanovení § 24 ZOR. Na druhé straně, pokud se manželé nedohodli na rozvodu manželství podle § 24a ZOR, pak není rozhodující, zda byla otázka úpravy poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu řešena rozhodnutím soudu ve věci nebo soudním schválením dohody (26 odst. 3 ZOR). V ostatním pro rozhodování soudu o schválení dohody rodičů platí stejné zásady jako pro rozhodování soudu o výchově a výživě nezletilého dítěte.

Podle ustanovení § 26 odst. 1 ZOR určuje soud v rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu zejména, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Dnes je možné v souvislosti s ustanovením § 26 odst. 2 ZOR svěřit dítě pro dobu po rozvodu do výchovy nejen jednomu z rodičů, ale pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu oba zájem, pak lze soudem svěřit dítě do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů. Oba pojmy jsou pojmy nové, které přinesla až novela zákona o rodině, z. č. 91/1998 Sb. Na společné či střídavé výchově musí být rodiče dohodnuti, soud tedy musí schválit dohodu rodičů v tomto směru, nikoliv rozhodnout. Společná a střídavá výchova neřeší problém rozvádějících se rodičů. Naopak obě varianty připadají v úvahu pouze tehdy, jestliže takovým způsobem budou po rozvodu lépe zajištěny potřeby nezletilého dítěte.

„Soud musí dbát na to, aby byly zajištěny co nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte a z tohoto hlediska pečlivě uvážit, které výchovné prostředí by bylo pro dítě nejpříznivější.“⁹⁰

Z těchto důvodů soud bere v úvahu zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti i se zřetelem na životní poměry rodičů. Musí dbát, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž by nebylo dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud rovněž přihlíží k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče, včetně bytových poměrů a možností.

Jak již bylo shora uvedeno, řeší soud v rozhodnutí popř. při schválení dohody rodičů o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu současně i otázku **výživného**, tedy jak mají rodiče pro dobu po rozvodu přispívat na výživu dítěte. *„Platit výživné zaváže samozřejmě toho z rodičů, kterému nebylo dítě svěřeno do výchovy.“⁹¹*

Otázka vyživovací povinnosti, konkrétně vzájemné vyživovací povinností rodičů a dětí je upravena v zákoně o rodině, a to v ustanovení § 85 a násl. Ze společných ustanovení zákona o rodině (§ 96 a násl. ZOR) vyplývá, že při určení výživného soud přihlédne k odůvodněným potřebám dítěte. Současně též přihlíží ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům rodičů a sleduje, zda se povinný rodič nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popř. zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.

Výživné pro nezletilé děti slouží nejen k uspokojování jejich výživy v užším smyslu, k uspokojování všech odůvodněných hmotných potřeb (šatstvo, obuv, prádlo), ale i dalších potřeb k úspěšné výchově dítěte (vzdělání, příprava na budoucí povolání,

⁹⁰ str. 50, Holub M. – Nová H.: Zákon o rodině a předpisy související, Linde Praha a.s., 1998

⁹¹ str. 217, Holub m. – Nová H.: Zákon o rodině a předpisy související, Linde Praha a.s., 1998

kulturní, sportovní a rekreační potřeby, náklady spojené se zdravotním stavem). Jejich míra je různá podle okolností konkrétního případu.

Výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy, právo na něj se nepromlčuje. Lze přiznat v těchto případech i zpětně, maximálně za dobu tří let ode dne zahájení soudního řízení.

Součástí soudního rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství může být i **úprava styku s nezletilým**. Připadá v úvahu tam, kde se na této otázce rodiče nemohou dohodnout. Zejména tam kde mezi rodiči nezletilých přetrvávají negativní emoce a nevyřízené účty. Novela zákona o rodině z roku 1998 umožnila upravit styk nezletilých dětí nejen s rodiči ale i s prarodiči a sourozenci.

Vzájemný vztah rozvodového řízení a řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu není v zákoně blíže řešen.

"Z dikce § 25 ZOR a smyslu této právní úpravy vyplývá, že by opatrovnický soud neměl ve věci rozhodnout dříve, než bylo zahájeno řízení o rozvod manželství."⁹²

"Jestliže po pravomocném rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu dojde ke zpětvzetí návrhu na rozvod manželství a soud rozvodové řízení zastaví (§ 96 OSŘ), pak zde sice existuje pravomocný rozsudek o úpravě poměrů k nezletilým dětem, který však nikdy nenabyl účinnosti. Pokud by byl poté znovu podán návrh na rozvod, musí opatrovnický soud znovu ve věci rozhodnout. (Kromě toho zde bude zpravidla i podstatná změna poměrů ve smyslu § 28 ZOR, minimálně pokud jde konkrétní výši výživného.)"⁹³

Pokud od rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu do vydání vlastního rozvodového rozsudku uplyne delší doba např. z důvodu přerušení řízení na návrh účastníků řízení (§ 110, 111 OSŘ), vzniká otázka, zda by měla být tato skutečnost zkoumána ze strany rozvodového soudu a ten by měl od opatrovnického soudu vyžadovat nové rozhodnutí ve věci.

⁹² str. 45, Holub, M. - Nová, H.: Zákon o rodině a předpisy související. Linde, a. s., Praha 1998

⁹³ str. 26, Hrušáková M., Doc. JUDr.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů

"S ohledem na § 28 ZOR, který umožňuje změnu rozhodnutí na základě podstatné změny poměrů, by se rozvodový soud touto otázkou samostatně zabývat nemusel, leda v rámci zkoumání, zda tu nejsou dány důvody pro zamítnutí návrhu na rozvod s ohledem na § 24 odst. 2 ZOR."⁹⁴

V praxi může nastat situace, že nezletilé dítě v průběhu řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu nabude zletilosti, soud řízení zastaví. Pokud by dítě nabylo zletilosti poté, co nabude právní moci rozsudek o úpravě poměrů ale současně před tím než bude pravomocně rozhodnuto o rozvodu manželství, pak nemůžou nastat právní účinky rozhodnutí o výchově a pravděpodobně ani právní účinky rozhodnutí o výživě dítěte. Pokud by nezanikly podmínky vyživovací povinnosti ke zletilému dítěti a výživné by nebylo ze strany povinného rodiče hrazeno dobrovolně, musel by o výživném znovu soud rozhodnout, tentokrát ovšem na návrh zletilého dítěte.

⁹⁴ str. 26, Hrušáková M., Doc. JUDr.: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů

4 PROCESNĚ PRÁVNÍ PŘEDPOKLADY ROZVODU

4.1 ŽALOBA O ROZVOD MANŽELSTVÍ A JEHO OBSAHOVÉ NÁLEŽITOSTI

Podle ustanovení § 24 odst. 1. věty první zákona o rodině se mimo jiné říká: „Soud může manželství na návrh některého manžela rozvést“. Z tohoto obsahu vyplývá, že soud nemůže manželství rozvést z úřední povinnosti (*ex offio*), tedy bez návrhu. Tento postup se vztahuje nejen na právní úpravu rozvodu podle § 24 odst. 1 ZOR, ale týká se i obou dalších typů rozvodu, rozvodu nesporného i rozvodu ztíženého, jak vyplývá z ustanovení § 24a odst. 1 a § 24b odst. 2 ZOR. Řízení o rozvod se zahajuje podáním, které se výslovně označuje jako „ŽALOBA O ROZVOD MANŽELSTVÍ“. Řízení o rozvod manželství je řízením, které se týká dvoustranných právních vztahů mezi manžely. Z tohoto tvrzení bychom vzhledem k poslední větě ustanovení § 79 odst. 1 OSŘ mohli dovozovat, že návrh o rozvod manželství je třeba označit jako „žaloba“ a nikoli „návrh“ o rozvod manželství, neboť se jedná o tzv. sporné řízení. Na druhé straně již následující ustanovení občanského soudního řádu, tedy ustanovení § 80 písm. a OSŘ umožňuje použití jak pojmu „žaloba“, tak pojmu „návrh“, neboť nijak použití ani jednoho z pojmů nespécifikuje. Přesto lze stanovit pravidlo, že věci osobního stavu, které jsou rozhodovány ve sporném řízení, jsou zahajovány podáním označeným jako „žaloba“ a věci osobního stavu, které jsou rozhodovány v řízení nesporném bývají zahajovány podáním označeným jako „návrh“.

Žaloba o rozvod manželství, ať už ji označíme jako „návrh“ nebo jako „žaloba“ musí obsahovat určité, zákonem výslovně stanovené náležitosti, mezi něž patří:

1) obecné náležitosti: (§ 42 odst. 4 OSŘ) např. kdo podání činí, které věci se týká, co sleduje, kterému soudu je určeno atd.

2) zvláštní náležitosti: (§ 79 odst. 1 OSŘ) např. jméno, příjmení, bydliště osoby, popř. též jejich právních zástupců, vyličení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel domáhá a musí z něj být patrné, čeho se navrhovatel domáhá.

Splnění těchto požadavků má význam z následujících dvou důvodů. Obsah žaloby tvoří základ pro zjištění skutkového a právního stavu projednávané věci. Žaloba na zahájení řízení však musí mít předepsané náležitosti také proto, aby bylo možno z jeho obsahu spolehlivě zjistit, zda jsou splněny i ostatní procesní podmínky jako např. pravomoc a příslušnost soudu, procesní způsobilost manželů apod. Pokud by některé z uvedených náležitostí žaloba o rozvod manželství neobsahovala vůbec nebo sice obsahovala, ale nesrozumitelně či neurčitě, pak je povinností předsedy senátu, který danou věc rozvodu manželství projednává, vyzvat žalobce k opravě nebo doplnění jeho podání (§ 43 odst. 1, § 42 odst. 4 OSŘ). Za tímto účelem soud určí k opravě nebo doplnění podání lhůtu, během které je třeba podání podle pokynů obsažených v **poučení** soudu opravit či doplnit. Povinnost k poučení účastníků ohledně náležitostí podání je soudu stanovena konkrétně v ustanovení § 43 odst. 1 věta druhá OSŘ. Obecně však vyplývá již ze základních ustanovení občanského soudního řádu, konkrétně z § 5 OSŘ, neboť v tomto ustanovení se konkrétně říká, že „soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech“.

Teprve když by výzva předsedy senátu k opravě nebo doplnění návrhu neměla u účastníka žádný výsledek a nedostatek v podání je takového charakteru, že nelze v jeho důsledku v řízení pokračovat, pak soud usnesením podání, kterým se řízení zahajuje, **odmítne**. Ovšem i o této skutečnosti musí být žalobce řádně poučen (§ 43 odst. 2 OSŘ). V opačném případě, pokud by soud žalobu o rozvod manželství odmítl, aniž by žalobce o této skutečnosti předem řádně poučil, jednal by tak v rozporu se zákonem, a to konkrétně s ustanovením § 43 odst. 2 věta třetí OSŘ.

4.2 VĚCNĚ PŘÍSLUŠNÝ SOUD

Žaloba o rozvod manželství se podává u věcně a místně příslušného soudu. Věcná příslušnost soudu se řídí ustanovením § 9 OSŘ. Dle odst. 1 citovaného ustanovení jsou obecně k řízení v prvním stupni příslušné okresní soudy. Ovšem pokud zákon nestanoví ve zvláštních případech jinak. Tyto zvláštní případy jsou vymezeny v § 9 odst. 2,3,4 OSŘ. V těchto případech rozhodují jako soudy prvního stupně krajské

soudy, popř. Nejvyšší soud. Mezi těmito zvláštními případy však nejsou uvedena řízení o rozvod manželství. Proto je věcná příslušnost svěřena v otázkách rozvodu manželství výlučně soudům okresním. (§ 9 odst. 1 OSŘ). Podle § 104a odst. 1 OSŘ věcnou příslušnost zkoumá soud kdykoli za řízení.

4.3 MÍSTNĚ PŘÍSLUŠNÝ SOUD

Ve smyslu ustanovení § 105 odst. 1 OSŘ zkoumá soud místní příslušnost před tím, než začne jednat ve věci samé. Místní příslušnost soudu je určena pro řízení o rozvod manželství ustanovením § 88 písm. a OSŘ. Jde o tzv. výlučnou příslušnost, která je zvláštním ustanovením oproti obecné místní příslušnosti vyjádřené v § 84 OSŘ. V řízení o rozvod manželství je namísto obecného soudu k řízení příslušný ten okresní soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v České republice, pokud bydlí v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů. Pokud by tato podmínka splněna nebyla, pak je místně příslušný obecný soud žalovaného ve smyslu ustanovení § 84, 85 odst. 1 OSŘ. Není-li takového soudu, řídí se místní příslušnost v řízení o rozvod obecným soudem žalobce (§ 85 odst. 1 OSŘ).

4.4 PROCESNÍ ZPŮSOBILOST ÚČASTNÍKŮ ŘÍZENÍ

V převážné většině věcí, které jsou v občanském soudním řádu řešeny, jde o dvoustranné právní poměry, kde účastníci stojí v řízení proti sobě. Je tomu tak i v řízení o rozvod manželství. Žalobcem (navrhovatelem) je ten, kdo se na soud s žalobou (návrhem) obrátí a žalovaný (odpůrce) je pak ten, koho žalobce (navrhovatel) ve svém žalobním návrhu za žalovaného (odpůrce) označí. V případě rozvodu manželství je žalovaným výlučně druhý manžel, který je v žalobě o rozvod manželství za žalovaného označen.

Důležitým předpokladem, pokud jde o osobu účastníků, je jejich procesní způsobilost. Z ustanovení § 20 OSŘ vyplývá, že každý může před soudem jednat jako účastník pouze v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práva

a brát na sebe povinnosti. Jestliže účastník není schopen za sebe jednat před soudem vůbec a nebo je schopen za sebe jednat jen částečně, zejména při duševní chorobě nebo např. při nadměrném požívání alkoholických nápojů, omamných látek a jedů atd. soud řízení přeruší a dá podnět k řízení o omezení nebo zbavení způsobilosti dotyčného manžela k právním úkonům ve smyslu ustanovení § 109 odst. 1 písm. a OSŘ. V řízení o rozvod manželství lze v takových případech pokračovat až po skončení tohoto dalšího řízení. Dotyčného manžela, který je omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, pak zastupuje soudem ustanovený opatrovník.

4.5 ZASTUPOVÁNÍ V ŘÍZENÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ

Každý z manželů může mít v řízení o rozvod manželství svého **zmocněnce**. Právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem má již od počátku řízení. Zmocněnce si může zvolit každý způsobilý účastník řízení. Nemá-li účastník řízení procesní způsobilost, může za něj udělit plnou moc zmocněnci opatrovník ustanovený mu soudem. Zmocněncem účastníka v řízení o rozvod manželství může být pouze fyzická osoba. Další podmínka spočívá v tom, že ani jeden z manželů nemůže udělit tutéž plnou moc více zmocněncům a tudíž se nechat zastupovat více zmocněnci v řízení o rozvod manželství zároveň. Taková plná moc udělená současně více zmocněncům je neplatná. Jestliže by si ovšem kterýkoli z manželů zvolil dalšího zástupce, aniž by dříve udělená plná moc byla výslovně odvolána nebo by jinak zanikla, platí, že tím vypověděl plnou moc dosavadnímu zmocněnci (§ 28 odst. 3 OSŘ).

Nejčastěji bývá zmocněncem v řízení o rozvod manželství **advokát**. Advokátem je fyzická osoba zapsaná v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Ze své funkce je advokát povinen poskytovat právní služby za podmínek stanovených v zákoně č. 85/1996 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy účastníka, kterého zastupuje a řídit se jeho pokyny. Na rozdíl od ostatních zmocněnců lze advokátovi udělit jen „procesní plnou moc“, která ho zmocňuje k zastupování v celém řízení o rozvod manželství a kterou nelze ze zákona omezit (§ 28a OSŘ). Toto pravidlo se ovšem netýká výslovně řízení o rozvod

manželství. Je to pravidlo obecné, které se vztahuje na kterékoli řízení podléhající občanskému soudnímu řádu.

V řízení o rozvod manželství však nemůže vystupovat jako zmocněnec **notář**, neboť ten je oprávněn zastupovat účastníka, na rozdíl od advokáta, jen ve věcech uvedených v zákoně (§ 3 z. č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti), kde v rámci tohoto výčtu možnost zastupování účastníka v řízení o rozvod manželství uvedena není.

V praxi málo se vyskytující, ale přesto možnost, která je v souladu se zákonem, je možnost nechat se zastoupit v řízení před soudem, v řízení o rozvod manželství nevyjímaje, tzv. **obecným zmocněncem**. Tím je kterákoli fyzická osoba plně způsobilá k právním úkonům, které byla od účastníka řízení, v případě rozvodu manželství tedy kterýmkoli z manželů, udělena plná moc. Na rozdíl od advokáta, lze udělit obecnému zmocněnci nejen „plnou moc procesní“, ale i „plnou moc prostou“, která se vztahuje na zastoupení účastníka řízení jen na jednotlivé úkony. Obecný zmocněnec nemusí mít právnické vzdělání a nemusí být ani občanem České republiky.

4.6 PŘÍPRAVA JEDNÁNÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ

Ustanovením § 114 OSŘ byl upraven způsob přípravy jednání obecně pro všechny občanskoprávní spory včetně rozvodů. Podle tohoto ustanovení je předsedou senátu po zahájení řízení zkoumáno, zda byly splněny podmínky řízení a zda byly odstraněny případné vady v návrhu na zahájení řízení. Z podmínek řízení zkoumá předseda senátu především splnění podmínek pravomoci, příslušnosti, způsobilosti být účastníkem atd. Současně ovšem zkoumá i tzv. negativní podmínky řízení, tj. zda neexistuje překážka zahájení řízení (litispence, § 83 OSŘ) nebo překážka věci rozsouzené (rei iudicatae, § 159 odst. 3 OSŘ).

Soud by měl zvolit zvláštní postup při přípravě jednání, když z obsahu žaloby o rozvod manželství vyplývá, že není zcela vyloučena možnost obnovení manželského soužití a další trvání manželství. V takovém případě by měl svoji přípravnou činnost směřovat k nařízení ústního jednání, kde by se pokusil o jakýsi smířčí pokus mezi manžely, kteří již podali žalobu o rozvod manželství a stojí před soudem s cílem vytvořit

předpoklady k zachování manželského vztahu (§ 100 odst. 2 OSŘ). Typické smírčí řízení ve smyslu ustanovení § 67 a násl. OSŘ v případě řízení o rozvod manželství nelze vzhledem k povaze věci provádět.

Pokud by se nepodařilo docílit tohoto výsledku, který by se projevil buď v přerušení řízení podle ustanovení § 110 OSŘ, nebo zastavením řízení v důsledku zpětvzetí žaloby podle ustanovení § 96 odst. 1, 2 OSŘ, lze ústní jednání z důležitých důvodů, které musí být sděleny, odročit. Tímto důležitým důvodem je jistě skutečnost, že rozsah dokazování přesáhne časový rámec jediného jednání. Kromě toho lze odročit ústní jednání i z řady dalších důvodů, které se mohou týkat soudu, účastníků nebo i samotné projednávané věci rozvodu manželství.

4.7 DOKAZOVÁNÍ

V průběhu řízení, bez ohledu na to, zda se rozhoduje v rámci prvního nebo dalších ústních jednání není ani v řízení o rozvod manželství výjimkou dokazování. Během této fáze řízení se uplatní tzv. zásada volného hodnocení důkazů a zásada materiální pravdy. Jde o dvě základní zásady, které se vztahují na všechna řízení, podléhající občanskému soudnímu řádu, rozvod manželství nevyjímaje. Cílem a smyslem řízení o rozvod manželství je učinit správné a spravedlivé rozhodnutí, které by nemělo být vzdáleno pravdě. Z tohoto důvodu je povinností soudu i při řízení o rozvod manželství zjistit nebo alespoň mít možnost zjišťování skutečného stavu věci, a tím zajistit splnění zásady materiální pravdy.

Určitou výjimku z této právní úpravy přinesla novela zákona o rodině, z. č. 91/1998 Sb. Tato novela umožnila shora uvedený tzv. rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství. Pokud si manželé zvolí tento typ rozvodu, musí splnit nejen hmotněprávní předpoklady pro jeho aplikaci podle ustanovení § 24a ZOR, ale současně je nutné splnit i předpoklady procesněprávní. S ohledem na výše citovanou zásadu materiální pravdy vykazuje tento typ rozvodu určité zvláštnosti. Ze zákona je totiž soud povinen nezkoumat příčiny rozvratu manželství, čímž je vlastně soudu zakázáno zjišťovat skutečný stav věci, tedy materiální pravdu, která je obecnou zásadou řízení

podle občanského soudního řádu. Tento postup se ale aplikuje výlučně u tohoto typu rozvodu manželství podle § 24a ZOR, v obou ostatních případech (rozvod manželství podle § 24, § 24b ZOR) soud postupuje podle obecného pravidla, které bylo uvedeno v předešlém odstavci.

Druhou významnou zásadou je zásada volného hodnocení důkazů (§ 132 OSŘ), která se uplatní při nakládání s jednotlivými získanými důkazy. Podle této zásady soud hodnotí význam a váhu jednotlivých důkazů jen podle svého vnitřního přesvědčení bez jakéhokoli usměrňování ze strany zákona nebo vnějších vlivů. V případě rozvodu manželství je jistě výslech manželů jedním z hlavních důkazních prostředků, kterých soud při zjišťování materiální pravdy využívá. Přesto však v řadě případů nemůže být dostačující ke zjištění objektivní pravdy a je nutné využít i dalších dostupných a dovolených důkazních prostředků. Otázka důkazních prostředků je v občanském soudním řádu popsána v ustanovení § 125 a násl. Demonstrativně jsou vyjmenovány přímo v ustanovení § 125 OSŘ. Jedná se zejména o výslechy svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské a exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků.

4.8 ROZHODNUTÍ VE VĚCI ROZVODU MANŽELSTVÍ

Soud o rozvodu manželství rozhoduje **rozsudkem**, neboť se jedná o rozhodnutí ve věci samé (152 odst. 1 OSŘ). Obdobně jako má žaloba o rozvod manželství své zákonné náležitosti, tak i pro rozsudek stanoví zákon jednotlivé **obligatorní** náležitosti. Tyto obsahové náležitosti jsou označeny jako záhlaví, výrok, odůvodnění a poučení a jsou konkrétně specifikovány v jednotlivých ustanoveních občanského soudního řádu. Obdobně jako v jiných úkonech soudního řízení nezná ani v tomto případě občanský soudní řád specifická ustanovení, která by se vztahovala speciálně na rozhodnutí ve věci rozvodu manželství.

Skutečnost, že byl soudem vynesena rozsudek, že se manželství mezi manžely rozvádí, ještě neznamená, že je manželství po právní stránce rozvedeno. Manželství mezi manžely zaniká teprve právní mocí tohoto rozhodnutí, tedy v den, kdy podle ustanovení § 159 odst. 1 OSŘ již doručený rozsudek nelze napadnout odvoláním. Tímto

dnem se stává výrok pravomocného rozsudku podle ustanovení § 159 odst. 2 věta druhá OSŘ závazný pro každého, neboť rozsudek o rozvodu manželství je rozsudkem o osobním stavu.

Ve většině případů je vydáno pravomocné rozhodnutí o rozvodu manželství u soudu prvního stupně, neboť oba manželé dříve či později obvykle s rozvodem souhlasí. Často se oba dva přímo před soudem prvního stupně výslovně svého práva na odvolání vzdávají. Tímto krokem své právo na odvolání přímo ztrácí a nemohou ho již obnovit.

4.9 ODVOLÁNÍ

Proti rozsudku o rozvodu manželství je možné podat jako řádný opravný prostředek odvolání, o kterém rozhoduje věcně příslušný soud, kterým je soud krajský (§ 10 odst.1 OSŘ). Dokud odvolací soud nerozhodl, může vzít žalobce (navrhovatel) svůj návrh zpět. To znamená, že dispozice s předmětem řízení nadále zůstává v rukou žalobce (navrhovatele). Odvolací soud rozhodne buď tak, že odvolání nevyhoví a napadený rozsudek potvrdí nebo odvolání vyhoví a rozsudek změní nebo zruší a vrátí soudu prvního stupně k dalšímu řízení a k novému projednání.

Mimořádné opravné prostředky jako obnova řízení, žaloba pro zmatečnost a dovolání nejsou přípustné proti rozsudkům, jimiž je manželství rozvedeno. Po právní moci rozsudku o zrušení manželství rozvodem může rozvedený manžel uzavřít manželství nové.

5 PRÁVNÍ ÚPRAVA ROZVODU DE LEGE FERENDA

Ve vztahu k novele zákona o rodině č. 91/1998 bylo řečeno, že „v České republice zatím k reformě rodinného práva nedošlo, novelizace jen opravila dosavadní zákon, nově pojmenovala některé instituty, podstatněji reformovala jen rozvod manželství a do jisté míry majetkové vztahy manželské“⁹⁵.

Domnívám se, že současná právní úprava rozvodu manželství umožňuje manželským párům s ohledem na jejich vzájemné stávající vztahy dostatek prostoru pro to, aby vlastní rozvod realizovali. Cílem této práce bylo zmapování jednotlivých předpokladů rozvodu manželství, které musí být řádně a včas splněny. Ačkoliv jednotlivé varianty rozvodu ze zákona vyžadují splnění jednotlivých odlišných předpokladů, domnívám se, že pro manželské páry, kteří se již rozhodli k rozvodu manželství, nečiní splnění těchto předpokladů závažné problémy. Odlišná situace nastává v případě, kdy se jeden z manželů pro ukončení manželství rozvodem rozhodl, ale druhý manžel je jednoznačně proti. V tu chvíli je daleko složitější a zdlouhavější jednotlivé předpoklady rozvodu manželství splnit a jejich splnění prokázat. To vede nejenom k prodlužování nefungujícího manželství ale dále zejména psychickému tlaku na manžele i na jejich blízké okolí zejména na nezletilé děti.

Nikdo a nic není dokonalé, a proto i naši právní úpravě lze vytknout jisté nedostatky, na které je právní vědou upozorňováno. Jedná se o nedostatky spočívající zejména v nedostatečné či nepřesné formulaci jednotlivých pojmů. Tyto nedostatky se bezesporu nejvíce projevíly v rozvodu podle § 24a ZOR. Zákonodárce zde použil výrazy jako např. dohoda o vypořádání vzájemných majetkových vztahů či dohoda o úpravě práv a povinností společného bydlení. Zákonodárce zde užil pojmy nové, které dosavadní úprava nezná, aniž by jejich obsah blíže specifikoval. Pro účely běžné praxe se podařilo tyto formulační nedostatky překonat pomocí teleologického výkladu jednotlivých norem, který byl shora specifikován.

⁹⁵ Radvanová S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době, Právní praxe č.2-3/1999

Domnívám se, že toto řešení není řešením ideálním a pokud zákon stanoví pravidla, měl by jednoznačně určovat jejich meze a samozřejmě vlastní obsah, aby nedocházelo k nejasnostem.

Určitý problém činí i otázka stanovení účinnosti jednotlivých dohod. I v tomto případě zákonodárce opominul stanovit přesné pravidlo, pro stanovení účinnosti těchto dohod. I v tomto případě si právní věda pomohla sama a stanovila, že se vlastně jedná o dohody s odkládací podmínkou, v důsledku které nabývají účinnosti až právní mocí rozhodnutí o rozvodu manželství.

Bez ohledu na to, zda se jedná o rozvod manželství podle ustanovení § 24, 24a nebo § 24b zákona o rodině, vždy o rozvodu manželství jako řízení sporném rozhoduje v ČR soud. Naše právní úprava tak do určité míry popírá heslo Soudcovské unie, které zní: „normální je se nesoudit“⁹⁶. Příkladem takového postoje našich zákonodárců je rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství podle § 24a ZOR, kde oba manželé souhlasně prohlašují, že chtějí, aby jejich manželství bylo rozvedeno. Nevzniká zde žádný spor o meritorní otázku věci. Jeden z manželů podá u soudu žalobu o rozvod manželství ve kterém dost často „druhý z manželů předem prohlašuje, že se k se k žalobě o rozvod manželství připojuje, že činí nesporným vše, co je uvedeno v žalobě o rozvod manželství a že navrhuje, aby soud manželství ve smyslu § 24a ZOR rozvedl“⁹⁷. Žádný spor zde není. Přesto i tento druh řízení podřazujeme pod řízení sporná a musí o nich rozhodovat výlučně soud podle procesních pravidel, které platí shodně pro všechny tři typy rozvodu.

Do jaké míry se však jedná o sporné řízení v případě rozvodu podle § 24a ZOR? V tomto případě oba manželé předstupují před rozvodový soud dohodnuti na zásadní otázce, že s rozvodem souhlasí. Proč tedy nazývat jednoho z účastníků řízení žalobcem a druhého žalovaným, když oba dva chtějí totéž, a to rozvod. Proč nazývat jednoho z účastníků žalobcem a druhého žalovaným, když shodný přístup k věci naopak přímo vyžaduje zákon, a to v ustanovení § 24a odst.1) ZOR, kde se říká: „a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí“. Pokud je tedy předpokladem tohoto řízení shodný přístup

⁹⁶ str. 59, Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva, Praha, Aspi 2006

⁹⁷ str. 59, Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva, Praha, Aspi 2006

k věci, proč dělat žalobce pouze z jednoho účastníka řízení, když totéž chce i ten druhý, který musí vystupovat jako žalovaný, i když má na věc stejný názor jako žalobce.

V řízení dle §24a ZOR soud neprovádí dalekosáhlé dokazování, zda jsou souhlasná tvrzení účastníků pravdivá, či nikoliv. Stejně tak se je v praxi nesnaží od vlastního rozvodu dalekosáhle odrazovat, neboť vychází z toho, že návrat dob spořádaného a šťastného manželství je nenávratně pryč. V tuto chvíli má rozvodový proces pouze formální charakter a vzniká otázka, zda je nutné, aby soudy v řízení o rozvod manželství podle § 24a ZOR rozhodovaly po ústním jednání, která jsou v praxi nařizována nebo zda musí v těchto případech rozhodovat výlučně soudy, které jsou v dnešní době přímo zahlceny prací.

Pokud je rozvodové řízení řízením sporným, pak se i na toto řízení vztahuje ustanovení § 115a o.s.ř. Na základě citovaného ustanovení není nutné k projednání věci samé nařizovat jednání, jestliže lze ve věci rozhodnout pouze na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popř. s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí, vyjma věcí uvedených v ustanovení § 120 odst. 2 o.s.ř. K tomu, aby se oba účastníci řízení o rozvod manželství vzdávali předem práva účasti na projednání věci nebo předem souhlasili s rozhodnutím bez nařízení ústního jednání zpravidla nedochází, a proto může být rozhodnuto o rozvodu manželství teprve po ústním jednání. To celý proces rozvodu podle §24a ZOR jednoznačně zdržuje. Kromě toho by muselo z předložených listin jednoznačně vyplývat, že účastníci splňují všechny zákonem stanovené předpoklady pro vydání soudního rozhodnutí. Domnívám se, že by v daném případě, a to i s ohledem na vytiženost soudů, zcela postačovalo vydání soudního rozhodnutí o rozvodu manželství dle § 24a ZOR bez provedení ústního jednání s tím, že by byl tento postup jako další procesní pravidlo výslovně stanoven v zákoně. Tím by se celý proces rozvodu zrychlil. Věřím, že by takové řešení mohlo být přijatelné pro obě strany. Účastníci by měli rozhodnutí o rozvodu manželství v kratším časovém horizontu a bez účasti před soudem. Na druhé straně soudy by nemusely nařizovat ústní jednání a čekat, zda se účastníci před soud dostaví a zda budou moci ve věci jednat. Vzhledem k nárůstu rozvodovosti a současně i oblíbenosti rozvodu dle § 24a ZOR by tak soudy ušetřily jistý

čas, který by mohly věnovat řízením časově náročnějším a případům složitějším. K uvedení tohoto postupu do praxe je ovšem nutná aktivita zákonodárců a jistá změna zákona.

S ohledem na shora uvedené skutečnosti se v současné době objevují názory, že by v případě rozvodů podle ustanovení § 24a ZOR vůbec nemusely rozhodovat soudy, ale jiné instituce, neboť jde pouze o formální rozvod, při kterém by plně postačoval zvláštní úřednický aparát, který by po předložení všech požadovaných listin a prohlášení vydal rozhodnutí o rozvodu manželství a provedl příslušné úkony v souvislosti s evidencí obyvatelstva. Souhlasím s tím, že je procesní postup soudů v těchto případech rozvodů zbytečně zatěžující pro všechny zúčastněné, procesní strany i soud. Na druhé straně však nejsem přesvědčena, že by delegace této agendy na speciální úřednický aparát situaci v rozvodových záležitostech výrazně zlepšil a ulehčil. Aby toto fungovalo, musela by být vytvořena další hmotněprávní a procesněprávní pravidla takového řízení, přestože orientace v právní úpravě ČR začíná být i bez nich už dosti komplikovaná. Kromě toho, že bychom na určitou dobu touto problematikou zaměstnali zákonodárce, museli bychom dále vytvořit pro tuto agendu buď nový speciální úřednický aparát nebo posílit ten stávající s cílem, že se soudům ulehčí práce a budou svůj čas moci věnovat „spornějším“ otázkám, než jsou rozvody bez zjišťování příčin rozvratu manželství, někdy nazývané jako tzv. rozvody bez zjišťování příčin rozvratu manželství či nesporné rozvody.

Já osobně nejsem přesvědčena o efektu tohoto řešení. Stávající systém je dlouhodobě funkční. Česká společnost je historicky spojena i v rozvodových otázkách s institucí soudu. Proč tedy toto měnit jen proto, že v jiném státě funguje proces rozvodu na jiných principech a pravidlech a že o statusových záležitostech jednotlivců mohou rozhodovat jiné instituce než soud. Domnívám se, že toto řešení není efektivní ani z hlediska jeho finanční náročnosti. Pokud by při odnětí této agendy vznikl samostatný úřednický aparát, bylo by to řešení zbytečně pro ČR finančně nákladné, a to zejména v jeho prvopočátcích.

Podle mého názoru by bylo nejméně zatěžujícím řešením, a to z pohledu finančního i časového, rozšířit základnu soudnictví o další úředníky či soudce a

přizpůsobit tomu dílčí novelou zejména procesních pravidel celý proces rozvodu. Stejně tak jako mohou být ze zákona vydávány bez nařízení ústního jednání např. platební rozkazy, stejně tak by mohlo být bez nařízení ústního jednání přímo ze zákona rozhodováno i o rozvodu manželství podle § 24a ZOR. Tím by se ušetřil čas soudcům, kteří by tak měli více času pro „spornější“ řízení.

6 ROZVODOVÉ PORADENSTVÍ

Od 70. let u nás existuje síť manželských a předmanželských poraden. Řada z nich se přejmenovala. Nejčastěji se v názvu objevilo slovo „rodinná“, někde se nazývají místo poradna středisko, centrum apod. Navíc nabízí své služby rostoucí počet privátních psychologů. Kvalifikovaní odborníci jsou sdruženi v Asociaci manželských a rodinných poradců České republiky, která uděluje kvalifikační osvědčení.

Posláním poraden je poskytovat odborné psychologické konzultace klientům, které mají problémy nejen v manželských, ale obecně v osobních partnerských a mezilidských vztazích nebo žijí osaměle v souvislosti s rozvodem, ovdověním či nenavázali žádný partnerský vztah.

Činnost poraden je rozdělena do čtyř tématických okruhů. Hlavním tématickým okruhem jsou problémy osobní, které zahrnují individuální problémy, osamělost, psychosomatické a psychosociální problémy, výběr partnera, závislosti, nezaměstnanost, jiné osobní problémy. Druhým tématickým okruhem, kterým se poradny zabývají jsou problémy páru, tj. manželské a partnerské problémy, které vyústily v krizi, mimomanželské vztahy, psychosexuální problémy, patologie osobnosti, závislosti, nezaměstnanost aj. Třetím tématickým okruhem činnosti poraden jsou problémy rodiny, jako je výchova dětí, problémy rozvodové, porozvodové, týkající se úpravy styku s dětmi a majetkové vypořádání. Patří sem i problémy v rámci širších rodinných vztahů a vícegeneračního soužití. Posledním tématickým okruhem jsou problémy sociální jako porozvodové problémy a sociální nouze.

V posledních letech přibývá v evidencích poraden klientů, kteří mají problém s výběrem životního partnera, manželé podnikatelů, eventuálně i podnikatelé sami, dále klienti s problémy psychosomatickými nebo nezaměstnaní. Často bývají v poradnách řešeny i problémy dospívajících mladých lidí, generační neshody v rodinách i specifické problémy starších a starých občanů.

Na poradnu se může obrátit kdokoli bez ohledu na místo svého bydliště. V kontaktu s poradnou je možné vystupovat i anonymně.

Poradenské služby jsou bezplatné a nevyžadují žádné doporučení. Styl práce je plně podřízen potřebám klientů. Převážně se pracuje s klienty individuální formou práce tam, kde se jedná o osobní problém nebo klient odmítá účast partnera. Efektivní spolupráce při řešení manželských problémů je s oběma partnery společně a individuálně s každým zvlášť. Při řešení problémů v rodině jsou někdy zváni všichni rodinní příslušníci. U některých problémů je vhodné zařazení do skupinové terapie. Součástí bývá i nácvik relaxačních technik, autogenního tréninku. Specifickou oblast je možné řešit i prostřednictvím hypoterapie.

Práce s jednotlivými klienty je různě intenzivní i různě dlouhá. Rozlišujeme krizovou intervenci, která v průběhu 2-3 konzultací následujících po sobě v krátkém časovém sledu, pomůže klientovi začít se orientovat v problému a naznačit řešení. Střednědobá terapie je ohraničena do šesti měsíců a od šesti měsíců výše se jedná o terapii dlouhodobou, která někdy přesáhne i rámec let.

7 ZÁVĚR

Manželství dnes není jediným oprávněným a společensky ospravedlněným soužitím mužů a žen, neboť společnost toleruje i alternativní formy soužití jako je druhovský poměr nebo i homosexuální soužití. I když jsou u nás v ČR druhovské poměry na vzestupu, jeví se stále jako přechodná stadia před uzavíráním sňatku, zejména pokud je dvojice bezdětná, a nejsou u nás zatím vážnou konkurencí pro manželství. Nadále tedy pro většinu populace České republiky zůstává tím nejklassičtějším způsobem soužití mužů a žen v podobě manželství. Proto i nadále muži a ženy manželství uzavírají.

Přesto dnes více než kdy jindy dochází k rozvodům manželství. Jak bylo v této práci řečeno, dochází k těmto situacím z nejrůznějších příčin, a to jak příčin na straně ženy tak i muže. Proto než se partneři definitivně rozhodnou uzavřít manželství, měli by mít jasno nejenom o sobě, zda jsou pro sňatek dostatečně zralí, ale měli by si položit tutéž otázku ve vztahu ke svému partnerovi. K tomu, aby mohli s klidným svědomím učinit tak závažné životní rozhodnutí, měli by znát klady a zápory svého partnera. Měli by více přemýšlet o jeho charakteru nežli jeho fyzické kráse, která je pouze krásou pomíjivou. Měli by si položit otázku, jak budou vypadat oba za pár let a jaká hodnota, pro kterou budou chtít být spolu i přes nepřízeň času, jim pak zůstane.

Na druhé straně je třeba konstatovat, že tyto otázky nemohou partneři s klidným svědomím a bez nadsázky zodpovědět, zejména pokud bydlí každý zvlášť u rodičů a s partnerem se stýkají jen několik hodin denně. K partnerství patří i povinnosti, společná péče o domácnost, řešení ekonomických problémů, starost o zdraví a výchovu dětí. Teprve když jsou partneři odkázáni sami na sebe a starají se delší dobu o vlastní domácnost, teprve tehdy se ukáže, zda mají pro manželství dobrý základ. Pokud by se v praxi společného soužití ukázal opak, pak je lépe o sňatku a založení rodiny vůbec neuvažovat a nebo se v hloubi duše spoléhat na to, že jejich manželství se snad zázrakem rozvodové situaci vyhne.

Statistické údaje rozvodovosti jsou u nás vedeny od roku 1920. Za posledních pět let počet rozvodů značně kolísá. Podle dosavadního vývojového trendu lze předpokládat,

že pro rok 2005 bude činit počet rozvodů 33.309, pro rok 2006 - 33.557, pro rok 2007- 33.806, pro rok 2008 - 34.055 a pro rok 2009 - 34.304. Tyto údaje vychází z níže uvedené tabulky číslo 1 a s 95-ti procentí pravděpodobností by se měl celkový počet rozvodů pohybovat v těchto mezích.

Přesto má růst počtu rozvodů svůj strop již proto, že se nemůže rozvést více lidí, než se provdá a ožení, a že se stoupající pravděpodobností rozvodů klesá i motivace k uzavírání manželství.

Cílem této rigorózní práci bylo zmapování předpokladů rozvodů u nás včetně jednotlivých příčin rozvratu manželství. Ačkoliv se společnost a jako taková a její vzájemné společenské vztahy vyvíjí a mění, přesto bývá většina rodin, která tradičně zanikají a nadále zanikat budou až úmrtím jednoho z manželů, založena na tradičních rolích muže a ženy bez vlivu feminizace. Stále i v dnešní moderní době, která bojuje za plné reálné zrovnoprávnění žen, zůstávají nejstabilnějšími ty rodiny, kde

- manželka odpovědně a láskyplně pečuje o svého muže,
- manžel je úspěšný ve svém povolání,
- nehádají se často kvůli sexu a vzájemným vztahům,
- podařilo se jim úspěšně integrovat do svých rodinných vztahů obě své širší rodiny a staré přátele a
- manžel má cit pro nezávislost a kontrolu své ženy⁹⁸.

Můj osobní postoj k výběru tohoto tématu pro zpracování rigorózní práce spočíval v tom, že jsem se domnívala, že pokud budu znát jednotlivé předpoklady rozvodu manželství včetně jejich příčin, budu schopna se této situaci v osobním životě vyvarovat.

Nyní s odstupem doby, poučena životní zkušeností vlastní i těmi cizími, se domnívám, že ani sebelepší znalost předpokladů a důsledků chování jednotlivců

⁹⁸ str. 196, Možný I.: Sociologie rodiny, SLON, 2002

partnerský vztah nezachrání, pokud nemají vůli k vzájemnému soužití oba partneři. Manželství i partnerství je týmová práce muže a ženy a oba dva si musí uvědomit, jaký význam pro ně tento vztah má. Pouhou představu fungujícího vztahu nelze navozovat do nekonečna. Taková představa je pouhou utopií. Přesto jsem toho názoru, že bychom za naše partnerské vztahy měli bojovat. Každý vztah prochází etapami krizí, které je nutné překonávat. Při boji o záchranu jakéhokoliv vztahu však nesmíme dopustit, aby se zničil sám bojovník, tedy abychom zničili sami sebe. Boj za jakýkoliv mezilidský vztah, ve kterém druhý partner nedokáže ocenit hodnoty toho druhého resp. se o to vůbec nesnaží, pak zřejmě nemá smysl. Takový partner není na partnerský vztah zralý a byl by pro druhého člověka dlouhodobě spíše zátěží než přínosem.

Proto si každý z nás bude muset uvědomit, co pro něj vlastně manželství, popř. partnerství znamená a podle toho přizpůsobit nejenom chování své, ale vědomě tolerovat i chování partnera.

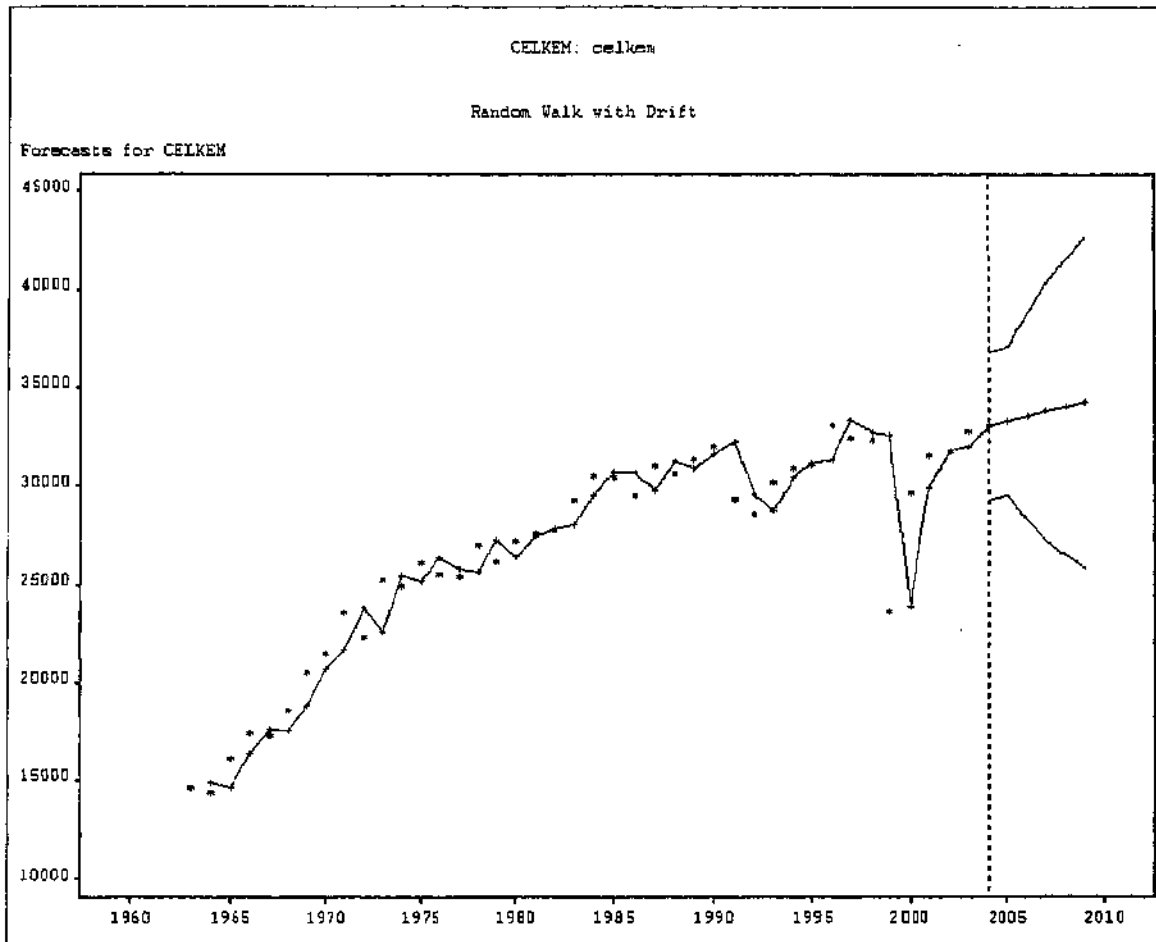
Je nemožné, aby jedinec zachoval a podporoval rodinná pouta bez určitých obětování osobních přání, bez toho, že by se neuměl kontrolovat a zvládnout touhu po okamžitém uspokojení. Rodina představuje velice náročnou investici, náročnou tím, že nahrazujeme své sobectví investicí lásky do životů a pohody těch druhých.⁹⁹

7.1 VOLBA TRENDOVÉ FUNKCE

Na základě vyhodnocení interpolačních kritérií vybraných analyzovaných funkcí byl vybrán jako nejvhodnější „Random Walk with Drift“, pomocí něhož byla sestavena předpověď na pět následujících let, tedy 2005 až 2009. Tato funkce je patrná z grafu číslo 1, který obsahuje původní hodnoty, vyrovnané hodnoty, modelované předpovědi a hranice 95 %-ního intervalu spolehlivosti pro tyto předpovědi.

⁹⁹ *Wardle L.D.*: Vztahy rodiny a státu, Právní praxe č.2-3/1999

Graf č. 1 Rozvody celkem v letech 1963 - 2004, vč. předpovědi na roky 2005 - 2009

Nejnižší hodnotu MAPE (Mean Absolut Percentage Error - Střední absolutní procentická chyba odhadu) a tudíž nejlepší předpověď vykázal „Random Walk with Drift“.

Tab 1. Bodové a intervalové předpovědi na základě zvolené trendové funkce pro rozvody celkem

Forecast Data Set
CELKEM: celkem
Random Walk with Drift

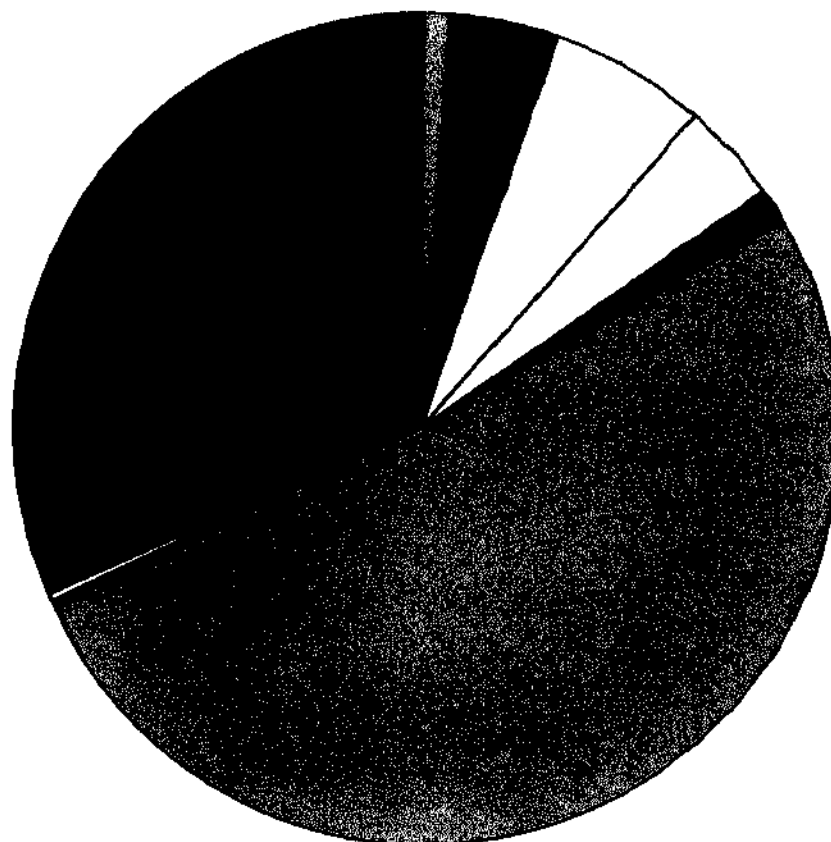
DATE	ACTUAL	PREDICT	U95	L95	ERROR	PERCENT
1976	25544	26403	30159	22646	-859.7222	-0.4491
1977	25442	26792	29549	23036	-350.7222	-0.1830
1978	27071	25691	29947	21934	1380	0.7202
1979	26191	27320	31376	23533	-1129	-0.5389
1980	27213	26440	30194	22483	770.2778	0.4061
1981	27603	27467	31723	23716	141.2778	0.0737
1982	27871	22897	31611	24300	-36.7222	-0.0186
1983	29313	28878	31826	24323	1249	0.6118
1984	29514	29658	33324	25811	946.2778	0.4907
1985	30489	28743	30519	27046	-273.7222	-0.1428
1986	29960	30728	34494	26991	-1178	-0.6146
1987	31036	29809	33668	26052	1227	0.6484
1988	30450	31285	35041	27628	-633.7222	-0.3301
1989	31376	30901	34657	27144	478.2778	0.2480
1990	32066	31828	36381	27868	430.2778	0.2246
1991	29386	32304	36868	28547	-2338	-1.5330
1992	28572	29618	30971	25090	-1043	-0.5441
1993	28227	28821	32577	25064	1496	0.7336
1994	30389	30476	34232	26733	459.2778	0.2417
1995	31139	31188	34944	27421	-53.7222	-0.0275
1996	33113	31384	36146	27627	1729	0.9033
1997	32465	33362	37118	29608	-896.7222	-0.4679
1998	32263	32714	36476	28967	-350.7222	-0.1830
1999	29657	32612	36368	28856	-895	-0.4724
2000	29704	32906	27462	28149	6298	3.0254
2001	31586	29952	33709	26196	1639	0.8527
2002	31758	31836	35632	28078	-76.7222	-0.0400
2003	32824	32007	35763	28250	817.2778	0.4264
2004	33060	33073	36879	29316	-13.7222	-0.006638
2005		33309	37665	29557		
2006		33887	38870	28245		
2007		33806	40312	27308		
2008		34556	41568	26542		
2009		34304	42783	25901		

Pozn.: Predict znamená odhad; U95 znamená horní mez 95 %-ního intervalu spolehlivosti; L95 znamená dolní mez 95 %-ního intervalu spolehlivosti.

8 PŘÍLOHY

8.1 PŘÍČINY ROZVODU NA STRANĚ MUŽE V ROCE 2004

Příčiny rozvodu na straně muže v roce 2004

■ neuvážený sňatek

□ nevěra

■ zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin

■ zdravotní důvody

■ ostatní příčiny

■ alkoholismus

□ nezáměr o rodinu

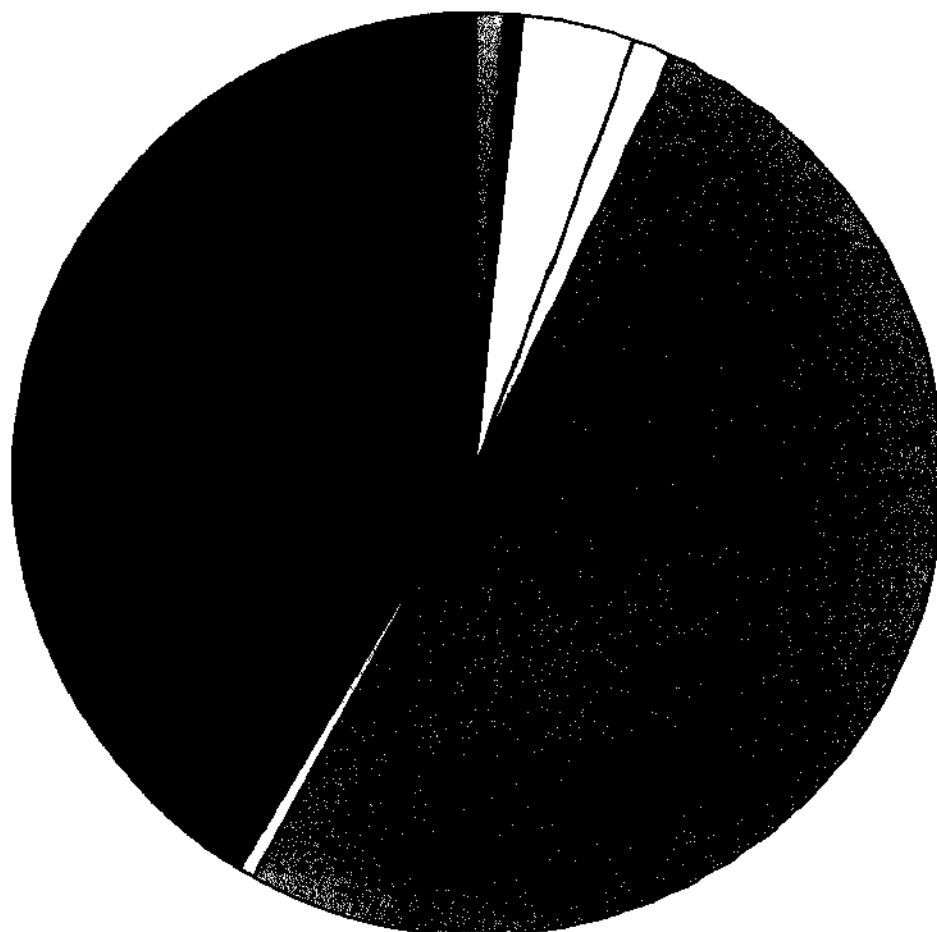
■ rozdílné povahy, názorů a zájmů

□ sexuální neshody

■ soud nezjistil zavinění

8.2 PŘÍČINY ROZVODU NA STRANĚ ŽENY V ROCE 2004

Příčiny rozvodu na straně ženy v roce 2004

■ neuvážený sňatek

□ nevěra

■ zlé nakládání, odsouzení pro tresty

■ zdravotní důvody

■ ostatní příčiny

■ alkoholismus

□ nezájem o rodinu

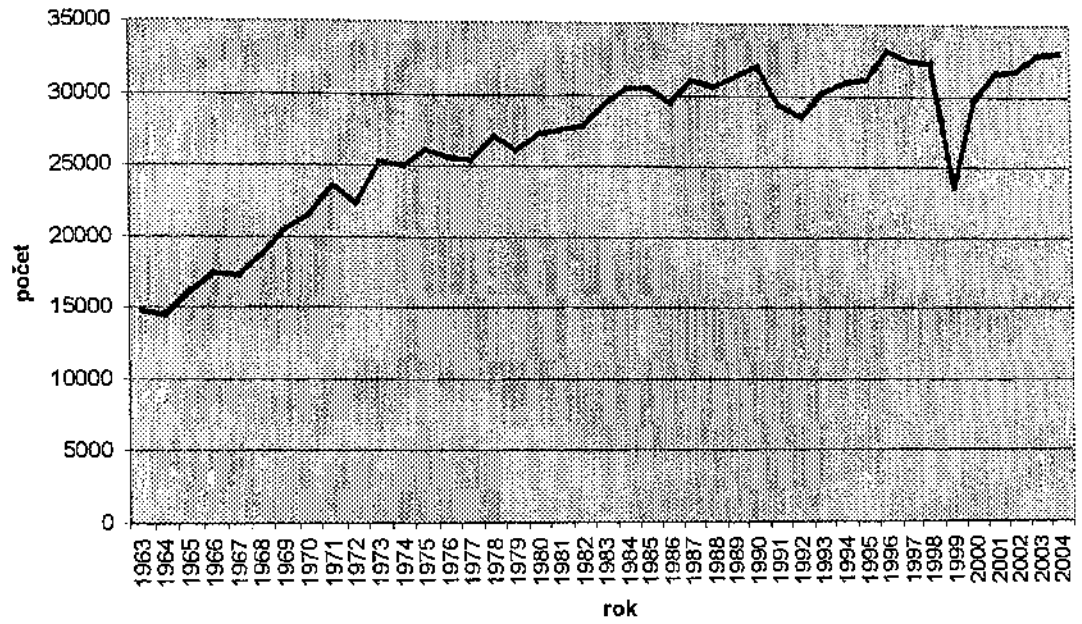
■ rozdílné povahy, názorů a zájmů

□ sexuální neshody

■ soud nezjistil zavinění

8.3 VÝVOJ ROZVODŮ V LETECH 1963-2004

Vývoj rozvodů v letech 1963 - 2004

8.4 ROZVODY DLE PŘÍČIN V ČR V ROCE 2004

Rozvody podle příčiny rozvratu na straně muže a ženy v ČR v roce 2004

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Příčiny rozvratu na straně muže	348	1 379	2 026	1 318	396	16 962	73	131	8 308	2 119	33 060
Příčiny rozvratu na straně ženy	362	150	1 325	421	34	16 856	69	126	9 678	4 039	33 060

- 1 neuvážený sňatek
- 2 alkoholismus
- 3 nevěra
- 4 nezájem o rodinu
- 5 zlé nakládání, odsouzení pro tr. čin
- 6 rozdíl povah, názorů a zájmů
- 7 zdravotní důvody
- 8 sexuální neshody
- 9 ostatní příčiny
- 10 soud nezjistil zavinění
- 11 celkem

8.5 METODICKÝ POSTUP PRÁCE

Data pro statistické zpracování rozvodovosti byla čerpána především z materiálů z Českého statistického úřadu.

Údaje za rok 2005 nejsou v současné době k dispozici, neboť nebyly doposud zpracovány.

Analýza časových řad byla provedena pomocí procedur statistického programu SAS, ver. 8.2.

Pro grafické výstupy byl používán výše zmíněný program SAS, ale také Microsoft Excel 2000, ze kterého byly použity grafy.

8.6 ANALÝZA ČASOVÝCH ŘAD

Časová řada je posloupnost věcně a prostorově srovnatelných pozorování, která jsou jednoznačně uspořádána v čase.

Cíl analýzy časových řad:

- 1) pomocí vhodných statistických charakteristik poznat zákonitosti minulého vývoje = **vyrovnávání časové řady**,
- 2) odhadnout další budoucí vývoj = **prognózování** (předpovídání, predikce, extrapolace).

Časová proměnná je chápána jako agregát konkrétních a systematicky působících příčin, které jsou v dané dynamické řadě přítomny. Modely časových řad jsou velmi vhodné pro veličiny, na které má vliv mnoho faktorů obtížně podchytilných nebo nekontrolovatelných.

9 LITERATURA:

- *Radvanová S.*: Rozvod manželství v Československém právu, Univerzita Karlova, Praha, 1966
- *Hrušáková, M.- Králíčková, Z.*: České rodinné právo, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998
- *Capponi V., Novák T.*: Sám sobě manželským poradcem, Grada Publishing, 1995
- *Pávek F. – Houšková M.*: Manželské otazníky, Horizont, 1979
- *Winterová A. a kol.*: Civilní právo procesní, Linde Praha a.s.
- *Radvanová S.-Zuklínová M.*: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, Praha: C. H. Beck, 1999
- Bureš J. - Drápal L. – Mazanec M.: *Občanský soudní řád. Komentář.*, Praha: C. H. Beck, 2001
- *Bakalář E. – Novák D. – Nováková M. a kol.*: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné, Lidové noviny, 1996
- *Hrušáková M.*: Rozvod a paragrafy, Computer Press, 2001
- *Novák T.*: Manželské serpentiny, GRADA Publishing, 2001
- *Heller J. – Pecinová O. a kol.*: Závislost známá neznámá, GRADA Publishing, 1996
- *Skála J.*: ... až na dno?, Avicenum, 1988
- *Lengerová J.*: Rozvod! Rozvod!, ROAD, 1992
- *Pávek F.*: Rozvody očima soudce, Práce, 1973
- *Malý K. a kol.*: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha a.s., 1997
- *Holub m. – Nová H.*: Zákon o rodině a předpisy související, Linde Praha a.s., 1998
- *Cibulec J.*: Manželské praktikum, Avicenum, 1984
- *Bakalář E.*: Nové pohledy na novou tematiku, MPSV, 1993
- *Možný I.*: Sociologie Rodiny, SLON, 2002
- *Eliáš K., Zuklínová M.*: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde Praha a.s., 2001
- *Králíčková Z.*: Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání, Masarykova univerzita Brno, 2003

- *Haderka J.*: Rozvod v současném světě, Příručky ministerstva spravedlnosti, 1989
- *Stelšovský K.*: Francová M.: Žena v rozvodu, emka, 1974
- *Možný I.*: Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů, Univerzita J.E.Purkyně
- *Librová H.*: Pestří a zelení, kapitoly o dobrovolné skromnosti, Veronica hnutí DUHA, Brno, 1994
- *Sullerotová E.*: Krize rodiny, nakladatelství UK Praha, 1998
- *Hrušáková M.*: Rodinné právo v aplikační praxi, Edice právních rozhledů
- *Dvořáková J., Závodská:* Manželství a rozvody, Linde Praha a.s.,
- *Dvořák, J.*: Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing 1999
- *Veselá R.*: Rodina a rodinné právo
- *Kocourek J.*: Zákon o rodině a související předpisy, EUROUNION, spol. s r.o, Praha 1997
- *Kocourek J.*: Zákon o rodině a související předpisy ve znění platném k 1.8.1998, EUROUNION, spol. s r.o, Praha 1997
- *Hrušáková, M.- Králíčková, Z.*: Rodinné právo, příklady k řešení, Masarykova univerzita a nakladatelství, Brno 2000
- *Švestka J., Chaloupek V.*: Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a právní předpisy, které se k němu vztahují, Codex Bohemia, s.r.o. 1998
- *Másilko V.*: Mezinárodní právo rodinné, Panorama Praha 1979
- Národní zpráva o rodině, Ministerstvo práce a sociálních věcí 2004
- *Fisher M.*: Nemáte samoty už dost?, Ivo Železný nakladatelství a vydavatelství spol. s r.o., Praha 1997
- *Chapman G.*: Pět jazyků lásky, Návrat domů
- *Jordánová Z.*: Poznej svůj cíl, Vodnář 2005
- Důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb.
- Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva, Praha, Aspi 2006

9.1 SEZNAM ČLÁNKŮ

- *Jurčík R.*: K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině, *Právo a rodina*, 3/1999
- *Dvořáková Závodská J.*: Novela zákona o rodině z pohledu devíti měsíců praxe, *Právo a rodina*, 5/1999
- *Antalová T.*: Kdy a jak rozvod?, *Právo a rodina*, 7/1999
- *Kurimaiová A.*: Dva roky po novele zákona o rodině provedené zákonem č. 91/1998 Sb. a její dopady na řízení o rozvod manželství, *Právo a rodina*, 11/2000
- *Mašek D.*: Dítě a rozvod, *Právo a rodina*, 7/2002
- *Králíčková Z.*: Vztahy mezi manžely, odluka a rozvod podle italského rodinného práva, *Právní rozhledy* 1/2002
- *Haderka J.F.*: Mezinárodní společnost pro rodinné právo, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Melicharová D.*: Stručně o programu a průběhu pražské konference ISFL- červen 1998, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Haderka J.F.*: Základní rysy právní úpravy rodinného práva v posttotalitních státech střední a východní Evropy, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Radvanová S.*: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Wardle L.D.*: Vztahy rodiny a státu, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Bolele-Woelki K.*: Cesta k evropskému rodinnému právu, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Requena M.*: Aktivity Rady Evropy v oblasti rodinného práva, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Antokolskaja M.V.*: Nové ruské rodinné právo, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Chmelková J.*: Stav kodifikace rodinného práva v Slovenskej republike, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Machová J.*: Účast České republiky v signatářském systému mezinárodní organizace týkající se úmluv o rodinném právu, *Právní praxe* č.2-3/1999
- *Haderka J. F.*: Některé otázky řízení a rozhodování o nezletilých dětech pro případ rozvodu ve věcech s mezinárodním prvkem dle současného právního řádu ČR, *Právní praxe* č.8/1999
- *Haderka J.F.*: Otázky rodinného práva ve vztahu k rekodifikaci občanského zákoníku, *Právní praxe* č.3/1997
- *Králíčková Z.*: Harmonizace a unifikace rodinného práva v Evropě, *Právo a rodina* 2/2003
- *Dvořáková Závodská J.*: Exekuce a společné jmění manželů, *Právo a rodina* 11/2004
- *Kovářová D.*: Riziková místa společného jmění manželů, *Právo a rodina* 4/2005
- *Dvořáková Závodská J.*: Společné jmění manželů, *Právo a rodina* 5/2004
- *Novák T.*: Je dítě schopno pravdivě odpovědět na otázku, u kterého z rodičů by po rozvodu chtělo žít? *Právo a rodina* 7/2004
- *Jurčík R.*: Družstevní byt v rámci vypořádání SJM, *Právo a rodina* 2/2004
- *Macháčková L.*: Rozvod manželství s mezinárodním prvkem, *Právo a rodina* 8/2004
- *Špaňhelová I.*: Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa, *Právo a rodina* 5/2005

9.2 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY Z ASPI

- Rc 6/70 1 Cz 13/69 (Sb. s. r. 70, 1:27)
- Rc 30/90 Stanovisko Cpjf 85/89 (Sb. s. r. 90, 6 : 270)
- Rozbor Pls 4/66 (Sborník I : 381) Stanovisko
- Rozbor Pls 4/66 (Sborník I : 388) Stanovisko
- Rozbor Pls 4/66 (Sborník I : 424) Sborník
- Rozbor Pls 4/66 (Sborník I : 416) Stanovisko
- Rozbor Pls 4/66 Sborník I. 408) Stanovisko
- 30 Cdo 257/2001 ZR: Platnost smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů
- 20 W 254/95 (ADN. 98, 2 : 48)
- 18 Co 345/98 (PrRo. 2000, 2 : 78) ZR: Výživné- vyživovací povinnost rodičů
- Rc 1/79 Stanovisko Cpj. 33/78 (Bulletin 79, 1: 3) ZR: Výchova dětí
- Stanovisko Prz 36/67 (Sborník I : 108)
- Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb. (BA. 98, 8 : 12)